

А. Ш. ЧЕХОВ

ВИБРАНІ ТВОРИ

В ОДНОМУ ТОМІ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

В. М. ІВАНУШКІНА

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

1 9 ' 3 6

ПЕРЕКЛАД З РОСІЙСЬКОЇ
ЗА РЕДАКЦІЄЮ А. ХУТОРЯНА

РЕДАКТОР

В. І В А Н У Ш К І Н

ХУДОЖНИК

І. Х О Т І Н О К

ТЕХКВРІВНИК

Я. Б Р О Н Ш Т Е Й Н

КОРЕКТОР

В. П О Т І Є Н К О

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ВЕДМІДЬ

Жарт на одну дію

Присвячується Н. Н. Соловцову

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Олена Іванівна Попова, вдовичка, з ямками на щоках, поміщиця.

Григорій Степанович Смірнов, нестарий поміщик.

Лука, лакей Попової, дідок.

Вітальня в оселі Попової.

I

Попова (в глибокому траурі, не відриває очей від фотографічної картки) і Лука.

Лука. Негаразд, пані... Зводите ви себе тільки... Покоївка і кухарка пішли по ягоди, всяке створіння радується, навіть кішка, і та свою втіху знає і по дворі гуляє, пташок ловить, а ви цілісінький день сидите в кімнаті, наче в монастирі, і ніякої втіхи. А так, справді! Вважайте, вже рік минув, як ви з дому не виходите!..

Попова. І не вийду ніколи... Навіщо? Життя моє вже кінчилось. Він лежить у могилі, я поховала себе в чотирьох стінах... Ми обое вмерли.

Лука. Ну, от! І не слухав би, справді. Миколай Михайлович померли, так тому й бути, божа воля, царство їм небесне... Погорювали — і годі, треба і честь знати. Не весь же вік плакати та траур носити. В мене так само свого часу стара померла... Що ж? Погорював, поплакав якийсь місяць, та й буде з неї, а якщо цілий вік Лазаря співати, то й стара того не варта. (*Зітхає*). Про сусідів усюх забули... І самі не їдите, і приймати не дозволяєте. Живемо, пробачте, як павуки, — світа білого не

бачимо. Ліврею миші з'їли... Нехай би добрих людей не було, а то ж повний повіт панів... У Риблові полк стоїть, то офіцери — немов оті конфети, не надивися! А в лагерьх, що не п'ятниця, то бал, і мало не кожний день воєнна оркестра музику грає... Ех, матінко пані! Молоді, гарні, кров з молоком, — тільки б і жити собі на втіху... Красу бо не навіки дано! Мине років з десять, самим захочеться павою пройтись і панам офіцерам очі запорошити, та пізно буде.

Попова (*рішуче*). Я прошу тебе ніколи не говорити мені про це. Ти знаєш, з того часу, як помер Миколай Михайлович, життя втратило для мене всяку ціну. Тобі здається, що я жива, але це тільки здається!

Я заприсяглася до самої могили не скидати цього траура й не бачити світу. Чуєш? Хай тінь його бачить, як я люблю його... Так, я знаю, для тебе не таємниця, він часто був несправедливий до мене, жорстокий і... і навіть зрадливий, але я буду вірна до могили і доведу йому, як я вмю кохати. Там, по той бік гроба, він побачить мене такою ж, якою була я до його смерті...

Лука. Чим оці такі слова, пішли б

краще по саду погуляли, а то звелили б запрягти Тобі чи Великана і до сусідів у гості.

Попова. Ах! (*Плаче*).

Лука. Пані!.. Матінко!.. Чого ви? Христос з вами!

Попова. Він так любив Тобі! Він завжди їздив на ньому до Корчагиних і Власових. Як він чудово правив! Скільки граці було в його постані, коли він з усієї сили натягував віжки! Пам'ятаєш? Тобі, Тобі! Скажи дати йому сьогодні зайву восьмушку вівса.

Лука. Слухаю!

Провизливий дзвінок.

Попова (*здрігається*). Хто б це? Скажи, що я нікого не приймаю!

Лука. Слухаю, пані! (*Виходить*).

II

Попова (сама).

Попова (*дивлячись на фотографію*). Ти, побачиш, Nicolas, як я умію кохати й прощати... Кохання моє згасне разом з мною, коли перестане битися моє бідне серце. (*Сміється, кризь сльози*). І тобі не совісно? Я слухняненька, вірна жіночка, замкнула себе на замок і буду вірною тобі до могили, а ти... і тобі не совісно, буцику? Зраджував мене, робив сцени, на цілі тижні залишав мене саму...

III

Попова і Лука.

Лука (*входить, стривожено*). Пані, там хтось питає вас. Хоче бачити...

Попова. Алеж ти сказав, що я від двя смерті чоловіка нікого не приймаю?

Лука. Сказав, та він і слухати не хоче, каже, що дуже потрібне діло.

Попова. Я не прий-ма-ю!

Лука. Я йому казав, та... сатана якийсь... лається і просто в кімнату преться... вже в ідальні стоїть...

Попова (*роздратовано*). Добре, шроси... Які нечеми!

Лука виходить.

Попова. Як важко з цими людьми! Чого їм треба від мене? Навіщо

їм порушувати мій спокій? (*Зітхає*). Ні, мабуть, таки справді доведеться піти в монастир... (*Замислюється*). Так, у монастир...

IV

Попова, Лука і Смірнов.

Смірнов (*входячи, до Луки*). Бовдур, любиш багато патякати... Осел! (*Побачивши Попову, поважно*). Пані, маю за честь рекомендуватися: відставний поручик артилерії, поміщик Григорій Степанович Смірнов. Примушений турбувати вас в дуже важливій справ...

Попова (*не подаючи руки*). Чого вам треба?

Смірнов. Ваш покійний чоловік, з яким я мав честь бути знайомим, залишився мені винен по двох векселях тисячу двісті карбованців. А що завтра я маю платити проценти земельному банкові, то просив би вас, пані, виплатити мені гроші сьогодні ж.

Попова. Тисяча двісті... А за що мій чоловік залишився вам винен?

Смірнов. Він купував у мене овес.

Попова (*зітхаючи, до Луки*). То ти ж, Лука, не забудь сказати, щоб дали Тобі зайву восьмушку вівса. (*Лука виходить. До Смірнова*). Коли Миколай Михайлович зостався вам винен, то, звичайна річ, я заплачу; але, пробачте, будь ласка, в мене сьогодні нема вільних грошей. Післязавтра повернется з міста мій прикажчик, і я звелю йому заплатити вам, скільки належить, а покищо я не можу зробити того, чого ви хочете... До того ж, сьогодні минуло рівно сім місяців, як помер мій муж, і я тепер в такому настрої, що зовсім не маю охоти братися до грошових справ.

Смірнов. А я зараз в такому настрої, що коли завтра не сплачу процентів, то повинен буду вилетіти з димом догори ногами. У мене опішуть маєток!

Попова. Післязавтра ви одержите ваші гроші.

Смірнов. Мені потрібні гроші не післязавтра, а сьогодні.

Попова. Пробачте, сьогодні я не можу заплатити вам.

Смірнов. А я не можу чекати до післязавтра.

Попова. Що ж робити, коли в мене зараз нема?

Смірнов. Виходить, не можете заплатити?

Попова. Не можу...

Смірнов. Гм... Це ваше останнє слово?

Попова. Так, останнє.

Смірнов. Останнє? Зовсім?

Попова. Зовсім.

Смірнов. Дуже вам дякую. Так і запишемо. (*Знижує плечима*). А ще хочуть, щоб я був спокійний! Зустрічає мене зараз на дорозі акцизний і питає: „Чого ви все сердитесь, Григорію Степановичу? Та змилуйтесь, як же мені не сердитися? Потрібні мені до зарізу гроші... Виїхав я ще вчора ранком чуть світ, об'їздив всіх своїх боржників, і хоч би один з них сплатив свій борг. Змучився, як собака, ночував чорт знає де,— в єврейській корчмі біля бочки з горілкою... Нарешті, приїжджаю сюди, за 70 верстов від дому, сподіваюсь одержати, а мене частують „настроєм“! Як же мені не сердитись?

Попова. Я, здається, ясно сказала: прикажчик повернеться з міста, тоді й одержите.

Смірнов. Я приїхав не до прикажчика, а до вас! На якого біса, вибачте на слові, здався мені ваш прикажчик!

Попова. Пробачте, ласкавий пане, я не звикла до таких дивних висловів, до такого тону. Я вас більше не слухаю. (*Швидко виходить*).

V

Смірнов (сам).

Смірнов. Скажіть, будь ласка! Настрої... Сім місяців тому чоловік помер! А чи мені треба платити проценти, чи ні? Я вас питаю: треба платити проценти, чи ні? Ну, у вас чоловік помер, настрої там і всякі витівки... Прикажчик кудись там поїхав, чорт би його взяв, а мені що накажете робити? Полетіти в повітря від своїх кредиторів, чи що? Чи ро-

згнатись і трахнутись лобом об стіну? Приїжджаю до Груздьова — дома нема, Ярошевич сховався, з Куріциним полаявся на смерть і мало у вікно його не викинув, у Мазутова — холерина, у цієї — настрої. Ні одна каналія не платить! А все через те, що я занадто їм потураю, що я тюхтій, ганчірка, баба! Занадто я з ними делікатний! Ну, почекайте ж! Знати-мете ви мене! Я не дозволю жартувати з собою, чорт забори! Залишусь і стовбичитиму тут, поки вона не заплатить! Брр! Який я лютий сьогодні, який я лютий! Від злості всі жижки трусяться і дух забило... Ху, боже мій, навіть млосно стає! (*Лукає*). Гей, слуга!

VI

Смірнов і Лука.

Лука (*входить*). Чого вам?

Смірнов. Дай мені квасу, або води!

Лука виходить.

Смірнов. Ні, яка логіка! Людині потрібні до зарізу гроші, хоч вішайся, а вона не платить, бо, бачите, не має охоти братися до грошових справ!.. Справжня жіноча, турніюрна логіка! Тому ж бо я ніколи не любив і не люблю говорити з жінками. Для мене легше сидіти на бочці з порохом, ніж говорити з жінкою. Брр! Аж мороз по шкурі дере — до такої міри розлютив мене оцей шлейф! Досить мені хоча б здала побачити поетичне створіння, як у мене від люті в литках починаються судорги. Просто хоч гвалт кричи.

VII

Смірнов і Лука.

Лука (*входить і подає воду*). Пані хворі і не приймають.

Смірнов. Геть!

Лука виходить.

Смірнов. Хворі і не приймають! Не треба, не приймай... Я залишусь і сидітиму тут, поки не віддаси грошей. Тиждень будеш хвора, і я тиждень просиджу тут... Рік будеш хвора — і я рік... Я своє візьму, матінко! Мене не розжалобиш трауром та ямочками на щоках... Знаємо ми оті

ямочки! (*Лукає у вікно*). Семене, розпрягай! Ми не скоро поїдемо! Я тут застаюсь! Скажеш там на конюшні, щоб вівса дали коням! Знов у тебе, йолопе, ліва пристяжна заплуталась у віжках! (*Передражнює*) Нічо... Я тобі покажу — нічо! (*Відходить од вікна*). Гидко... спека нестерпна, грошей ніхто не платить, ніч погано спав, а тут іще цей траурний шлейф з настроями... Голова болить... Горілки випити, чи що? Мабуть що вип'ю. (*Лукає*). Гей, слуга!

Лука (*входить*). Чого вам?

Смірнов. Дай чарку горілки.

Лука виходить.

Смірнов. Ух! (*сїдає й оглядає себе*). Що й казати, непогана фігура... Увесь у поросі, чоботи брудні, невмитий, нечесаний, на жилетці солома... Панійка чого доброго мене за розбійника вважає. (*Позіхає*). Трохи нечемно з'являється у вітальню в такому вигляді, ну та нічого... Я тут не гість, а кредитор, а для кредиторів костюма не добирають...

Лука (*входить і подає горілку*). Багато ви дозволяєте собі, пане...

Смірнов (*сердито*). Що?

Лука. Я... я нічого... Я, сказати б...

Смірнов. З ким ти говориш? Мовчи!

Лука (*про себе*). Причепився, дідько, на нашу голову... Принесла нечиста...

Лука виходить.

Смірнов. Ах, який я лютий! Такий листий, що, здається, увесь світ стер би на порох. Навіть млосно стає... (*Лукає*). Гей, слуга!

VIII

Попова і Смірнов.

Попова (*входить, опустивши очі*). Ласкавий пане, в своїй самотності я давно вже одвикла від людського голосу і не зношу крику. Прошу вас дуже, не порушуйте мого спокою.

Смірнов. Заплатіть мені гроші, і я поїду.

Попова. Я сказала вам зрозумілою мовою: вільних грошей у мене зараз нема, почекайте до післязавтра.

Смірнов. Я так само мав честь сказати вам зрозумілою мовою: гроші потрібні мені не післязавтра, а сьогодні. Якщо сьогодні ви не заплатите мені, то завтра я повинен буду повіситись.

Попова. Але що ж мені робити, коли в мене нема грошей? Дивно! Смірнов. То ви зараз не заплатите? Ні?

Попова. Не можу...

Смірнов. В такому разі я залишаюся тут і сидітиму, поки не одержу... (*Сїдає*). Післязавтра заплатите? Чудово! Я до післязавтра і просиджу отак. Ось так і сидітиму... (*Зривається*). Я вас питаю: треба мені завтра платити проценти, чи ні? Чи ви думаєте, що я жартую?

Попова. Ласкавий пане, прошу вас не кричати. Тут не стайня.

Смірнов. Я вас не про стайню питаю, а про те, — треба мені платити завтра проценти, чи ні?

Попова. Ви не вмієте поводитись у жіночому товаристві!

Смірнов. Ні, я вмію поводитись у жіночому товаристві!

Попова. Ні, не вмієте! Ви нечемна, брутальна людина. Пристойні люди не розмовляють так з жінками!

Смірнов. Ах, яке дивне діло! Як же ви накажете говорити з вами? По-французькому, чи як? (*Сердиться і сюсюкає*). Мадам, же ву прі... який я щасливий, що ви не платите мені грошей... Ах, пардон, що потурбував вас! Яка сьогодні чарівна погода! І цей траур так до лица вам! (*Розшаркується*).

Попова. Не розумно і грубо.

Смірнов (*передражнює*). Не розумно і грубо! Я не вмію поводитись у жіночому товаристві! Пані моя, на своєму віку я бачив жінок, куди більше, ніж ви горобців! Тричі я стрілявся на дуелі через жінок, дванадцять жінок я покинув, дев'ять покинули мене! Еге ж! Був час, коли я корчив дурня, маніжився, медоточив, розсипався бісером, човгав ногами... Кохав, страждав, зітхав до місяця, розкисав, умлівав, холонув... Кохав жагуче, шалено, на всякі манери, чорт би мене взяв, скреготав, як сорока, про емансипацію, змарнував на ніжному почутті половину

маєтку, але тепер — слуга покірний! Тепер мене не підманите! Досить! Очі чорні та жагучі, червоні вуста, ямочки на щоках, місяць, шепіт, боязке дихання—за все за це, пані ласкава, я тепер і шеляга мідного не дам! Я не кажу про присутніх, але всі жінки, від малої до старої, викривляки, гримасниці, плетуки, ненависниці, брехухи до живої кістки, чванливі, дрібязкові, безжалісні, логіка обурлива, а щодо цієї штуки (*ляскає себе по лобі*), то пробачте за одвертість, горобець кожному філософові в спідниці може дати десять очок наперед! Поглянеш на якесь поетичне створіння: серпанок, ефір, напівбогиня, мільйон захоплень, а заглянеш у душу—звичайнісінький крокодил! (*Ханається за спинку стільця, стілець тріщить і ламається*). Але найобурливіше за все, що цей крокодил чомусь уявляє, що його шедевр, його привілея і монополія—ніжне почуття! Та чорт би його забрав зовсім, повісьте мене ось на цьому гвіздку догори ногами,—хіба жінка вміє кохати когось, крім болонок?.. У коханні вона вміє тільки пхинькати та рюмси розпускати! Де чоловік страждає і жертви приносить, там усе її кохання виявляється тільки в тому, що вона крутить шлейфом та намагається дужче схопити за носа. Ви маєте нещастя бути жінкою, отже, по самій собі знаєте жіночу вдачу. Скажіть же мені по правді: чи бачили ви на своєму віку жінку, яка була б щира, вірна і незрадлива? Не бачили! Вірні і незрадливі самі тільки старухи та потвори! Швидше ви зустрінете рогату кішку чи білого вальдшнепа, ніж незрадливу жінку!

Попова. Дозвольте, то хто ж, по-вашому, вірний і незрадливий у коханні? Чи не чоловік?

Смірнов. Еге ж, чоловік!

Попова. Чоловік! (*Злий сміх*). Чоловік вірний і незрадливий у коханні! Скажіть, яка новина! (*З запалом*). Та яке ви маєте право говорити це? Чоловіки вірні і незрадливі! Коли на те пішло, то я вам скажу, що в усіх чоловіків, яких тільки я знала і знаю, найкращим був мій покійний муж... Я кохала його палко, всією істотою своєю, як може

кохати тільки молода, розсудлива жінка; я віддала йому свою молодість, щастя, життя, свої маєтності, дихала ним, молилася на нього, як ідолопоклонниця і... і що ж? Цей найкращий із чоловіків найбезсоромнішим способом обдурював мене на кожному кроці! Після його смерті я знайшла в його столі повну сухляду любовчих листів, а за життя—страшно згадати!—він залишав мене саму цілими тижнями, на моїх очах упадав за іншими жінками і зраджував мене, розкидався моїми грішми, кепкував з мого почуття... І, не зважаючи на все це, я кохала його і була йому вірна... Більш того, він помер, а я все ще вірна йому і незрадлива. Я навкі поховала себе в чотирьох стінах і до самої могили не скину цього траура...

Смірнов (*презирливий сміх*). Траур... Не розумію, за кого ви мене вважаєте? Ніби я не знаю, для чого ви носите це чорне доміно і поховали себе в чотирьох стінах! Ще б пак! Це так таємничо, поетично! Проїде повз садибу який-небудь юнкер або куций поет, погляне на вікна й подумає: „Тут живе таємнича Тамара, що з кохання до чоловіка поховала себе в чотирьох стінах“. Знаємо ми ці витівки!

Попова (*спалахнувши*). Що? Як ви смієте говорити мені таке?

Смірнов. Ви поховали себе живою, а проте ось не забули напудруватись.

Попова. Та як ви смієте говорити отак зо мною?

Смірнов. Не кричіть, будь ласка, я вам не прикажчик! Дозвольте мені називати речі справжнім їх ім'ям. Я не жінка і звик висловлювати свою думку одверто. Будь ласка, не кричіть!

Попова. Не я кричу, а ви кричите! Прошу вас, дайте мені спокій!

Смірнов. Заплатіть мені гроші, і я поїду.

Попова. Не дам я вам грошей!

Смірнов. Ну, ні, дасте!

Попова. Отже на злість вам, ні копійки не одержите! Можете дати мені спокій!

Смірнов. Я не маю приємності бути ні вашим мужем, ні нареченим,

а тому, будь ласка, не робіть мені сцен. *(Сідає)*. Я цього не люблю.

Попова *(задихаючись від гніву)*. Ви сіли?

Смірнов. Сів.

Попова. Прошу вас вийти!

Смірнов. Віддайте гроші... *(Про себе)*. Ах, який я лютий! Який я лютий!

Попова. Я не хочу говорити з нахабами! Прошу вас, забирайтесь геть! *(Пауза)*. Ви не вийдете? Ні?

Смірнов. Ні!

Попова. Ні?

Смірнов. Ні!

Попова. Ну, добре ж! *(Дзвонить)*.

ІХ

Ті ж і Лука.

Попова. Лука, виведи цього пана!

Лука *(підходить до Смірнова)*. Пане, будь ласка, вийдіть, коли велять вам! Нема чого тут...

Смірнов *(зриваючись)*. Мовчи. З ким ти говориш? Я з тебе салату зроблю!

Лука *(хапається за серце)*. Батеньку!.. Угодники!.. *(Падає в крісло)*. Ох, недобре мені, недобре! Дух забило!

Попова. Де ж Даша? Даша! *(Гукає)*. Даша! Пелагіє! Даша! *(Дзвонить)*.

Лука. Ох! Всі по ягоди пішли... Нікого вдома немає. Не добре! Води!

Попова. Прошу вас, забирайтесь геть!

Смірнов. Чи не буде ваша ласка поводитися чемніше?

Попова *(стискаючи кулаки і тупаючи ногами)*. Ви мужик! Грубий ведмідь. Бурбон! Монстр!

Смірнов. Як? Що ви сказали?

Попова. Я сказала, що ви ведмідь, монстр!

Смірнов *(наступаючи)*. Дозвольте, яке ж ви маєте право ображати мене?

Попова. Так, ображаю... Ну, то що ж! Ви гадаєте, я вас боюсь?

Смірнов. А ви гадаєте, що, коли ви поетичне створіння, то маєте право ображати безкарно? Га? До бар'єру!

Лука. Батеньку!.. Угодники!.. Води!

Смірнов. Стріляйтесь!

Попова. Якщо у вас здорові кулаки і бичаче горло, то, гадаєте, я боюся вас? Га? Бурбон ви такий!

Смірнов. До бар'єру! Я нікому не дозволю ображати мене і не подивлюсь на те, що ви жінка, ніжне створіння!

Попова *(намагаючись перекричати)*. Ведмідь! Ведмідь! Ведмідь!

Смірнов. Пора вже, нарешті, зректися забобону, що тільки самі чоловіки повинні платити за образу! Рівноправність, то рівноправність, чорт забери! До бар'єру!

Попова. Стріляйтесь хочете? Будь ласка!

Смірнов. Цю ж хвилину!

Попова. Цю ж хвилину! Після чоловіка залишилися пістолети... Я зараз принесу їх сюди. *(Квапливо йде і повертається)*. З якою насолодою я вліплю кулю у ваш мідний лоб! Чорт би вас узяв! *(Виходить)*.

Смірнов. Я підстрелю її, як курча! Я не хлопчисько, не сентиментальне щеня, для мене немає нижніх створінь!

Лука. Батеньку рідний! *(Стає на коліна)*. Зроби таку ласку, пожалій мене старого, піди собі звідси!.. Налякав на смерть, та ще й стріляється збираєшся!

Смірнов *(не слухаючи його)*. Стріляйтесь! Оце і є рівноправність, емансипація! Тут обидві статі рівні! Підстрелю її заради принципу! Але яка жінка! *(Передражнює)*. „Чорт би вас узяв... вліплю кулю у ваш мідний лоб“... Яка? Розчервонілась, очі блищать... Виклик прийняла! Слово честі, перший раз в житті таку бачу...

Лука *(плаче)*. Батеньку, іди! Довіку за тебе молитимусь!

Смірнов. Оце — то жінка! Оце я розумію! Справжня жінка! Не ки-слятина, не розмазня, а вогонь, порох, ракета! Навіть убивати шкода!

Лука *(плаче)*. Батеньку... рідний, іди собі!

Смірнов. Вона мені таки подобається! Справді, подобається! Хоч і ямочки на щоках, а подобається! Ладен навіть борг їй подарувати... і злість минулася... Дивна жінка!

X

Ті ж і Попова.

Попова (*входить з пістолями*).
Ось вони, пістоleti... Та перше, ніж стрілятися, будь ласка, покажіть мені, як треба стріляти... Я ні разу в житті не тримала в руках пістоleta.

Лука. Спаси, господи і помилуй... Піду садівника та кучера пошукаю... Звідки ця напасть взялася на нашу голову... (*Виходить*).

Смірнов (*оглядаючи пістоleti*).
Бачите, є кілька сортів пістолетів... Є спеціально дуельні пістоleti, Мортімера, капсульні. А це у вас револьвери системи Сміт і Вессон, потрійної дії з екстрактором, центрального бою... Чудові пістоleti! Ціна таким мінімум 90 карбованців за пару... Тримати револьвера треба так... (*Про себе*). Очі, очі! Яка жінка—вогонь!

Попова. Так?

Смірнов. Еге, так... Потім ви зводите курок... ось так націляєтеся... Голову трошки назад! Протягніть руку, як слід... Ось так... Потім ось цим пальцем натискаєте цю штучку—і більш нічого... Тільки головне правило: не гарячитись і націлюватися, не поспішаючи. Пильнувати, щоб не здригнулась рука.

Попова. Добре... В кімнаті стрілятися незручно, ходім у сад.

Смірнов. Ходімо. Тільки попереджаю, що я стрілятиму в повітря.

Попова. Цього ще бракувало! Чому?

Смірнов. Тому, що... Тому, що... То моя справа, чому!

Попова. Ви злякалися? Так? А-а-а-а! Ні, пане, ви не крутіть! Будь ласка, ідіть за мною. Я не заспокоюся, поки не проб'ю вашого лоба... оцього лоба, що його я так ненавиджу! Злякалися?

Смірнов. Так, злякався.

Попова. Брешете! Чому ви не хочете стрілятися?

Смірнов. Тому, що... Тому, що ви... мені подобається.

Попова (*злий сміх*). Я йому подобається! Він сміє говорити, що я йому подобаюсь! (*Показує на двері*). Можете.

Смірнов (*мовчки кладе револьвер, бере кашкета і йде; біля дверей зупиняється, півхвилини обоє мовчки дивляться один на одного; потім він говорить, нерішуче підходячи до Попової*). Послухайте... Ви все ще сердитесь? Я теж, як чорт, розлютився, але, розумієте... як би це якось висловити... Справа в тому, що, бачите, ось така історія, власне кажучи... (*Кричить*). Ну, та хіба я винен, що ви мені подобаєтесь? (*Хапається за спинку стільця, стілець тріщить і ламається*). Чорт зна, яка у вас ламка мебель! Ви мені подобаєтесь! Розумієте? Я... я майже закоханий!

Попова. Одійдіть від мене—я вас ненавиджу.

Смірнов. Боже, яка жінка! Ніколи в житті не бачив нічого подібного. Пропав! Загинув! Потрапив в пастку, як миша!

Попова. Одійдіть геть, а то стрілятиму!

Смірнов. Стріляйте! Ви не можете зрозуміти, яке щастя вмерти під поглядами цих чудових очей, вмерти від револьвера, що його тримає ця маленька оксамитна ручка... Я збожеволів!.. Думайте і вирішуйте зараз, бо коли я вийду звідси, то ми вже більше ніколи не побачимось! Вирішуйте... Я дворянин, порядна людина, маю десять тисяч щорічного прибутку... Влучаю кулею впідкинену копійку... маю найкращих коней... Хотите бути мені дружиною?

Попова (*обурено, трясє револьвером*). Стрілятися! До бар'єру!

Смірнов. Збожеволів... Нічого не розумію... (*Кричить*). Слуга, води!

Попова (*кричить*). До бар'єру!

Смірнов. Збожеволів, закохався, як хлопчисько, як дурень! (*Хапає її за руку, вона скрикує від болю*). Я кохаю вас! (*Стає на коліна*). Кохаю, як ніколи не кохав! Дванадцять жінок я покинув, дев'ять покинули мене, та ні одної з них я не кохав так, як вас... Розлимонився, розсиропився, розкис... стою на колінах, як дурень, і пропоную руку... Сид, сором! П'ять років не закохувався, зарікся, і раптом вклепався, як дишель у чужий віз! Руку пропоную.

Так, чи ні? Не хочете? Не треба!
(*Встає і швидко йде до дверей*).

Попова. Заждіть...

Смірнов (*спиняється*). Ну?

Попова. Нічого, йдіть... А втім, заждіть... Ні, йдіть, ідіть. Я вас ненавиджу. Або ні... Не йдіть! Ах, якби ви знали, яка я люта, яка я люта!
(*Кидає на стіл револьвер*). Затерпи пальці від цієї мерзоти... (*Рве від злості хустку*)... Чого ж ви стоїте? Забирайтесь!

Смірнов. Прощавайте.

Попова. Так, так, ідіть! (*Кричить*). Куди ж ви? Почекайте... А втім, ідіть. Ах, яка я люта! Не підходьте, не підходьте!

Смірнов (*підходячи до неї*). Який я лютий на себе! Закохався, як гімназист, стояв на колінах... Навіть мороз по шкірі дере... (*Грубо*). Я

кохаю вас! Дуже мені потрібно було закохуватись у вас! Завтра проценти платити, сінокіс почався, а тут ви... (*Бере її за стан*). Ніколи цього не подарую собі...

Попова. Одійдіть геть! Приберіть руки! Я вас... ненавиджу! До ба-бар'єру! (*Довгий поцілунок*).

XI

Ті ж самі, Лука з сокирою, садівник з граблями, кучер з вилами, робітники з дрючками.

Лука (*побачивши пару, що цілується*). Батеньку мій! (*Пауза*).

Попова (*опустивши очі*). Лука, скажеш там на конюшні, щоб сьогодні Тобі зовсім не давали вівса.

1888

ЗАВІСА

ПОСВАТАННЯ

Жарт на одну дію

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Степан Степанович Чубуков, поміщик.

Наталія Степанівна, його дочка, 25 років.

Іван Васильович Ломов, сусіда Чубукова, здоровий, гладкий, але дуже надумливий поміщик.

Дія відбувається в садбі Чубукова. Вітальня в домі Чубукова.

I

Чубуков і Ломов (входить у фраку і білих рукавичках).

Чубуков (*ідучи йому назустріч*). Голубонько, кого я бачу! Іване Васильовичу! Дуже радий! (*Стискує руку*). От дійсно сюрприз, мамочко. Як живете?

Ломов. Дякую. А ви як здорові живете?

Чубуков. Живемо помаленьку, ангел мій, вашими молитвами та інше. Сідайте, ласкаво прошу... Отож бо, не гаразд сусідів забувати, мамочко моя. Голубонько, та чого це ви так офіційно? У фраку, у рукавичках, і таке інше. Хіба кудись ідете, найдорожчий мій?

Ломов. Ні, я тільки до вас, шановний Степане Степановичу.

Чубуков. Та навіщо ж у фраку, чарівний мій? Наче на новий рік з візитом!

Ломов. Бачите, яка річ. (*Бере його під руку*). Я приїхав до вас, шановний Степане Степановичу, щоб потурбувати вас одним проханням. Не один раз я вже мав за честь звертатись до вас по допомогу, і завжди ви, так би мовити... але я, пробачте, хвилююсь. Я вип'ю води, шановний Степане Степановичу. (*П'є воду*).

Чубуков (*про себе*). Грошей при-

їхав позичати! Не дам! (*До нього*). В чому річ, красеню мій?

Ломов. Бачите, Шановай Степановичу... пробачте, Степане Шановайовичу... тобто, я страшенно хвилююсь, як ваша ласка бачите... Одно слово, ви один тільки можете допомогти мені, хоча, звичайно, я нічим не заслужив і... і не маю права сподіватись на вашу допомогу...

Чубуков. Ах, та не розмазуйте, мамочко! Кажіть одразу! Ну?

Ломов. Зараз... Цю хвилину. Річ у тому, що я приїхав просити руки вашої дочки Наталії Степанівни.

Чубуков (*радісно*). Мамусю! Іване Васильовичу! Ану, скажіть ще раз — я не дочув!

Ломов. Я маю за честь просити...

Чубуков (*перебиваючи*). Голубонько моя... Я такий радий та інше... От дійсно і все подібне. (*Обіймає і цілує*). Давно бажав. Це було моїм повсякчасним бажанням. (*Ронить сльозу*). І, завжди я любив вас, ангел мій, як рідного сина. Дай вам боже обом любов і злагоду та інше, а я дуже бажав... Чого ж я стою, як бовдур? Оторопів відрадощів, зовсім оторопів! Ох, я од щирого серця... Піду покличу Наташу і таке подібне.

Ломов (*розчулений*). Шановний Степане Степановичу, як ви гадаєте, чи можу я сподіватися її згоди?

Чубуков. Такий, отожд бо, красунь і... і раптом вона не погодиться! Закохана, мабуть, як кішка та інше... Зараз! (*Виходить*).

II

Ломов (сам).

Ломов. Холодно... Я увесь трушу, як перед іспитом. Головне — треба зважитись. Коли ж довго думати, вагаться, багато говорити, та чекати ідеалу чи справжнього кохання, то отак ніколи не оженишся... Брр!.. Холодно! Наталія Степанівна добра хазяйка, непогана з себе, освічена... чого ж мені ще треба? Проте у мене від хвилювання вже починає шуміти в ушах. (*П'є воду*). А не женитись мені не можна... Поперше, мені вже 35 років, вік, так би мовити, критичний. Подруге, мені потрібне правильне, регулярне життя... У мене порок серця, постійне серцебиття, я гарячий і завжди страшенно хвилююсь... Зараз ось у мене губи тремтять і на правій вії живчик скаче... Але найжахливіше у мене — це сон. Не встигну я лягти в ліжку і тільки но почну засинати, як раптом в лівому боці щось — смик! і б'є просто в плече і в голову... Зриваюсь, мов несамовитий, походжу трохи і знов лягаю, але тільки но почну засинати, як у мене в боці знов — смик! І отак разів з двадцять...

III

[Наталія Степанівна і Ломов.

Наталія Степанівна (*входить*). Ну, от! Це ви, а тато каже: піди, там купець по крам прийшов. Здрастуйте, Іване Васильовичу!

Ломов. Здрастуйте, шановна Наталіє Степанівно!

Наталія Степанівна. Пробачте, я в фартусі і негліже... Ми горошок чистимо для сушіння. Чого ви у нас так довго не були? Сідайте... (*Сідають*). Хочете снідати?

Ломов. Ні, спасибі вам, я вже поїв.

Наталія Степанівна. Курить... Ось сірники... Погода прехороша, а вчора був такий дощ, що робітники цілий день нічого не робили. Ви

скільки копиць накосили? Я, уявіть, пожаднювала і скосила увесь луг, а зараз сама не рада, боюся, щоб мое сіно не згнило. Краще було б почекаати. Та що це? Ви, здається, у фраку! От новина! На бал ідете, чи що? Між іншим, ви похорошили... Справді, чого ви таким франтом?

Ломов (*хвилюючись*). Бачите, шановна Наталіє Степанівно... Річ у тому, що я наважився просити вас вислухати мене... Звичайно, ви здивуетесь і навіть розсердитесь, але я... (*Про себе*). Страшенно холодно!

Наталія Степанівна. В чому річ? (*Пауза*). Ну?

Ломов. Я постараюсь сказати коротко. Вам, шановна Наталіє Степанівно, відомо, що я давно вже, з самого дитинства, маю честь знати вашу родину. Моя покійна тітонька і її чоловік, від яких я, як ви ласкаві знаєте, одержав у спадщину землю, завжди ставились з глибокою пошаною до вашого батька і до покійної матері. Рід Ломових і рід Чубукових завжди перебували в найдружніших і, можна навіть сказати, споріднених взаєминах. До того ж, як ви ласкаві знаєте, моя земля тісно прилягає до вашої. Якщо ласкаво пригадаєте, мої Волові Лужки межують з вашим березником.

Наталія Степанівна. Пробачте, я вас переб'ю. Ви кажете „мої Волові Лужки“... Та хіба вони ваші? Ломов. Мої...

Наталія Степанівна. Ну, отакої! Волові Лужки наші, а не ваші!

Ломов. Ні бо, мої, шановна Наталіє Степанівно.

Наталія Степанівна. Це для мене новина. Звідки ж вони ваші?

Ломов. Як звідки? Я кажу про ті Волові Лужки, що входять клином між вашим березником і Горілим болотом.

Наталія Степанівна. Ну, так, так... Вони наші...

Ломов. Ні, ви помиляєтесь, шановна Наталіє Степанівно, — вони мої.

Наталія Степанівна. Схаменіться, Іване Васильовичу! Чи давно вони стали вашими?

Ломов. Як то, чи давно? Відколи я себе пам'ятаю, вони завжди були нашими.

Наталія Степанівна. Ну, це, скажімо, пробачте!

Ломов. З паперів це видно, шановна Наталіє Степанівно. Волові Лужки були колись спірними, це — правда; але тепер всім відомо, що вони мої. І сперечатися тут немає чого. Коли ваша ласка бачити, бабуня моєї тітоньки віддали ці Лужки в бестрокове і безплатне користування селянам дідуня вашого батенька за те, що вони випалювали для неї цеглу. Селяни дідуня вашого батенька користувалися безплатно Лужками років сорок і звикли вважати їх наче своїми, а потім, коли вийшло положення...

Наталія Степанівна. І зовсім не так, як ви розказуєте! І мій дідуньо, і прадід вважали, що їхня земля доходила до Горілого болота,—виходить, Волові Лужки були наші. Чого ж тут сперечатись?—не розумію. Навіть досадно!

Ломов. Я вам папери покажу, Наталіє Степанівно!

Наталія Степанівна. Ні, ви просто жартуєте чи дражните мене... Отакий сюрприз! Володіємо землею мало що не триста років, і раптом нам кажуть, що земля не наша! Іване Васильовичу, пробачте, але я навіть ушам своїм не вірю... Мені не дорого ці Лужки. Там тільки п'ять десятин і варті вони яких триста карбованців, але мене обурює несправедливість. Кажіть, що хочете, але несправедливості я терпіти не можу.

Ломов. Вислухайте мене, благаю вас! Селяни дідуня вашого батенька, як я вже мав честь сказати вам, випалювали для бабуні моєї тітоньки цеглу. Тітоньчина бабуня, бажаючи зробити їм приемність...

Наталія Степанівна. Дідуньо, бабуня, тітонька... нічого я в тому не розумію! Лужки наші, та й годі.

Ломов. Мої бо!

Наталія Степанівна. Наші! Хоч ви два дні доводьте, хоч надіньте п'ятнадцять фраків, а вони наші, наші, наші!.. Вашого я не хочу і свого втрачати не бажаю... Як собі хочете!

Ломов. Мені, Наталіє Степанівно, Лужків не треба, але я з принципу. Якщо хочете, то, будь ласка, я вам подарую їх.

Наталія Степанівна. Я сама можу подарувати їх вам, вони мої!.. Все це, принаймні, дивно, Іване Васильовичу! До цього часу ми вас вважали за доброго сусіду, за друга, минулого року давали вам свою молотарку, і через те самим нам довелось домолочувати свій хліб в листопаді, а ви поводитеся з нами, як з циганами. Даруєте мені мою таки землю. Пробачте, це не по-сусідському! По-моєму, це навіть нечемність, якщо хочете...

Ломов. По-вашому виходить, що я узурпатор? Пані, ніколи я чужих земель не загарбував і обвинувачувати мене в цьому нікому не дозволю... *(Швидко йде до графіна і п'є воду)*. Волові Лужки мої!

Наталія Степанівна. Неправда, наші!

Ломов. Мої!

Наталія Степанівна. Неправда! Я вам доведу! Сьогодні ж пошлю своїх косарів на ці Лужки!

Ломов. Що?

Наталія Степанівна. Сьогодні ж там будуть мої косарі.

Ломов. А я їх по шиї!

Наталія Степанівна. Не по-смієте!

Ломов *(хапається за серце)*. Волові Лужки мої! Розумієте? Мої!

Наталія Степанівна. Не кричіть, будь ласка! Можете кричати і хрипіти від злості у себе дома, а тут прошу триматися в межах!

Ломов. Якби, пані, не це жахливе, болісне серцебиття, якби жили не стукали у висках, то я поговорив би з вами по-іншому! *(Кричить)*. Волові Лужки мої!

Наталія Степанівна. Наші!

Ломов. Мої!

Наталія Степанівна. Наші!

Ломов. Мої!

IV

Ті ж і Чубуков.

Чубуков *(входячи)*. Що таке? Чого кричите?

Наталія Степанівна. Тату, поясни, будь ласка, цьому панові, кому належать. Волові Лужки: нам чи йому?

Чубуков *(до нього)*. Ципочко, Лужки наші!

Ломов. Та змилюйтеся, Степане Степановичу, звідки вони ваші? Будьте хоч ви розсудливою людиною! Бабуня моєї тітоньки віддала Лужки в тимчасове, безплатне користування селянам вашого дідуня. Селяни користувалися землею сорок років і звикли до неї, наче до своєї, а коли вийшло положення...

Чубуков. Дозвольте, найдорожчий мій... Ви забуваєте, що саме селяни не платили вашій бабуні і все подібне, бо Лужки тоді були спірними та інше... А тепер кожна собака знає, отож бо, що вони наші. Ви, виходить, плану не бачили!

Ломов. А я вам доведу, що вони мої!

Чубуков. Не доведете, любенький мій.

Ломов. Ні, доведу!

Чубуков. Мамочко, навіщо ж кричати так? Криком, отож бо, нічого не доведете. Я вашого не хочу і свого випускати не маю наміру. З якої речі? Як уже на те пішло, любчику мій, якщо ви наміряєтесь сперечатися за Лужки та інше, то я швидше подарую їх мужикам, ніж вам. Отаке то!

Ломов. Не розумію! Яке ви маєте право дарувати чужу власність?

Чубуков. Дозвольте вже мені знати, маю я право, чи не маю. Отож бо, молодий чоловіче, я не звик, щоб зо мною розмовляли таким тоном та інше. Я, молодий чоловіче, старший за вас удвое і прошу вас говорити зо мною без ажитації і тому подібне.

Ломов. Ні, ви просто мене за дурня вважаєте і смієтеся з мене! Мою землю називаєте своєю, та ще хочете, щоб я був спокійний і говорив з вами по-людському! Так добрі сусіди не роблять, Степане Степановичу! Ви не сусіда, а узурпатор!

Чубуков. Що? Що ви сказали?

Наталія Степанівна. Тагу, зараз же пошли на Лужки косарів!

Чубуков (до Ломова). Що ви сказали, шановний пане?

Наталія Степанівна. Волові Лужки наші, і я не поступлюсь, не поступлюсь, не поступлюсь!

Ломов. Це ми побачимо! Я вам судом доведу, що вони мої!

Чубуков. Судом? Можете подати до суду, ласкавий пане, все подібне! Можете! Я вас знаю, ви тільки, отож бо, і чекаєте нагоди, щоб судитись і таке інше... Кляузна натура! Увесь ваш рід був сутяжний! Увесь!

Ломов. Прошу не ображати мого роду! В роду Ломових всі були чесні і не було ні одного, хто був би під судом за розтрату, як ваш дяденько!

Чубуков. А у вашому Ломовському роду всі були божевільні!

Наталія Степанівна. Всі, всі, всі!

Чубуков. Дід ваш пив запоем, а молодша тітонька, отож бо, Настасія Михайлівна, втекла з архітектором та інше...

Ломов. А ваша мати була кривобока! (Хапається за серце). В боку кольнуло... В голову ударило... Батеньку!.. Води!

Чубуков. А ваш батько був карлярник і прожора!

Наталія Степанівна. А тітка — брехуха, яких мало!

Ломов. Ліву ногу відбрало... А ви інтриган... Ох, серце!.. І ні для кого не тайна, що ви перед виборами під... В очах іскри... Де мій капелюх?

Наталія Степанівна. Підло! Нечесно! Гидко!

Чубуков. А сам ви, отож бо, ехидна, дволична і каверзна людина! Так бо!

Ломов. Ось капелюх... Серце... Куди йти? Де двері? Ох! Умираю, здається... Нога волочиться... (Іде до дверей).

Чубуков (услід йому). І щоб ноги вашої більше не було у мене вдома!

Наталія Степанівна. Подавайте в суд! Ми побачимо!

Ломов виходить заточуючись.

V

Чубуков і Наталія Степанівна.

Чубуков. К чорту! (Ходить схвильований).

Наталія Степанівна. Який негідник! От і вір після цього добрим сусідам!

Чубуков. Мерзотник! Опудало горохове!

Наталія Степанівна. Виродок

отакій! Загарбав собі чужу землю, та ще наслідуються лаятись.

Чубуков. І така потвора, така, отож бо, куряча сліпота наслідуються ще присватуватись та інше! Га? Присватуватись!

Наталія Степанівна. Як присватуватись?

Чубуков. А як же! Приїздив ради того, щоб до тебе посвататись.

Наталія Степанівна. Посвататись? До мене? Чому ж ти не сказав мені цього раніше?

Чубуков. І у фрак через те вирядився! Вишкварка така! Печериця!

Наталія Степанівна. До мене? Посвататись? Ах! *(Падає в крисло і стогне)*. Верніть його! Верніть! Ах! Верніть!

Чубуков. Кого вернути?

Наталія Степанівна. Швидше, швидше! Млосно! Верніть його! *(Встерика)*.

Чубуков. Що таке? Чого тобі? *(Хапається за голову)*. Нещасна я людина! Застрілюсь! Повішусь! Задушили!

Наталія Степанівна. Умираю! Верніть!

Чубуков. Пху! Зараз. Не реви! *(Вибігає)*.

Наталія Степанівна *(сама, стогне)*. Що ми нарobili! Верніть! Верніть!

Чубуков *(вбігає)*. Зараз прийде та інше, чорт би його забрав! Ух! Говори сама з ним, а я, отож бо, не хочу...

Наталія Степанівна *(стогне)*. Верніть!

Чубуков *(кричить)*. Він іде, тобі кажуть. Ото комісія, мій боже, дочці дорослій батьком бути! Заріжусь! Неодмінно заріжусь! Вилаяли людину, осоромили, вигнали, а все це ти... ти!

Наталія Степанівна. Ні, ти!

Чубуков. А ще й вивен. отож бо! *(У дверях з'являється Ломов)*. Ну, розмовляй сама з ним! *(Виходить)*.

VI

Наталія Степанівна і Ломов.

Ломов *(входить знеможений)*. Страшенне серцебиття... Нога зані-мла... в боку смикає...

Наталія Степанівна. Пробачте, ми погарячилися, Іване Васильовичу... Я тепер пригадую: Волові Лужки таки справді ваші.

Ломов. Страшенно серце б'ється... Мої Лужки... На обох очах живчики скачуть...

Наталія Степанівна. Ваші, ваші Лужки... Сідайте... *(Сідають)*. Ми обоє помилялись...

Ломов. Я з принципу... Мені не дорога земля, але дорогий принцип...

Наталія Степанівна. Саме принцип... Давайте поговоримо про щось інше.

Ломов. Тим більше, що в мене є докази. Бабуня моєї тітоньки віддала селянам дідуна вашого батька...

Наталія Степанівна. Годі, годі про це... *(Про себе)*. Не знаю, з чого почати... *(До нього)*. Чи швидко збираєтесь полювати?

Ломов. На тетеревів, шановна Наталіє Степанівно, думаю після жнив почати... Ах, ви чули? Уявіть, яке в мене нещастя! Мій Угадай, якого ви ласкаві знаєте, зашкунтильгав.

Наталія Степанівна. Яка шкода! Чого ж це?

Ломов. Не знаю... Може, звихнув або інші собаки покусали... *(Зітхає)*. Найкращий собака, не кажучи вже про гроші. Адже я за нього Миронову сто двадцять п'ять карбованців заплатив.

Наталія Степанівна. Переплатили, Іване Васильовичу!

Ломов. А, по-моєму, це дуже дешево. Собака чудовий.

Наталія Степанівна. Тато дав за свого Одката вісімдесят п'ять карбованців, алеж Одкатай куди кращий за вашого Угадай!

Ломов. Одкатай кращий за Угадай? Що це ви? *(Сміється)*. Одкатай кращий за Угадай!

Наталія Степанівна. Звичайно, кращий! Одкатай, правда, молодий, ще не насобачився, але статтями та розкидом кращого за нього немає навіть і у Волчанецького.

Ломов. Дозвольте, Наталіє Степанівно, але ви забуваєте, що він підуздлиний, а підуздлиний собака завжди невловиста.

Наталія Степанівна. Підуздлиний? Вперше чую!

Ломов. Запевняю вас, нижня щелепа коротша за верхню.

Наталія Степанівна. А ви мірялі?

Ломов. Міряв. Для догону він придатний, звичайно, але якщо на влови, то навряд...

Наталія Степанівна. Поперше, наш Одкатай породистий, густопсовий, він син Запрягая і Стамезки, а у вашого рябомурого не доберешся до породи... До того ж старий і потворний, як шкапа...

Ломов. Старий, та я за нього п'ятох ваших Одкатаїв не візьму... Хіба можна? Угадай — собака, а Одкатай... навіть і сперечатися смішно... Таких, як ваш Одкатай, у всякого вижлятника — хоч греблю гати. Четвертна — золота ціна.

Наталія Степанівна. У вас, Іване Васильовичу, сидить сьогодні якийсь біс протириччя. То вигадали, що Лужки ваші, то Угадай краший за Одкатая. Не люблю я, коли людина говорить не те, що думає. Ви ж добре знаєте, що Одкатай в сто раз краший за вашого... отого дурного Угадая. Навіщо ж казати навпроти?

Ломов. Я бачу, Наталіє Степанівно, ви вважаєте мене за сліпого або за дурня. Второпайте ж, що ваш Одкатай підуздливий!

Наталія Степанівна. Неправда.

Ломов. Підуздливий!

Наталія Степанівна (*кричить*). Неправда!

Ломов. Чого ж ви кричите, пані моя?

Наталія Степанівна. Навіщо ж ви говорите дурниці? Це ж неприпустимо! Вашого Угадая підстрелити пора, а ви прирівнюєте його до Одкатая!

Ломов. Пробачте, я не можу вести цієї суперечки. У мене серцебиття.

Наталія Степанівна. Я помітила: ті мисливці більше за всіх сперечаються, які менше за всіх розуміють.

Ломов. Пані, прошу вас, замовчіть... У мене лопається серце... (*Кричить*). Замовчіть!

Наталія Степанівна. Не замовчу, поки ви не признаєтесь, що Одкатай в сто раз краший за вашого Угадая

Ломов. В сто раз гірший! Щоб

він здох, ваш Одкатай! Виски... око... плече...

Наталія Степанівна. А вашому йолопському Угадаєві нема чого здихати, бо він і так уже дохлий!

Ломов (*плаче*). Замовчіть! У мене розрив серця!!

Наталія Степанівна. Не замовчу!

VII

Ті ж і Чубуков.

Чубуков (*входить*). Чого іще?

Наталія Степанівна. Тату, скажи одверто, з чистою совістю: який собака краший — наш Одкатай чи його Угадай?

Ломов. Степане Степановичу, благаю вас, скажіть ви тільки одно: підуздливий ваш Одкатай чи ні? Так, чи не так?

Чубуков. А хоч би й так? Велика штука! Але за те на весь повіт крашої собаки нема та інше.

Ломов. Алеж мій Угадай краший? По совісті!

Чубуков. Ви не хвилюйтесь, найдорожчий мій... Дозвольте... Ваш Угадай, отож бо, має свої хороші властивості... Він чистопсовий, на твердих ногах, крутоclubий і все подібне. Але в цього собаки, коли хочете знати, красеню мій, дві важливі хиби: старий і з коротким щипцем.

Ломов. Пробачте, в мене серцебиття... Візьмімо факти... Пригадайте, будь ласка, в Маруськиних зеленях мій Угадай ішов з графським Розмахаем ухо з ухом, а ваш Одкатай одстав на цілу верству.

Чубуков. Одстав, через те, що графський доїзджачий ударив його гарапником.

Ломов. Було за що. Всі собаки за лисицею біжать, а Одкатай барана рвати почав!

Чубуков. Неправда!.. Голубонько, я гарячий і, отож бо, прошу вас, припинімо цю суперечку. Ударив через те, що всім завидно на чужого собаку дивитись... От що! Ненависники всі! І ви, пане мій, не без гріха! Як тільки, отож бо, побачите, що чийсь собака краший за вашого Угадая, зараз таки починаєте тее, отее... самее... і все подібне... Я ж бо вес пам'ятаю!

Ломов. І я пам'ятаю!

Чубуков (*передражнює*). І я пам'ятаю... А що ви пам'ятаєте?

Ломов. Серцебиття... Ногу відібрало!.. Не могу я.

Наталія Степанівна (*передражнює*). Серцебиття... Який з вас мисливець? Вам у кухні на печі лежати та тарганів давити, а не на лишиць полювати! Серцебиття...

Чубуков. Справді, який з вас мисливець? З вашим, отож бо, серцебиттям дома сидіти, а не на сідлі мотатись. Нехай би полювали, а то ж їздите тільки за тим, щоб сперечатись і чужим собакам заважати та інше. Я гарячий, облишмо цю розмову. Ви зовсім, отож бо, не мисливець!

Ломов. А ви хіба мисливець? Ви їздите тільки за тим, щоб до графа підлабузнюватись та інтригувати... Серце... Ви інтриган!

Чубуков. Що? Я інтриган? (*Кричить*). Мовчіть!

Ломов. Інтриган!

Чубуков. Хлопчисько! Щеня!

Ломов. Старий пацюк! Іезуїт!

Чубуков. Замовчи, а то я підстрелю тебе з поганої рушниці, як куріпку! Свистун!

Ломов. Всі знають, що — ой, серце! — ваша покійна жінка вас била... Нога... виски... іскри... Падаю, падаю!..

Чубуков. А ти в своїй ключниці під черевиком!

Ломов. От, от, от... луснуло серце! Плече відірвалось... Де мое плече? Помираю! (*Падає в крісло*). Лікаря! (*Зомлів*).

Чубуков. Хлопчисько! Молокосос! Свистун! Мені погано! (*П'є воду*), Погано!

Наталія Степанівна. Який з вас мисливець? Ви й на коні не вмієте сидіти! (*До батька*). Тату! Що це з ним? Тату! Подивись, тату! (*Вискнула*). Іване Васильовичу! Він помер!

Чубуков. Мені погано!.. Дух заблло!.. Повітря!

Наталія Степанівна. Він помер! (*Шарпає Ломова за рукав*). Іване Васильовичу! Іване Васильовичу!

Що ми наробили? Він помер! (*Падає в крісло*). Лікаря, лікаря! (*Істерика*).

Чубуков. Ох! Що таке? Чого тобі?

Наталія Степанівна (*стогне*). Він помер! Помер!..

Чубуков. Хто помер? (*Подисившись на Ломова*). А справді таки помер! Матінко моя! Води! Лікаря! (*Підносить Ломову до рота склянку*). Випийте! Ні, не п'є... Виходить, помер і все подібне... Пренещасна я людина! Чому я не пускаю собі кулю в лоб? Чому я ще й досі не зарізався? Чого я дожидаюсь? Дайте мені ножа! Дайте мені пістолета! (*Ломов ворушиться*). Оживає, здається... Випийте води!.. От так...

Ломов. Іскри... туман... Де я?

Чубуков. Одружуйтесь ви швидше і — ну вас к бісу! Вона згодна! (*З'єднує руки Ломова і дочки*). Вона згодна і все подібне. Благословляю вас та інше. Тільки дайте ви мені спокій!

Ломов. Га? Що? (*Підводячись*). Кого?

Чубуков. Вона згоджується! Ну? Поцілуйтесь і... і чорт з вами!

Наталія Степанівна (*стогне*). Він живий... Так, так, я згодна...

Чубуков. Цілуйтесь!

Ломов. Га? Кого? (*Цілується з Наталією Степанівною*). Дуже приємно... Дозвольте, в чому річ? Ах, так, розумію... Серце... Іскри... Я щасливий, Наталіє Степанівно... (*Цілує руку*). Ногу одібрало...

Наталія Степанівна. Я... я так само щаслива...

Чубуков. Наче гора з плечей... Ух!

Наталія Степанівна. Але... все ж, признайтесь хоч тепер: Угадай гірший за Одкатая!

Ломов. Кращий!

Наталія Степанівна. Гірший!

Чубуков. Ну, починається родинне щастя! Шампанського!

Ломов. Кращий!

Наталія Степанівна. Гірший! Гірший! Гірший!

Чубуков (*намагаючись перекричати*). Шампанського! Шампанського!

1888

Ч А Й К А

Комедія на чотири дії

ДІЮВІ ОСОБИ:

Ірина Миколаївна Аркадіна, по чоловікові Трепльова, а-триса.

Костянтин Гаврилович Трепльов, її син, молода людина.

Петро Миколайович Сорін, її брат.

Ніна Михайлівна Заречная, молода дівчина, дочка багатого поміщика.

Ілля Афанасійович Шамраєв, поручик у відставці, управитель у Соріна.

Поліна Андріївна, його дружина.

Маша, його дочка.

Борис Олексійович Тригорін, белетрист.

Євгеній Сергійович Дорн, лікар.

Семен Семенович Медведенко, учитель.

Яків, слуга.

Кухар.

Покоївка.

Дія відбувається в садибі Соріна. — Між третьою і четвертою дією минає два роки.

ДІЯ ПЕРША

Частина парку в маєтку Соріна. Широка алея, що веде в напрямку від глядачів у глибину парку до озера, загорожена естрадою, нашвидку збитою для домашнього спектакля, так що озеро зовсім не видно. Ліворуч і праворуч біля естради кущі. Кілька стільців, столик.

Тільки що зайшло сонце. На естраді за спущеною завісою Яків та інші робітники: чути кашель і стукіт. Маша і Медведенко йдуть з лівого боку, повертаючись з прогулянки.

Медведенко. Чому ви завжди ходите в чорному?

Маша. Це траур по моему житті. Я нещаслива.

Медведенко. Чому? (*Роздумливо*). Не розумію... Ви здорові, батько ваш хоч і не багатий, але з достатком. Мені живеться куди важче, ніж вам. Я одержую тільки 23 карбованці на місяць, та ще вираховують з мене на емеритурі, а все ж я не ношу траура. (*Сідають*).

Маша. Діло не в грошах. І бідняк може бути щасливим.

Медведенко. Це в теорії, а на практиці виходить так: я та мати, та дві сестри і братик, а платні тільки 23 карбованці. Адже їсти й пити

треба? Чаю і цукру треба? Тютюну треба? От тут і крутись.

Маша (*оглядаючись на естраду*). Скоро почнеться спектакль.

Медведенко. Так. Грати буде Заречная, а п'еса — твір Костянтина Гавриловича. Вони закохані одне в одного, і сьогодні їхні душі зіллються в прагненні дати один і той самий художній образ. А в моєї душі та у вашої немає спільних точок дотику. Я кохаю вас, не можу від смутку сидіти дома, кожного дня ходжу пішки шість верстов сюди та шість назад і помічаю самий тільки індивідуалізм з вашого боку. Це зрозуміло. Я без достатків, родина в мене велика... Кому охота виходити за людину, що їй самій їсти нічого?..

Маша. Дурниці. (*Нюхає табаку*). Ваше кохання зворушує мене, але я не можу відповісти взаємністю, от і

все. (*Простягає йому табакерку*).
Призволяйтесь.

Медведенко. Не хочеться. (*Пауза*).

Маша. Душно, мабуть, уночі буде гроза. Ви все філософствуете або говорите про гроші. По-вашому, немає більшого нещастя, як бідність, а по-моєму, в тисячу разів легше ходити в лахмітті і жебрати, ніж... А втім, вам не зрозуміти цього...

Входять з правого боку Сорін і Трепльов.

Сорін (*опираючись на тростину*). Мені, брат, на селі якось не тее, і, зрозуміла річ, ніколи я тут не звикну. Вчора ліг о десятій і сьогодні ранком прокинувся о дев'ятій з таким почуттям, начебто від довгого снання в мене мозок прилип до черепа і все таке. (*Сміється*). А після обіду несподівано знов заснув, і тепер я увесь розбитий, відчуваю кошмар, кінець-кінцем...

Трепльов. Правда, тобі треба жити в місті. (*Побачивши Машу і Медведенка*). Панове, коли почнеться, вас покличуть, а тепер тут не можна. Ідіть звідси, будь ласка.

Сорін (*до Маші*). Марія Іллівна, будьте такі ласкаві, попросіть вашого батька, щоб він розпорядився одв'язати собаку, а то він вие. Сестра знов цілу ніч не спала.

Маша. Говоріть з моїм батьком самі, а я не буду. Звільніть, будь ласка. (*До Медведенка*). Ходімо!

Медведенко (*до Трепльова*). То ви перед початком пришліть сказати. (*Обоє виходять*).

Сорін. Виходить, знову всю ніч буде вити собака. Отака історія, ніколи на селі я не жив, як хотілось. Бувало, візьмеш відпустку на 28 днів і прийдеш сюди, щоб відпочити і все, але тут тобі так доречуть всякими дурницями, що вже з першого дня хочеться тікати. (*Сміється*). Завжди я виїздив звідси з задоволенням... Ну, а тепер я у відставці, подітисся нікуди, кінець-кінцем. Хочеш — не хочеш, живи...

Яків (*до Трепльова*). Ми, Костянтин Гавриловичу, купатися підемо.

Трепльов. Добре, але через десять хвилин будьте на місцях. (*Ди-*

виться на годинник). Швидко почнеться.

Яків. Слухаю. (*Виходить*).

Трепльов (*оглядаючи естраду*). Ось тобі й театр. Завіса, потім перша куліса, потім друга і далі порожня просторинь. Декорацій ніяких. Відкривається краєвид просто на озеро і на обрій. Підіймемо завісу рівно о пів на дев'яту, коли зійде місяць.

Сорін. Чудово.

Трепльов. Якщо Заречная запізниться, то, звичайно, пропаде весь ефект. Час би вже їй бути. Батько і мачуха стережуть її і вирватись їй з дому так само важко, як із тюрми. (*Поправляє дяді галстук*). Голова й борода в тебе розкудлані. Треба б постригтися, або що...

Сорін (*розчісуючи бороду*). Трагедія мого життя. В мене і замолоду була така зовнішність, ніби я запоем пив і все. Мене ніколи не кохали жінки. (*Сідаючи*). Чого це сестра не в настрої?

Трепльов. Чого? Нудьгує. (*Сідаючи поруч*). Ревнує. Вона вже і проти мене, і проти спектаклю, і проти моєї п'єси, через те, що не вона грає, а Заречная. Вона не знає моєї п'єси, але вже ненавидить її.

Сорін (*сміється*). Вигадуєш, справді...

Трепльов. Їй уже досадно, що ось на цій маленькій сцені буде мати успіх Заречная, а не вона. (*Подивившись на годинник*). Психологічний курйоз — моя мати. Безперечно талановита, розумна, здатна ридати над книжкою, втне тобі всього Некрасова напам'ять, хворих доглядає, як ангел; але спробуй похвалити при ній Дузе. Ого-го! Треба хвалити тільки її саму, треба писати про неї, кричати, захоплюватись її надзвичайною грою в „La dame aux camélias“ або в „Чад життя“, а що тут, на селі, немає цього дурману, то ось вона нудьгує і злиться, і всі ми — її вороги, всі ми винні. До того ж, вона забобонна, боїться трьох свічок, тринадцятого числа. Вона скупа. У неї в Одесі в банку сімдесять тисяч — це я знаю напевне. А попроси її позичити, вона стане плакати.

Сорін. Ти уявив, що твоя п'єса не подобається матері, і вже хви-

люєшся і все. Заспокойся, мати тебе обожнює.

Трепльов (*обриваючи від квітки пелюстки*). Любить — не любить, любить — не любить, любить — не любить. (*Сміється*). Бачиш, моя мати мене не любить. Ще б пак! Їй хочеться жити, кохати, одягати світлі кофточки, а мені вже двадцять п'ять років, і я весь час нагадую їй, що вона вже не молода. Коли мене немає, їй тільки тридцять два роки, а при мені сорок три, і за це вона мене ненавидить. Вона знає також, що я не визнаю театру. Вона любить театр, їй здається, що вона служить людству, святому мистецтву, а по-моєму, сучасний театр — це рутинна, забобон. Коли здійснюється завса і при вечірньому освітленні, в кімнаті з трьома стінами, ці великі таланти, жерці святого мистецтва, удають, як люди їдять, п'ють, кохають, ходять, носять свої піджаки; коли з банальних картин і фраз намагаються виудити мораль, — мораль маленьку, легко зрозумілу, корисну для хатнього вжитку; коли в тисячі варіацій мені підносять все одне і те ж, одне і те ж, одне і те ж, — то я тікаю, і тікаю, як Мопсан тікав від Ейфелевої башти, що пригнічувала йому мозок своєю вульгарністю.

Сорін. Без театру не можна.

Трепльов. Потрібні нові форми. Нові форми потрібні, а коли їх немає, то краще нічого не треба. (*Дивиться на годинник*). Я люблю матір, дуже люблю, але вона провадить безглузде життя, весь час носиться з цим белетристом, ім'я її постійно тріпають в газетах — і це мене стомлює. А інколи просто в мені говорить егоїзм звичайного смертного; бере жаль, що в мене мати відома актриса, і, здається, будь це звичайна жінка, то я був би щасливіший. Дядю, що може бути розпачливішого й дурнішого за таке становище: бувало, в неї сидять у гостях самі тільки славетні артисти, письменники, і між ними лише один я — ніщо, і мене терплять тільки тому, що я її син. Хто я? Вийшов з третього курсу університету через обставини, як то кажуть, від редакції незалежні, ніяких талантів, грошей ні шага, а за паспортом я — київський міщанин. Адже

мій батько київський міщанин, хоча теж був відомим актором. Так от, коли, бувало, в її вітальні всі ці артисти і письменники звертали на мене свою ласкаву увагу, то мені здавалось, що своїми поглядами вони виміряли мою нікчемність, — і я вгадував їхні думки і мучився від зневаги...

Сорін. До речі, скажи, будь ласка, що за людина цей белетрист? Не зрозумієш його. Все мовчить.

Трепльов. Людина розумна, проста, трошки, знаєш, меланхолійна. Дуже порядна. Сорок років буде йому ще не скоро, але він уже відомий і ситий по горло... Що до його писань, то... як тобі сказати? Мило, талановито... але... після Толстого або Золя не захочеш читати Тригоріна.

Сорін. А я, брат, люблю літераторів. Колись я палко хотів двох речей: хотів одружитися і хотів стати літератором, та не пощастило ні з тим, ні з тим. Так. І маленьким літератором приємно бути, кінець-кінцем.

Трепльов (*прислухається*). Я чую кроки... (*Обіймає дядю*). Я без неї жити не можу... Навіть звук її кроків прекрасний... Я щасливий безмежно! (*Швидко йде назустріч Ніні Заречній, що входить*). Чарівнице, мріє моя...

Ніна (*схвильовано*). Я не спізнилась... Звичайно, я не спізнилась...

Трепльов (*цілує її руки*). Ні, ні, ні...

Ніна. Увесь день я турбувалась, мені було так страшно! Я боялась, що батько не пустить мене... Але він зараз поїхав з мачухою. Червоне небо, вже починає сходити місяць, і я гнала коня, гнала. (*Сміється*). Але я рада. (*Міцно стискає руку Соріна*).

Сорін (*сміється*). Оченята, здається, заплакані... Ге-ге! Негаразд!

Ніна. Це так... Бачите, як мені важко дихати. Через півгодини я поїду, треба поспішати. Не можна, не можна, бога ради, не затримуйте. Батько не знає, що я тут.

Трепльов. Справді, вже час починати. Треба йти кликати всіх.

Сорін. Я сходжу і все. В одну хвилину. (*Йде праворуч і співає*). „Во Францію два гренадера“... (*Огля-*

дається). Якось так само я заспівав, а один товариш прокурора і каже мені: „А у вас, ваше превосходительство, голос сильний“... Потім подумав і додав: „Але... огидний“. (Сміється і виходить).

Ніна. Батько та його жінка не пускають мене сюди. Кажуть, що тут богема... бояться, щоб я не пішла в актриси... А мене тягне сюди до озера, як чайку... Мое серце сповнене вами. (Оглядається).

Трепльов. Ми самі.

Ніна. Здається, хтось там...

Трепльов. Нікого. (Поцілунок).

Ніна. Це яке дерево?

Трепльов. Берест.

Ніна. Чого воно таке темне?

Трепльов. Вже вечір, темніють всі речі. Не йдьте рано, благаю вас.

Ніна. Не можна.

Трепльов. А якщо я поїду з вами, Ніно? Я всю ніч стоятиму в саду і дивитимуся на ваше вікно.

Ніна. Не можна, вас помітить сторож. Трезор ще не звик до вас і буде гавкати.

Трепльов. Я кохаю вас.

Ніна. Тсс.

Трепльов (почувши кроки). Хто там? Ви, Якове?

Яків (за естрадою). Точно так.

Трепльов. Ставайте по місцях. Пора. Місяць сходить.

Ніна. Точно так.

Трепльов. Спирт є? Сірка є? Коли появляться червоні очі, треба, щоб тхнуло сіркою. (До Ніни). Ідїть, там все приготовлено. Ви хвилюєтесь?..

Ніна. Так, дуже. Ваша мати — нічого, її я не боюся, але у вас Тригорін... Грати при ньому мені страшно і соромно... Відомий письменник... Він молодий?

Трепльов. Так.

Ніна. Які в нього чудові оповідання!

Трепльов (холодно). Не знаю, не читав.

Ніна. У вашій п'єсі важко грати. В ній немає живих осіб.

Трепльов. Живі особи! Треба відбивати життя не таким, яке воно є, і не таким, яке воно мусить бути, а таким, як воно уявляється в мріях.

Ніна. У вашій п'єсі мало дії, саме

читання. І в п'єсі, по-моєму, неодмінно мусить бути кохання... (Обоє виходять за естраду).

Входять Поліна Андріївна і Дорн.

Поліна Андріївна. Стає вогко. Верніться, одягніть калоші.

Дорн. Мені жарко.

Поліна Андріївна. Ви не бережете себе. Це впертість. Ви — лікар і добре знаєте, що вам шкодить вогке повітря, але вам хочеться, щоб я мучилась; ви навмисне просиділи вчора весь вечір на терасі...

Дорн (наспівує). „Ти не кажи, що молодість згубила“.

Поліна Андріївна. Ви були так захоплені розмовою з Іриною Миколаївною... ви не помічали холоду. Признайтесь, вона вам подобається...

Дорн. Мені 55 літ.

Поліна Андріївна. Дурниці, для мужчини це не старість. Ви прекрасно збереглися і ще подобаєтесь жінкам.

Дорн. Так чого б ви хотіли?

Поліна Андріївна. Перед актрисою ви всі ладні падати ниць. Всі!

Дорн (наспівує). „Я знов перед тобою...“ Якщо в суспільстві люблять артистів і ставляться до них інакше, ніж, наприклад, до купців, то це так і слід. Це — ідеалізм.

Поліна Андріївна. Жінки завжди закохувалися у вас і вшались на шию. Це теж ідеалізм?

Дорн (знизавши плечима). Що ж? У ставленні жінок до мене було багато гарного. В мені любили головним чином чудового лікаря. Років 10—15 тому, ви пам'ятаєте, на всю губернію я був єдиним порядним акушером. Потім, завжди я був чесною людиною.

Поліна Андріївна (хапає його за руку). Дорогий мій!

Дорн. Тихше. Ідуть.

Входять Аркадіна під руку з Соріним, Тригорін, Шамраєв, Медведенко і Маша.

Шамраєв. В 1873 році в Полтаві на ярмарку вона грала напрочуд! Саме захоплення! Чудесно грала! Чи не знаєте, ваша ласка, також, де тепер комік Чадін, Павло Семенович? У Розплюєві був неперевершений,

краще за Садовського, клянусь вам, вельмишановна. Де він тепер?

Аркадіна. Ви все питаєте про якихось допотопних. Звідки я знаю! *(Сідає)*.

Шамраєв *(зітхнувши)*. Пашка Чадін! Таких уже нема тепер. Запала сцена, Ірино Миколаївно! Колись були могутні дуби, а тепер ми бачимо самі тільки пні.

Дорн. Блискучих обдаровань тепер мало, це правда, але середній актор став куди вище.

Шамраєв. Не можу з вами погодитись. А втім, це справа смаку. *De gustibus aut bene, aut nihil*.

Трепльов виходить зза естради.

Аркадіна *(до сина)*. Мій любий сину, коли ж початок?

Трепльов. Через хвилину. Прошу терпіння.

Аркадіна *(читає з Гамлета)*. „Мій сину! Ти очі повернув мені в глибіню душі, і я побачила її в таких кривавих, в таких смертельних ранах — і нема рятунку!“

Трепльов *(з Гамлета)*. „Навіщо ж ти піддалася пороку, в безодні злочину шукаючи кохання?“

За естрадою грають на ріжок.

Трепльов. Панове, початок! Прошу уваги! *(Пауза)*. Я починаю. *(Стукає паличкою і говорить голосно)*. О, ви, поважні, давні тіні, що линете доби нічної над цим озером, приспійте нас, хай те присниться нам, що буде через двісті тисяч років!

Сорін. Через двісті тисяч років нічого не буде.

Трепльов. Так ось, нехай покажуть нам оте нічого.

Аркадіна. Нехай. Ми спимо.

Підіймається завіса: одкривається краєвид на озеро; місяць над обрієм, відблиск його у воді; на великому камені сидить Ніна Заречная, вся в білому.

Ніна. Люди, леви, орли і куріпки, рогаті олені, гуси, павуки, мовчазні риби, що жили у воді, морські зірки і ті, що їх не можна було оком бачити, — словом, кожне життя, кожне життя, кожне життя, зробивши круг сумний, погасло... Вже тисячі століть земля не носить на собі ні одної живої істоти, і цей бідний місяць

марно засвічує свій ліхтар. На лузі вже не прокидаються з криком журавлі, і хрущів не буває чути в липових гаях. Холодно, холодно, холодно. Порожньо, порожньо, порожньо. Страшно, страшно, страшно. *(Пауза)*. Тіла живих істот зникли в порохні, і вічна матерія перетворилася їх на камінь, воду, хмари, а душі їх усіх злились в одну. Загальна світова душа — це я... я... В мені душа і Олександра Великого, і Цезаря, і Шекспіра, і Наполеона, і останньої п'явки. В мені свідомість людей злилася з інстинктами тварин, і я розумію все, все, все, і кожне життя в собі самій я переживаю знов. *(Появляються болотяні огні)*.

Аркадіна *(тихо)*. Це щось декадентське.

Трепльов *(благаючи і з докором)*. Мамо!

Ніна. Я самотня. Один раз на століт я розкриваю уста, щоб говорити, і мій голос лунає в цій порожнечі сумно, і ніхто не чує... І ви, бліді вогні, не чуєте мене... Під ранок вас порожнює гниле болото, і ви блукаєте до зорі, але без думки, без волі, без тремтіння життя. Боючись, щоб у вас не виникло життя, батько вічної матерії, діавол, кожну мить у вас, як в камені й воді, провадить обмін атомів, і ви змінюєтесь безперервно. У всесвіті лишається постійним і незмінним самий лиш дух. *(Пауза)*. Як полоненник, кинутий у порожній глибокий колодязь, я не знаю, де я і що мене чекає. Від мене не сховано лише, що в упертій, жорсткій боротьбі з діаволом, засновою матеріальних сил, мені судилося перемогти, і після того матерія і дух зіллються в гармонії чудовій, і настане царство світової волі. Але це буде тільки тоді, коли поволі, через довгий, довгий ряд тисячоліть, і місяць, і ясний Сіріус, і земля перетворяться на порох... До того ж часу жах, жах... *(Пауза, на тлі озера появляються дві червоні точки)*. Ось наближається мій могутній супротивник, діавол. Я бачу його страшні, багрові очі...

Аркадіна. Сіркою пахне. Це так треба?

Трепльов. Так.

Аркадіна (*сміється*). Так, це ефект.

Трепльов. Мамо!

Ніна. Він сумує без людини...

Поліна Андріївна (*до Дорна*). Ви зняли капелюха. Одягніть, а то простудитесь.

Аркадіна. Це доктор зняв капелюха перед діаволом, батьком вічної матері.

Трепльов (*спалахнувши, голосно*). П'єсу закінчено! Досить! Завісу!

Аркадіна. Чого ж ти сердишся?

Трепльов. Досить! Завісу! Подай завісу! (*Тупнувши ногою*). Завісу! (*Завіса опускається*). Пробачте! Я не взяв до уваги, що писати п'єси і грати на сцені можуть тільки нечисленні обранці. Я порушив монополію! Мені... я... (*Хоче іще щось сказати, але махає рукою і виходить ліворуч*).

Аркадіна. Що з ним?

Сорін. Ірино, не можна так, матінко, поводитися з молодим самолюбством.

Аркадіна. Що ж я йому сказала?

Сорін. Ти його образила...

Аркадіна. Він сам попереджав, що це жарт, і я ставилась до його п'єси як до жарту.

Сорін. Все ж таки...

Аркадіна. Тепер виявляється, що він написав великий твір! Скажіть, будь ласка! Виходить, улаштував він цю виставу і напахтів сіркою не для жарту, а для демонстрації... Йому хотілося навчити нас, як треба писати і що треба грати. Нareshtі, це стає нудним. Ці постійні вихватки проти мене і шпильки, воля ваша, набриднуть хоч кому! Капризний, самолюбний хлопчик.

Сорін. Він хотів зробити тобі приємність.

Аркадіна. Так? Проте ж, от він не вибрав якоїнебудь звичайної п'єси, а примусив нас прослухати це декадентське марення. Заради жарту я ладна прослухати і марення, але ж тут претензії на нові форми, на нову еру в мистецтві. А по-моєму, ніяких тут нових форм немає, а просто погана вдача.

Тригорін. Кожен пише так, як хоче і як може.

Аркадіна. Хай він пише, як хоче

і як може, тільки нехай дасть мені спокій.

— Дорн. Юпітер, ти сердишся...

Аркадіна. Я не Юпітер, а жінка. (*Закурює*). Я не серджусь, мені тільки досадно, що молода людина так нудно проводить час. Я не хотіла його образити.

Медведев. Ніхто не має підстав відокремлювати дух від матерії, бо, може, самий дух є сукупність матеріальних атомів. (*Жваво, до Тригоріна*). А ось, знаєте, описати б у п'єсі і потім зіграти на сцені, як живе наш брат—учитель. Тяжко, тяжко живеться!

Аркадіна. Це справедливо, але не будемо говорити ні про п'єси, ні про атоми. Вечір такий гарний! Чуєте, панове, співають? (*Прислухається*). Як хороше!

Поліна Андріївна. Це на тому березі. (*Пауза*).

Аркадіна (*до Тригоріна*). Сядьте біля мене. Років 10—15 тому, тут на озері, музику і співи чути було безперервно майже щонаочі. Тут на березі шість поміщицьких садиб. Пам'ятаю, сміх, галас, сірлянина, і все романи, романи... Jeune premier'ом і куміром всіх цих шести садиб був тоді от, рекомендую (*киває на Дорна*), доктор Євгеній Сергійович. І тепер він чарівний, але тоді він був ще кращий. Проте, мене починає мучити сумління. За що я образила мого бідного хлопчика? Я веспокійна. (*Г. лосно*). Костю! Сину! Костю!

Маша. Я піду пошукаю його.

Аркадіна. Будь ласка, любя.

Маша (*іде ліворуч*). Агов, Костянтин Гавриловичу!.. Агов! (*Виходить*).

Ніна (*виходячи зза естради*). Мабуть, продовження не буде, мені можна вийти. Здрастуйте! (*Цілується з Аркадіною і Поліною Андріївною*).

Сорін. Браво! браво!

Аркадіна. Браво! браво! Ми милувались. З такою зовнішністю, з таким дивним голосом не можна, гріх сидіти на селі. У вас повинен бути талант. Чуєте? Ви повинні поступити на сцену.

Ніна. О, це моя мрія! (*З'явнувши*). Та вона ніколи не здійсниться.

Аркадіна. Хто знає? Ось дозволь-

те вам рекомендувати : Тригорін, Борис Олексійович.

Ніна. Ах, я така рада... (*Засоромившись*). Я завжди вас читаю...

Аркадіна (*садовить її поруч*). Не соромтесь, мила. Він славетний, але в нього проста душа. Бачите, він сам зніжковів.

Дорн. Гадаю, тепер можна підняти завісу, а то моторошно.

Шамраєв (*юлосно*). Якове, підійми но, братику, завісу! (*Завіса підіймається*).

Ніна (*до Тригоріна*). А правда, чудна п'еса?

Тригорін. Я нічого не зрозумів. Проте, дивився з задоволенням. Ви так щиро грали. І декорація була прекрасна. (*Пауза*). Мабуть, у цьому озері багато риби.

Ніна. Так.

Тригорін. Я люблю удити рибу. Для мене немає більшої насолоди, як сидіти надвечір на березі і дивитись на поплавець.

Ніна. Але, я думаю, хто зазнав насолоди творчості, для того вже всі інші втіхи не існують.

Аркадіна (*сміючись*). Не кажіть так. Коли йому говорять хороші слова, тоді він провалюється.

Шамраєв. Пам'ятаю, в Москві в оперному театрі одного разу славетний Сільва взяв нижне до. А в цей час, наче навмисне, сидів на галереї бас із наших синодальних півчих, і раптом, може те собі уявити, на наше безмежне здивування, ми чуємо з галереї: „Браво, Сільва!“ на цілу октаву нижче... Ось так (*низьким баском*): браво, Сільва... Театр так і завмер. (*Пауза*).

Дорн. Тихий ангел пролетів.

Ніна. А мені вже час. Прощайте.

Аркадіна. Куди? Куди так рано? Ми вас не пустимо.

Ніна. Мене чекає тато.

Аркадіна. Який він, справді... (*Цілються*). Ну, що робити. Жаль, жаль вас відпускати.

Ніна. Якби ви знали, як мені важко їхати.

Аркадіна. Вас би провів хто-небудь, моя крихітко.

Ніна (*злякано*). О, ні, ні!

Сорін (*до неї, благаючи*). Зостаньтеся!

Ніна. Не можу, Петре Миколайовичу.

Сорін. Зостаньтеся на одну годину і все. Ну, що, справді...

Ніна (*подумавши, крізь сльози*). Не можна! (*Стискає руку і швидко виходить*).

Аркадіна. Нещасна дівчина по суті. Кажуть, її покійна мати відписала чоловікові все своє величезне майно, все до копійки, і тепер ця дівчинка залишилась ні з чим, бо її батько уже відписав усе своїй другій жінці. Це обурлива річ.

Дорн. Так, її батенько порядна таки худобина, треба справедливо сказати.

Сорін (*потираючи змерзлі руки*). Ходімо вже, панове, і ми, бо стає вогко. У мене ноги болять.

Аркадіна. Вони в тебе, наче дерев'яні, ледве ходять. Ну, ходімо, діду злочасний. (*Бере його під руку*).

Шамраєв (*подаючи руку дружині*). Мадам?

Сорін. Я чую,— знову вие собака. (*До Шамраєва*). Будь ласка, Ілля Афанасійовичу, накажіть одв'язати його.

Шамраєв. Не можна, Петре Миколайовичу, боюся, щоб злодії в комору не забрались. Там у мене просо. (*До Медведенка, що йде поруч*). Еге, на цілу октаву нижче: „Браво, Сільва!“ А леж не співак, простий синодальний півчий.

Медведенко. А скільки платні одержує синодальний півчий? (*Всі виходять, крім Дорна*).

Дорн (*сам*). Не знаю, може, я нічого не розумію або збожеволів, але п'еса мені сподобалась. У ній щось є. Коли ця дівчинка говорила про самотність і потім коли показалися червоні очі діавола, в мене від хвилювання тремтіли руки. Свіже, наївне... Ось, здається, він іде. Мені хочеться наговорити йому якнайбільше приємного.

Трепльов (*входить*). Вже нема нікого.

Дорн. Я тут.

Трепльов. Мене по всьому саду шукає Машенька. Нестерпине створіння.

Дорн. Костянтин Гавриловичу.

мені ваша п'еса надзвичайно сподобалась. Чудна вона якась, і кінця я не чув, і все ж таки вражіння сильне. Ви талановита людина, вам треба продовжувати.

Трепльов міцно стискає йому руку і з поривом обіймає.

Дорн. Фу, який нервовий. Сльози на очах... Я що хочу сказати? Ви взяли сюжет із галузі абстрактних ідей. Так і слід, бо художній твір неодмінно мусить виявляти якунебудь велику думку. Тільки те прекрасне, що серйозне. Який ви блідий!

Трепльов. Так ви кажете — продовжувати?

Дорн. Так... Але покажіть тільки важливе і вічне. Ви знаєте, я прожив своє життя різноманітно і з смаком, я задоволений, але якби мені довелося відчутти піднесення, що буває у художників під час творчості, то, мені здається, я зневажав би свою матеріальну оболонку і все, що цій оболонці властиве, та відлітав би від землі якнайдалше у височинь.

Трепльов. Пробачте, де Заречная?

Дорн. І ось іще таке. У творі повинна бути ясна, певна думка. Ви повинні знати, для чого пишете, інакше, якщо підете по цій мальовничій дорозі без певної мети, то ви заплутаєтесь і ваш талант занাপтять вас.

Трепльов (*нетерпляче*). Де Заречная?

Дорн. Вона поїхала додому.

Трепльов (*в розпачі*). Що мені робити? Я хочу її бачити... Мені потрібно її бачити... Я поїду...

Маша входить.

Дорн (*до Трепльова*). Заспокойтесь, мій друже.

Трепльов. Але все ж таки я поїду. Я повинен поїхати.

Маша. Ідіть, Костянтинне Гавриловичу, до дому. Вас чекає ваша мати. Вона неспокійна.

Трепльов. Скажіть їй, що я поїхав. І прошу вас усіх, дайте мені спокій! Облиште! Не ходіть за мною!

Дорн. Ну, ну, ну, любий... не можна так... Негаразд.

Трепльов (*крізь сльози*). Прощайте, доктор. Дякую... (*Виходить*).

Дорн (*зітхнувши*). Молодість, молодість!

Маша. Коли нема чого більше сказати, то кажуть: молодість, молодість... (*Нюхає табаку*).

Дорн (*бере в неї табакерку і кидає її в куці*). Це гидко! (*Пауза*). В домі, здається, грають. Треба йти.

Маша. Заждіть.

Дорн. Що?

Маша. Я ще раз хочу вам сказати. Мені хочеться поговорити. (*Хвилюючись*). Я не люблю свого батька... але до вас прихильне моє серце. Чомусь я всією душею почуваю, що ви мені близькі... Допоможіть мені. Допоможіть, бо я зроблю дурницю, я насміюся над своїм життям, я знівечу його... Не можу більше...

Дорн. Що? В чому допомогти?

Маша. Я страждаю. Ніхто, ніхто не знає моїх страждань! (*Кладе йому голову на груди, тихо*). Я кохаю Костянтина.

Дорн. Які всі нервові! Які всі нервові! Скільки кохання... О, чародійницьке озеро! (*Ніжно*). Але що ж я можу зробити, дитино моя? Що? Що?

ЗАВІСА.

ДІЯ ДРУГА

Майданчик для крокету. В глибині праворуч дім з великою тепасою, ліворуч видно озеро. в якому, відбиваючись, блищить сонце. Квітники. Південна пора. Сп ка. З боку майданчика, в тіні старої липи, сидять на лаві Аркадіна, Дорн і Маша. У Дорна на колінах розкрита книга.

Аркадіна (*до Маші*). От встаньмо. (*Обидві встають*). Станемо поруч. Вам двадцять два роки, а мені майже

вдвоє. Євгенію Сергійовичу, хто а нас молодший?

Дорн. Ви, звичайно.

Аркадіна. Отож бо... А чому? Тому, що я працюю, я відчуваю, я завжди в метушні, а ви сидите все на одному місці, не живете... І в мене правило: не заглядати в майбутнє. Я ніколи не думаю ні про старість, ні про смерть. Що буде, те й буде.

Маша. А в мене таке почуття, ніби я народилась уже давно-давно, життя своє я тягну волоком, як той безконечний шлейф... І часто не буває ніякої охоти жити. *(Сідають)*. Звичайно, це все дурниці. Треба струнутись, скинути з себе все це.

Дорн *(наспівує тихо)*. „Розкажіть мені ви їй, квітки мої...“

Аркадіна. Потім, я коректна, як англієць. Я, люба моя, тримаю себе в струні, як кажуть, і завжди зодягнута і зачесана comme il faut. Щоб я дозволила собі вийти з дому, хоч би от в сад, у блузі, чи не зачесана? Ніколи. Через те я і збереглася, що ніколи не була несохайною, не розпускала себе, як деякі... *(Взявшись у боки проходжується по майданчику)*. От вам,— як лялечка. Хоч п'ятнадцятирічну дівчинку грати.

Дорн. Ну, а, проте, все ж я продовжую. *(Бере книгу)*. Ми спинились на борошенникові і шурах...

Аркадіна. І шурах. Читайте. *(Сідають)*. А втім, дайте мені, я читатиму. Моя черга. *(Бере книгу і шукає в ній очима)*. І шурах... Ось воно... *(Читає)*. „І, звичайно, для світських людей панькатися з романістами і приваблювати їх до себе так само небезпечно, як борошенникові вигодувати щурів у св'ячих коморах. А тим часом їх люблять. Отже, коли жінка обрала письменника, якого вона хоче полонити, вона обступає його за допомогою компліментів, люб'язностей і догоджувань“... Ну, це у французів, може бути, а в нас нічого такого, ніяких програм. У нас жінка, звичайно, перше ніж полонити письменника, сама вже захопана по маківку, зробіть ласку. Не далеко ходити, взяти хоч мене і Тригоріна...

Іде Сорін, спираючись на тростинку, і поруч з ним Ніна. Медведь ніко котить за ними по-роже крісло.

Сорін *(тоном, яким пестять дітей)*. Так? У нас радість? Ми сьогодні

вже веселі, кінець-кінцем? *(До себе стрі)*. У нас радість! Батько і мати поїхали до Твері, і ми тепер вільні на цілих три дні.

Ніна *(сідає поруч з Аркадіною і обіймає її)*. Я щаслива! Я тепер належу вам.

Сорін *(сідає в своє крісло)*. Вона сьогодні гарненька.

Аркадіна. Вбрана, цікава... За це ви розумна. *(Цілує Ніну)*. Але не треба дуже хвалити, а то наврочимо. Де Борис Олексійович?

Ніна. Він в купальні рибу удить.

Аркадіна. Як йому не набридне! *(Хоче читати далі)*.

Ніна. Це ви що?

Аркадіна. Мопасан „На воді“, люба моя. *(Читає кілька рядків про себе)*. Ну, далі нецікаво і неправдиво. *(Закриває книгу)*. Неспокійна в мене душа. Скажіть, що з моїм сином? Чого він такий-скучний і суворий? Він цілі дні проводить на озері, і я його майже зовсім не бачу.

Маша. У нього недобре на душі. *(До Ніни, несміливо)*. Прошу вас, прочитайте з його п'єси!

Ніна *(знизавши плечима)*. Ви хочете? Це так нецікаво!

Маша *(стримуючи захоплення)*. Коли він сам читає щонебудь, то очі в нього горять і обличчя стає бліде. В нього прекрасний, сумний голос, а манери, як у поета.

Чути, як хропе Сорін.

Дорн. Надобраніч!

Аркадіна. Петруша!

Сорін. Га?

Аркадіна. Ти спиш?

Сорін. Ні трохи. *(Пауза)*.

Аркадіна. Ти не лікуєшся, а це недобре, брате.

Сорін. Я радий би лікуватися, та ось лікар не хоче.

Дорн. Лікуватися в шістьдесят років!

Сорін. І в шістьдесят років жити хочеться.

Дорн *(з досадою)*. Е! Ну, приймайте валеріанові краплі.

Аркадіна. Мені здається, йому добре поїхати б кудинебудь на води.

Дорн. Що ж? Можна поїхати. Можна і не поїхати.

Аркадіна. Ог і зрозумій.

Дорн. І розуміти нічого. Все ясно. (Пауза).

Медведенко. Петрові Миколайовичу слід би кинути курити.

Сорін. Дурниці.

Дорн. Ні, не дурниці. Вино і тютюн знеосіблюють. Після сигари або чарки горілки ви вже не Петро Миколайович, а Петро Миколайович плюс іще хтось; у вас розпливається ваше я, і ви вже ставитесь до самого себе як до третьої особи — він.

Сорін (сміється). Вам добре говорити. Ви пожили на своєму віку, а я? Я прослужив по судовому відомству двадцять вісім років, але я ще не жив, нічого не зазнав, кінець-кінцем, і, зрозуміла річ, жити мені дуже хочеться. Ви ситі і байдужі, і тому маєте нахил до філософії, а я хочу жити і тому п'ю за обідом херес і курю сигари і все. От і все.

Дорн. Треба ставитись до життя серйозно, а лікуватися в шістдесят років, шкодувати, що замолоду мало розкошував, це, пробачте, легковажність.

Маша (встає). Снідати час, мабуть. (Іде лівією, в'ялою ходою). Ногу відсиділа... (Виходить).

Дорн. Піде і перед сніданком дві чарочки перехилить.

Сорін. Особистого щастя нема в бідолашної.

Дорн. Дурниці, ваше превосходительство.

Сорн. Ви міркуєте, як сита людина.

Аркадіна. Ах, що може бути нудніше за цю ось любу сльську нудьгу! Гаряче, тихо, ніхто нічого не робить, всі філософствують... Добре з вами, друзі, приємно вас слухати, але... сидіти у себе в номері і вчити роль — куди краще!

Ніна (захоплена). Чудово! Я розумію вас.

Сорін. Звичайно, в місті краще. Сидиш у своєму кабінеті, лакей нікого не впускає без дозволу, телефон... на вулиці візники і все...

Дорн (наспівує). „Розкажіть но ви їй, квітки мої“ ...

Входить Шамраєв, за ним Поліна Андріївна.

Шамраєв. От і наші. Добрідень! (Цілує руку в Аркадіної, потім у

Ніни). Дуже радий бачити вас в доброму здоров'ї. (До Аркадіної). Жінка каже, що ви збираєтесь сьогодні їхати з нею разом до міста. Це правда?

Аркадіна. Так, ми збираємось.

Шамраєв. Гм... Це чудесно, але на чому ж ви поїдете, вельмишановна? Сьогодні в нас возять жито, всі робітники працюють. А якими кіньми, дозвольте вас спитати?

Аркадіна. Якими? Звідки ж я знаю — якими?

Сорін. У нас же виїзді є.

Шамраєв (хвилюючись). Виїзді? А де я візьму хомутів? Де я візьму хомутів? Це дивно! Це незрозуміло! Високошановна! Пробачте, я схиляюсь перед вашим талантом, ладен віддати за вас десять років життя, але коней я вам не можу дати.

Аркадіна. А якщо я повинна їхати? Дивна річ!

Шамраєв. Вельмишановна! Ви не знаєте, що означає господарство!

Аркадіна (скипівши). Це стара історія! В такому разі я сьогодні ж виїжджаю до Москви. Звелить найняти для мене коней на селі, а то я піду на станцію пішки!

Шамраєв (скипівши). В такому разі я відмовляюсь від посади. Шукайте собі іншого управителя! (Виходить).

Аркадіна. Кожного літа так, кожного літа мене тут ображають! Ноги моєї тут більше не буде! (Виходить ліворуч, де повинна бути купальня; через хвилину видно, як вона проходить в дім; за нею йде Тригорін з вудочками і з відром).

Сорін (скипівши). Це нахабство! Це чорт знає, що таке! Мені це набридло, кінець-кінцем. Зараз же дати сюди всіх коней!

Ніна (до Поліни Андріївни). Відмовити Ірині Миколаївні, видатній артистці! Хіба всяке бажання її, навіть каприз, не важливіше за всяке господарство? Просто неймовірно!

Поліна Андріївна (в розпачі). Що я можу? Зрозумійте моє становище: що я можу?

Сорін (до Ніни). Ходімо до сестри... Ми всі будемо благодіти їй, щоб вона не їхала. Правда ж? (Дивлячись у напрямку, куди пішов Шамраєв). Нестерпна людина! Деспот!

Ніна (*не даючи йому встати*). Сидіть, сидіть... ми вас доведемо... (*Вона і Медведенко котять крісло*). О, як це жахливо!..

Сорін. Так, так, це жахливо... Але він не покине, я зараз поговорю з ним. (*Виходить; залишаються тільки Дорн і Поліна Андріївна*).

Дорн. Люди нудні. Власне слід би вашого чоловіка звідси просто в шию, але все скінчиться на тому, що ця стара баба, Петро Миколайович, і його сестра попросять у нього вибачення. От побачите!

Поліна Андріївна. Він і виїзних коней послав на поле. І кожного дня такі непорозуміння. Якби ви знали, як це хвилює мене! Я хворю; бачите, я тремчу... Я не зношу його грубіяництва. (*Благаючи*). Євгенію, дорогий, любий, візьміть мене до себе... Пора наша минає, ми вже не молоді, і хоч би наприкінці життя нам не ховатися, не брехати... (*Пауза*).

Дорн. Мені п'ятдесят п'ять років, уже пізно міняти своє життя.

Поліна Андріївна. Я знаю, ви відмовляєте мені тому, що, крім мене, є жінки, які вам близькі. Взяти всіх до себе неможливо. Я розумію. Пробачте, я надокучила вам.

Ніна появляється біля дому; вона рве квітки

Дорн. Ні, нічого.

Поліна Андріївна. Я страждаю від ревнощів. Звичайно, ви лікар, вам не можна уникати жінок. Я розумію...

Дорн (*до Ніни, що наближається*). Як там?

Ніна. Ірина Миколаївна плаче, а в Петра Миколайовича астма.

Дорн (*встає*). Піти дати обом валеріанових крапель...

Ніна (*подає йому квітки*). Будь ласка!

Дорн. Merci bien. (*Іде додому*).

Поліна Андріївна (*ідучи з ним*). Як гарненькі квіти! (*Біля дому глухим голосом*). Дайте мені ці квіти! Дайте мені ці квіти! (*Одержавши квіти, рве їх і кидає набік; обоє ідуть у дім*).

Ніна (*сама*). Як дивно бачити, що славетна артистка плаче, та ще від такої дрібної причини! І чи не дивно, славетний письменник, улюбленець

публіки, про нього пишуть у всіх газетах, перекладають на іноземні мови, а він цілий день ловить рибу і радіє, що вловив двох головнів. Я думала, що відомі люди горді, недоступні, що вони зневажають юрбу, і своєю славою, блиском свого імени немов би мстять їй за те, що вона вище за все ставить знатність походження й багатство. Але ось вони плачуть, удять рибу, грають у карти, сміються і сердяться, як всі...

Трепльов (*входить без бриля, з рушницею і з убитою чайкою*). Ви самі тут?

Ніна. Сама.

Трепльов кладе біля її ніг чайку.

Ніна. Що це означає?

Трепльов. Я мав підлість убити сьогодні цю чайку. Кладу біля ваших ніг.

Ніна. Що з вами? (*Підіймає чайку і дивиться на неї*).

Трепльов (*після паузи*). Незабаром отак само я уб'ю самого себе.

Ніна. Я вас не впізнаю.

Трепльов. Так, після того, як я перестав впізнавати вас. Ви змінились до мене, ваш погляд холодний, моя присутність заважає вам.

Ніна. В останній час ви стали дратівливі, висловлюєтесь все незрозуміло, якимись символами. І ось ця чайка теж, видимо, символ, але вибачте, я не розумію... (*Кладе чайку на лаву*). Я надто проста, щоб розуміти вас.

Трепльов. Це почалося з того вечора, коли так по-дурному провалилась моя п'еса. Жінки не дарують невдачі. Я все спалив, все до останнього шматочка. Якби ви знали, який я нещасливий! Ваше збайдуження страшно, неймовірно, наче я прокинувся і бачу ось, нібито це озеро раптом висохло, або увійшло в землю. Ви тільки но сказали, що ви надто прості, щоб розуміти мене. О, що тут розуміти?! П'еса не сподобалась, ви зневажаєте моє натхнення, уже вважаєте мене за звичайного, нікчемного, яких є багато... (*Тупнувши ногою*). Як це я добре розумію, як розумію! У мене в мозку наче гвіздох, будь він проклятий разом з моїм слабоумством, яке смочче

мою кров, смокче, як змія... (*Побачивши Тригоріна, який іде, читаючи книжку*). Ось іде справжній талант; іде як Гамлет, і теж з книжкою. (*Дражнить*). „Слова, слова, слова“... Це сонце ще не підійшло до вас, а ви вже усміхаєтесь, погляд ваш розтанув у його промінні. Не буду заважати вам (*Виходить швидко*).

Тригорін (*записуючи в книжку*). Нюхає табак і п'є горілку... Завжди в чорному. Її кохає учитель...

Ніна. Здрастуйте, Борисе Олексійовичу!

Тригорін. Здрастуйте. Обставини несподівано склалися так, що, здається, ми сьогодні від'їжджаємо. Ми з вами навряд чи побачимось ще колись. А шкода. Мені доводиться не часто зустрічати молодих дівчат, молодих і інтересних, я вже забув і не можу собі ясно уявити, як почувують себе у 18—19 років, і тому в мене в повістях і оповіданнях молоді дівчата звичайно фальшиві. Я от хотів би хоч одну годину побути на вашому місці, щоб довідатись, як ви думаєте, і загалом, що ви за штука.

Ніна. А я хотіла б побути на вашому місці.

Тригорін. Навіщо?

Ніна. Щоб довідатись, як відчуває себе славетний, талановитий письменник. Як відчувається славетність? Як ви відчуваєте те, що ви славетні?

Тригорін. Як? Мабуть, ніяк. Про це я ніколи не думав. (*Подумавши*). Щось одне з двох: або ви перебільшуєте мою славетність, або ж загалом вона ніяк не відчувається.

Ніна. А коли читаете про себе в газетах?

Тригорін. Якщо хвалять, приємно, а якщо лають, то потім два дні відчуваєш себе не в настрої.

Ніна. Дивний світ! Як я заздрю вам, якби ви знали. Доля людей різна. Одні ледве животіють нудно і непомітно, всі подібні один до одного, всі нещасні; а іншим, як, наприклад, вам — ви один з мільйона, — випало на долю життя інтересне, ясне, сповнене змісту... Ви щасливі...

Тригорін. Я? (*Знизуючи плечима*). Гм... Ви ось говорите про славетність, про щастя, про якість

ясне, інтересне життя, а для мене всі оці гарні слова, вибачте, однаково, що мармелад, якого я ніколи не їм. Ви дуже молоді, і дуже добрі.

Ніна. Ваше життя прекрасне!

Тригорін. Що ж у ньому особливо гарного? (*Дивиться на годинник*). Я повинен зараз іти й писати. Пробачте, мені ніколи... (*Сміється*). Ви, як то кажуть, наступили на мою найлюбимішу мозолю, і от я починаю хвилюватись і трохи сердитись. А втім, давайте говорити. Будемо говорити про моє прекрасне, ясне життя... Ну, з чого почнемо? (*Подумавши трохи*). Бувають поневільні уявлення, коли людина день і ніч думає, наприклад, тільки про місяць, і в мене є свій такий місяць. День і ніч опадає мене одна невідчепна думка: я повинен писати, я повинен писати, я повинен... Ледве скінчив повість, як уже чомусь то повинен писати другу, потім третю, після третьої четверту... Пишу безперервно, немов їду, перепрягаючи коней, і інакше не можу. Що ж тут прекрасного і ясного, я вас питаю? О, яке дике життя! Ось я з вами, я хвилююсь, а тим часом кожному мить пам'ятаю, що на мене чекає незакінчена повість. Бачу ось хмару, подібну до рояля. Думаю: треба буде згадати десь в оповіданні, що пливла хмара, подібна до рояля. Пахне геліотропом. Швидше мотаю на ус: нудний запах, вдовиний колір, згадати при описанні літнього вечора. Ловлю себе і вас на кожній фразі, на кожному слові і хапаюсь швидше замкнути всі ці фрази і слова в свою літературну комору: а може знадобиться. Коли кінчаю працю, біжу в театр або удити рибу; тут би й відпочити, забутись, аж — ні, в голові вже вертиться важке чавунне ядро — новий сюжет, і вже тягне до столу, і треба хопатись знов писати й писати. І так завжди, завжди, і нема мені спокою від самого себе, і я відчуваю, що з'їдаю власне життя, що для меду, який я віддаю комусь в просторінь, я оббираю пил з кращик своїх квітів, рву самі квіти і топчу їх коріння. Хіба я не божевільний? Хіба мої близькі і знайомі поведуться зо мною як із здоровим? „Що пишете? Чим нас обдаруете?“ Все те

саме, все те саме, і мені здається, що ця увага знайомих, похвала, захоплення, — все це облуда, мене обдурюють, як хворого, і я часом боюсь, що ось-ось підкрадуться до мене ззаду, схоплять і повезуть, як Поприщина, в божевільний д. м. А в ті роки, у молоді, кращі роки, коли я починав, моє письменництво було одною суцільною мукою. Маленький письменник, особливо коли йому не щастить, здається собі незграбним, незугарним, зайвим, нерви в нього напружені, засмикані; нестримно бродить він біля людей, причетних до літератури й до мистецтва, не визнаний, ніким не помічуваний, боячись прямо і сміливо дивитись у вічі, немов пристрасний іграв, у якого нема грошей. Я не бачив свого читача, але чомусь то в моїй уяві він здається мені недружелюбним, недовірливим. Я боявся публіки, вона була страшна мені, і коли мені доводилось ставити свою нову п'єсу, то мені здавалось кожного разу, що брюнети вороже настроєні, а блондини холодно байдужі. О, який це жах! Яка це була мука!

Ніна. Дозвольте, але хіба нахнення і самий процес творчості не дають вам високих, щасливих хвилин?

Тригорін. Так. Коли пишу, приємно. І коректуру читати приємно, але... Ледве вийшло з друку, як я терпіти не можу, і бачу вже, що воно не те, помилка, що його не слід було писати зовсім, і мені прикро, на душі погано... (*Сміючись*). А публіка читає: „Так, мило, талановито... Мило, але далеко до Толстого“, або: „Прекрасна річ, але „Батьки і діти“ Тургенева краще“. І так до гробової дошки все буде тільки мило і талановито, мило і талановито — більше нічого, а як помру, знайомі, проходячи повз могилу, говоритимуть: „Тут лежить Тригорін. Гарний був письменник, але він писав гірше за Тургенева“.

Ніна. Пробачте, я відмовляюсь розуміти вас. Вас просто розпестив успіх.

Тригорін. Який успіх? Я ніколи не подобався собі. Я не люблю себе, як письменника. Гірше за все, що я в якомусь чаду і часто не розумію, що я пишу... Я люблю оцю воду,

дерева, небо, я відчуваю природу, вона збуджує в мені пристрасть, непереможне бажання писати. Алеж я не пейзажист тільки, адже я ще громадянин, я люблю батьківщину, народ, я почуваю, що коли я письменник, то я повинен говорити про народ, про його страждання, про його майбутнє, говорити про науку, про права людини, і таке інше, і таке інше, і я говорю про все, хапаюсь, мене з усіх боків підганяють, сердяться, я кидаюсь на всі боки, як лис, загнаний псами, бачу, що життя й наука все йдуть вперед і вперед, а я все відстаю і відстаю, як мужик, що спізнився до поїзда, і, кінець-кінцем, почуваю, що я вмю писати тільки пейзаж, а в усьому іншому я фальшивий і фальшивий до живої кістки.

Ніна. Ви перепрацювалися, і у вас нема часу та бажання усвідомити своє значення. Нехай ви невдоволені з себе, але для інших ви великі і прекрасні. Якби я була таким письменником, як ви, то відіала б юрбі все своє життя, але усвідомлювала б, що її щастя тільки в тому, щоб підійматися до мене, і вона возила б мене на колесниці.

Тригорін. Ну, на колесниці... Агамемнон я, чи що! (*Обоє усміюлись*).

Ніна. За таке щастя, як бути письменницею чи артисткою, я стерпіла б ворожість близьких, злидні, розчарування, я жила б під дахом і їла б тільки житній хліб, страждала б від невдоволеності з себе, від свідомості своїх недосконалостей, але за те вже я зажадала б слави... справжньої, голосної слави... (*Закриває обличчя руками*). Голова паморочиться... Ух!..

Голос Аркадіної (*з дому*). Борисе Олексійовичу!

Тригорін. Мене кличуть... Мабуть, вкладатись. А не хочеться виїздити. (*Оглядається на озеро*). Ач, яка благодать!.. Гарно!

Ніна. Бачите на тому березі дім і сад?

Тригорін. Так.

Ніна. Це с дуба моєї покійної матері. Я там народилась. Я все життя провела біля цього озера і знаю на ньому кожний острів.

Тригорін. Гарно у вас тут! (*Побачивши чайку*). А це що?

Ніна. Чайка. Костянтин Гаврилович убив.

Тригорін. Красива птиця. Справді, не хочеться їхати. Ось уговоріть бо Ірину Миколаївну, щоб вона залишилась. (*Записує в книжку*).

Ніна. Що це ви пишете?

Тригорін. Так, записую... Сюжет майнув... (*Ховаючи книжку*). Сюжет для невеликого оповідання: на березі озера з дитинства живе молода дівчина, така, як ви: любить озеро, як чайка, і щаслива, і вільна, як

чайка. Та випадково прийшов чоловік, побачив і від нічого робити занастив її, як ось цю чайку! (*Пауза*).

У вікні з'являється Аркадіна.

Аркадіна. Борисе Олексійовичу, де ви?

Тригорін. Зараз! (*Іде і оглядається на Ніну; біля вікна, до Аркадіної*). Що?

Аркадіна. Ми залишаємось.

Тригорін входить у дім.

Ніна (*підходить до рампи; після деякого роздуму*). Сон!

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Ідальня в домі Соріна. Праворуч і ліворуч двері. Буфет. Шафа з ліками. Серед кімнати стіл, Чемодани і картонки; помітні готування до від'їзду. Тригорін снідає, Маша стоїть.

Маша. Все це я розкакую вам, як письменникові. Можете скористатись. Я вам по совісті: якби він поранив себе серйозно, то я не стала б жити ні одної хвилини. А все ж я хоробра. От взяла й вирішила: вирву це кохання з свого серця, з коренем вирву.

Тригорін. Яким же способом?

Маша. Заміж виходжу. За Медведенка.

Тригорін. Це за вчителя?

Маша. Так.

Тригорін. Не розумію, яка потреба.

Маша. Кохати безнадійно, цілі роки все чекати чогось... А як вийду заміж, буде вже не до кохання, нові турботи приглушать все старе. І все таки, знаєте, переміна. Чи не повірити нам?

Тригорін. А чи не багато буде?

Маша. Ну, от! (*Наливає по чарці*). Ви не дивіться на мене так. Жінки п'ють частіше, ніж ви гадаєте. Менша частина п'є одверто, як я, а більша потай. Так. І все горілку або коньяк. (*Чокається*). Бажаю вам! Ви людина проста, шкода з вами розст'ватися. (*П'ють*).

Тригорін. Мені самому не хочеться від'їздити.

Маша. А ви попросіть, щоб вона залишилась.

Тригорін. Ні, тепер не залишитись. Син поводитьсь надто безтактно. То стрілявся, а тепер, кажуть, збирається мене на дуель викликати. А чого ради? Дметься, пирхає, проповідує нові форми... Алеж усім вистачить місця, і новим, і старим, — навіть штовхатись?

Маша. Ну, і ревнощі. А втім, це не моє діло. (*Пауза. Яків проходить зліва праворуч з чемоданом; входить Ніна і спляється біля вікна*).

Маша. Мій учитель не дуже розумний, але добра людина і бідняк, і мене дуже любить. Його жалко. І його стару матір жалко. Ну, дозвольте побажати вам усього кращого. Не згадуйте лихом. (*Міцно стискає руку*). Дуже вам вдячна за вашу добру прихильність. Пришліть же мені ваші книжки, неодмінно з автографом. Тільки не пишть "вельмишановній", а просто так: "Мар'ї, що роду не пам'ятає і не відомо для чого живе на цьому світі". Прощайте! (*Виходить*).

Ніна (*простягаючи в бік Тригоріна руку, стиснуту в кулак*). Чит чи нечит?

Тригорін. Чит.

Ніна (*зітхнувши*). Ні. У мене в руці тільки одна горошина. Я зага-

дала: іти мені в актриси, чи ні? Хоч би порадив хто.

Тригорін. Тут радити не можна. *(Пауза)*.

Ніна. Ми розлучаємось і... мабуть, більше вже не побачимось. Я прошу вас прийняти від мене на спомин ось цей маленький медальйон. Я звеліла вирізати ваші ініціали... А з цього боку назва вашої книжки: „Дні і ночі“.

Тригорін. Як граціозно! *(Цілує медальйон)*. Прекрасний подарунок!

Ніна. Іноді згадуйте про мене.

Тригорін. Я згадуватиму. Я згадуватиму вас, якою ви були того ясного дня — пам'ятаєте? — тиждень тому, коли ви були в світлому вбранні... Ми розмовляли... ще тоді на лаві лежала біла чайка.

Ніна *(задумливо)*. Так, чайка... *(Пауза)*. Більше нам говорити не можна, сюди йдуть... Перед від'їздом дайте мені дві хвилини, благаю вас... *(Виходить ліворуч; одночасно виходять справа Аркадіна, Сорін у фраку з зіркою, потім Яків, заклопотаний укладанням)*.

Аркадіна. Зоставайся но, старий, дома. Чи ж тобі з твоїм ревматизмом їздити по гостях? *(До Тригоріна)*. Хто це зараз вийшов? Ніна?

Тригорін. Так.

Аркадіна. Parдон, ми перешкодили... *(Сідає)*. Здається, все вклала. Замучилась.

Тригорін *(читає на медальйоні)*. „Дні і ночі“, сторінка 121, рядки 11 і 12.

Яків *(прибираючи з столу)*. Удочки теж накажете вкласти?

Тригорін. Так, вони мені ще знадобляться. А книги віддай комунібудь.

Яків. Слухаю.

Тригорін *(про себе)*. Сторінка 121, рядки 11 і 12. Що ж у цих рядках? *(До Аркадіної)*. Тут у домі є мої книжки?

Аркадіна. У брата в кабінеті, в шафі, що в кутку.

Тригорін. Сторінка 121... *(Виходить)*.

Аркадіна. Справді, Петрушо, залишився б дома...

Сорін. Ви від'їжджаєте, без вас мені буде важко дома.

Аркадіна. А в місті що ж?

Сорін. Особливого нічого, але все ж. *(Сміється)*. Будуть закладини земського дому і все таке... Хочеться хоч на годину-другу підвестися від цього пискариного життя, а то надто вже я залежався, наче старий мундштук. Я звелів подавати коней на першу годину, разом і виїдемо.

Аркадіна *(після паузи)*. Ну, живи тут, не нудьгуй, не простуджуйся. Дивись за сином. Бережи його. Навчай. *(Пауза)*. От поїду, то і не знатиму, чого стрілявся Костянтин. Мені здається, головною причиною були ревності, і чим швидше я вивезу звідси Тригоріна, тим краще.

Сорін. Як тобі сказати? Були й інші причини. Зрозуміла річ, людина молода, розумна, живе на селі, в глушині, без грошей, без становища, без майбутнього. Ніякої праці. Соромиться і боїться свого неробства. Я його надзвичайно люблю, і він до мене прив'язаний, але все ж, кінець-кінцем, йому здається, що він зайвий у домі, що він тут нахлібник, дармоїд. Зрозуміла річ, самолюбство...

Аркадіна. Горе мені з ним! *(Роздумуючи)*. Поступити б йому на службу, чи що...

Сорін *(насвистує, потім нерішуче)*. Мені здається, було б найкраще, якби ти... дала йому трохи грошей. Найперше, йому треба одягтися по людському і все. Подивись, все ту саму сюртучину він тягає три роки, ходить без пальта... *(Сміється)*. Та й погуляти хлопцеві не вадило б... Поїхати б за кордон, чи що... Адже це не дорого коштує.

Аркадіна. Все ж таки... Хай і так, на костюм я ще можу, але щоб за кордон... Ні, тепер і на костюм не можу. *(Рішуче)*. Нема в мене грошей!

Сорін сміється.

Аркадіна. Нема!

Сорін *(насвистує)*. Так. Вибач, любя, не сердься. Я тобі вірю... Ти великодушна, благородна жінка.

Аркадіна *(крізь сльози)*. Нема в мене грошей!

Сорін. Були б у мене гроші, зрозуміла річ, я сам би дав йому, але в мене нічого нема, ні п'ятка. *(Смі-*

ється). Всю мою пенсію в мене забирає управитель і витрачає на хліборобство, скотарство, бджільництво, і гроші мої пропадають марно. Бджоли здихають, корови здихають, коней мені ніколи не дають...

Аркадіна. Так, у мене є гроші, алеж я артистка; самі туалети розорили зовсім.

Сорін. Ти добра, мила... Я тебе поважаю... Так... Але знов зо мною шось таке... (Похитується). Голова крутиться. (Тримається за стіл). Мені недобре і все.

Аркадіна (злякано). Петруша! (Намагається підтримати його). Петруша, дорогий мій... (Гукає). Поможіть мені! Поможіть!..

Входять Трепльов з пов'язкою на голові,
Медведенко.

Аркадіна. Йому недобре!

Сорін. Нічого, нічого... (Усміхається і п'є воду). Вже пройшло і все...

Трепльов (до матері). Не лякайся, мамо, це не страшно. З дядею тепер це часто буває. (До дяді). Тобі, дядо, треба полежати.

Сорін. Трошки, так... А все ж у місто я поїду... Полежу і поїду... зрозуміла річ... (Іде, спираючись на палицю).

Медведенко (веде його під руку). Є загадка: ранком на чотирьох, опівдні на двох, увечері на трьох...

Сорін (сміється). Отож бо. А вночі на спині. Спасибі вам, я сам можу йти...

Медведенко. Ну, от, церемонії!.. (Він і Сорін виходять).

Аркадіна. Як він мене налякав!

Трепльов. Йому нездорово жити на селі. Нудьгує. От якби ти, мамо, раптом розщедрилася і позичила йому тисячі півтори-дві, то він міг би прожити в місті цілий рік.

Аркадіна. У мене нема грошей. Я актриса, а не банкірша. (Пауза).

Трепльов. Мамо, переми мені пов'язку, ти це гарно робиш.

Аркадіна (добуває з аттичної шафи йододорм і скриньку з перш'язним матеріалом). А лікар спізнвся.

Трепльов. Обіцяв бути о десятій, а вже південь.

Аркадіна. Сідай. (Здіймає в нього з голови пов'язку). Ти наче в чалмі. Вчора один проїжджий питав на кухні, якої ти національності. А в тебе майже зовсім загоїлось. Зосталось тільки трошки. (Цілує його в голову). А ти без мене знов не зробиш чик-чик?

Трепльов. Ні, мамо. То була хвилинка божевільного розпачу, коли я не міг володіти собою. Більше цього не буде. (Цілує її руку). У тебе золоті руки. Пам'ятаю, дуже давно, коли ти ще служила на державній сцені,— я тоді був маленький,— у нас у дворі була бійка, дуже побили мешканку-прачку. Пам'ятаєш? Її підняли непритомну... ти все ходила до неї, носила ліки, купала в ночвах її дітей. Невже не пам'ятаєш?

Аркадіна. Ні. (Накладає нову пов'язку).

Трепльов. Дві балерини жили тоді в тому ж домі, де й ми... Ходили до тебе кофе пити...

Аркадіна. Це пам'ятаю.

Трепльов. Богомольні вони такі були. (Пауза). Останнього часу, ось у ці дні, я люблю тебе так само ніжно, усім серцем, як в дитинстві. Крім тебе, тепер у мене нікого не залишилось. Тільки навіщо, навіщо ти піддаєшся впливові цієї людини?

Аркадіна. Ти не розумієш його, Костянтіне. Це найблагородніша особа...

Трепльов. Проте, коли його сповістили, що я збираюсь викликати його на дуель, благородність не перешкодила йому зіграти боягуза. Виздить. Ганебна втеча!

Аркадіна. Яка дурниця! Я сама прошу його виїхати звідси.

Трепльов. Найблагородніша особа! От ми з тобою майже сваримось через нього, а він тепер десь у вітальні або в саду гуляє з нас... розвиває Ніну, намагається остаточно переконати її, що він геній.

Аркадіна. Для тебе насолода говорити мені неприємності. Я поважаю цю людину і прошу при мені не висловлюватись про нього погано.

Трепльов. А я не поважаю. Ти хочеш, щоб я теж вважав його за геція, але, вибач, я брехати не вмію, від його творів мені гидко.

Аркадіна. Це заздрість. Людям не талановитим, але з претензіями, нічого більше не залишається, як ганьбити справжні таланти. Нічого сказати, втіха!

Трепльов (*іронічно*). Справжні таланти! (*З гнівом*). Я талановитіший за вас усіх, якщо на те пішло! (*Зриває з голови пов'язку*). Ви, рутинери, захопили першість у мистецтві і вважаєте за законне і справжнє тільки те, що робите ви самі, а інше ви гнітите й душите! Не визнаю я вас! Не визнаю ні тебе, ні його!

Аркадіна. Декадент!..

Трепльов. Вибирайся до свого любого театру і грай там у жалюгідних, бездарних п'єсах!

Аркадіна. Ніколи я не грала в таких п'єсах. Облиш мене! Ти й нікчемного водевіля написати не можеш. Київський міщанин! Дармоїд!

Трепльов. Скнара!

Аркадіна. Голодранець!

Трепльов сідає і тихо плаче.

Аркадіна. Нікчема! (*Пройшовшись у хвилюванні*). Не плач. Не треба плакати... (*Плаче*). Не треба... (*Цілує його в лоб, в щоки, в голову*). Люба моя дитино, прости... Прости свою грішну матір. Прости мене нещасну.

Трепльов (*обіймає її*). Якби ти знала! Я все втратив. Вона мене не любить, я вже не могу писати... загнули всі надії...

Аркадіна. Не впадай у розпач... Все обійдеться. Він зараз поїде, вона тебе знову полюбить. (*Втирає йому сльози*). Годі. Ми вже помирились.

Трепльов (*цілує її руки*). Так, мамо.

Аркадіна (*ніжно*). Помирись і з ним. Не треба дуелі... Адже не треба?

Трепльов. Добре... Тільки, мамо, дозволь мені не зустрічатися з ним. Мені це важко... Над силу... (*Входить Тригорін*). От... Я вийду... (*Швидко прибирає в шафу ліки*). А пов'язку вже лікар зробить...

Тригорін (*шукає в книжці*). Сторінка 121... рядки 11 і 12... Ось... (*читає*). „Якщо тобі колинебудь потрібне буде мое життя, то приходи і візьми його“.

Трепльов підіймає з підлоги пов'язку і виходить.

Аркадіна (*подивившись на годинник*). Незабаром коней подадуть.

Тригорін (*про себе*). Якщо тобі колинебудь потрібне буде мое життя, то приходи і візьми його.

Аркадіна. У тебе, сподіваюсь, все вже вкладено?

Тригорін (*нетерпляче*). Так, так... (*Роздумливо*). Чому в цьому поклику чистої душі почулася мені печаль, і мое серце так болізно стиснулось?.. Якщо тобі колинебудь потрібне буде мое життя, то приходи і візьми його. (*До Аркадіної*). Залишімося ще на один день!

Аркадіна заперечливо крутить головою.

Тригорін. Залишімося!

Аркадіна. Любий, я знаю, що затримує тебе тут. Але май над собою владу. Ти трохи сп'янів, протверзись...

Тригорін. Будь ти теж твереза, будь розумна, розсудлива, благаю тебе, постався до всього цього, як справжній друг... (*Стискає їй руку*). Ти здібна на жертви... Будь моїм другом, відпусти мене...

Аркадіна (*у великому хвилюванні*). Ти так захопився?

Тригорін. Мене вабить до неї! Можливо, це саме те, що мені потрібне.

Аркадіна. Кохання провінціальної дівчини? О, як ти мало себе знаєш!

Тригорін. Іноді люди сплять на ходу, так от, я говорю з тобою, а сам наче сплю і бачу її у сні... Мене заповнили солодкі, чарівні мрії... Відпусти...

Аркадіна (*тремтячи*). Ні, ні... Я звичайна жінка, зо мною не можна говорити так... Не муч мене, Борисе... Мені страшно...

Тригорін. Якщо схочеш, ти можеш бути надзвичайною. Кохання юне, чарівне, поетичне, що заносить у світ мрій,— на землі тільки воно одне може дати щастя! Такого кохання я не зазнав іще... Замолоду було ніколи, я оббивав пороги редакцій, боровся із злиднями... Тепер ось воно, оце кохання, прийшло, на-

решті, вабить... Яка ж причина тікати від нього?

Аркадіна (з гнівом). Ти збожеволів!

Тригорін. І нехай.

Аркадіна. Ви всі змовились сьогодні мучити мене! (Плаче).

Тригорін (бере себе за голову). Не розуміє! Не хоче розуміти!

Аркадіна. Хіба я вже така стара і потворна, що зо мною можна, не соромлячись, говорити про інших жінок? (Обіймає його і цілує). О, ти втратив розум! Мій прекрасний, чарівний... Ти остання сторінка мого життя! (Стає на коліна). Моя радість, моя гордість, мое раювання... (Обіймає його коліна). Якщо ти покинеш мене, хоч на одну хвилину, то я не переживу, збожеволю, мій надзвичайний, чудовий, мій владар...

Тригорін. Сюди можуть увійти. (Допомагає їй встати).

Аркадіна. Нехай, я не соромлюсь мого кохання до тебе. (Цілує йому руки). Безцінний мій, шалена голова, ти хочеш шаліти, але я не хочу, не пушу... (Сміється). Ти мій... ти мій... І цей лоб мій, і очі мої, і це прекрасне, шовковисте волосся теж мое... Ти увесь мій. Ти такий талановитий, розумний, кращий за всіх телерішних письменників, ти єдина надія Росії... У тебе стільки ширості, простоти, свіжості, здорового юмору... Ти можеш одним штрихом передати головне, що характерне для обличчя чи пейзажу, люди в тебе, як живі. О, тебе не можна читати без захоплення! Ти думаєш, це фіміам? Я підлещуюсь? Ну, подивись мені в очі... подивись... Похожа я на брехуху? От і бачиш, я одна вмю цінити тебе; одна кажу тобі правду, мій любий, дивний... Поїдеш? Так? Ти мене не покинеш?..

Тригорін. У мене нема своєї волі... У мене ніколи не було своєї волі... Млявий, крихкий, завжди покірний — невже це може подобатись жінці? Бери мене, одвозь, але тільки не відпускай від себе ні на крок...

Аркадіна (про себе). Тепер він мій. (Розв'язно, наче нічого й не було). А втім, якщо хочеш, можеш залишитись. Я поїду сама, а ти при-

їдеш потім, через тиждень. Справді, куди тобі спішити?

Тригорін. Ні, вже поїдемо разом.

Аркадіна. Як хочеш. Разом, то разом... (Пауза).

Тригорін записує в книжку..

Аркадіна. Що це ти?

Тригорін. Вранці чув гарний вислів: „Дівочий бір...“ Знадобиться. (Потягається). Виходить, їхати? Знову вагони, станції, буфети, одбивні котлети, балачки...

Шамраєв (входить). Маю честь з сумом заявити, що коні подані. Пора вже, вельмишановна, їхати на станцію; поїзд приходить о другій і п'ять хвилин. То ви ж, Ірино Миколаївно, зробіть ласку, не забудьте роздобути довідочку: де тепер актор Суздальцев? Чи живий? Чи здоровий? Разом випивали колись... В „Пограбованій пошти“ грав незрівняно... З ним тоді, пам'ятаю, в Єлисаветграді служив трагік Ізмайлов, теж особа визначна... Не поспішайте, вельмишановна, п'ять хвилин ще можна. Якось в одній мелодрамі вони грали змовників, і коли їх раптом ушіймали, то треба було сказати: „Ми потрапили в западню“, а Ізмайлов — „Ми потрапили в западню“... (Регоче). Западню!..

Поки він говорить, Яків пореється біля чемаданів, покоївка привносить Аркадіній капелюшок, манто, вентик, рукавички; всі допомагають Аркадіній одягтися. З лівих дверей виглядає кухар, який трохи згодом входить нерішуче. Входить Поліна Андріївна, потім Сорін і Медведенко.

Поліна Андріївна (з кошачком). От вам сливи на дорогу.. Дуже солодкі. Може, схочете поласувати...

Аркадіна. Ви дуже добрі, Поліно Андріївно.

Поліна Андріївна. Прощайте, моя дорога! Коли що було не так, то пробачте. (Плаче).

Аркадіна (обіймає її). Все було добре, все було добре. Тільки от плакати не треба.

Поліна Андріївна. Пора наша проходить!

Аркадіна. Що ж робити!

Сорін (в пальті з пелериною, в

брилі, з палицею, виходить з лівих дверей; проходячи через кімнату). Сестро, пора, щоб не спізнитися, кінець-кінцем. Я йду сідати. *(Виходить).*

Медведенко. Я піду пішки на станцію... проводити. Я зараз... *(Виходить).*

Аркадіна. До побачення, мої любі... Якщо будемо живі й здорові, літом знову побачимось... *(Покоївка, Яків і кухар цілують у неї руку).* Не забувайте мене. *(Подає кухареві карбованця).* Ось вам карбованець на трьох.

Кухар. Найщиріше дякуємо, пані. Щасливої вам дороги! Дуже вами вдоволені!

Яків. Дай боже час добрий!

Шамраєв. Листом би ошасливили! Прощайте! Борисе Олексійовичу?

Аркадіна. Де Костянтин? Скажіть йому, що я виїжджаю. Треба попрощатись. Ну, не споминайте лихом. *(До Якова).* Я дала карбованця кухареві. Це на трьох.

Всі виходять праворуч. Сцена порожня. За сценою гомін, який буває, коли проводжають.

Покоївка повертається, щоб узяти з стола кошик із сливами, і знову виходить.

Тригорін *(повертаючись)*. Я забув свою палицю. Вона, здається, там на терасі. *(Іде й біля лівих дверей зустрічається з Ніною, що входить).* Це ви? Ми від'їжджаємо...

Ніна. Я почувала, що ми іще побачимось. *(Збуджено)*. Борисе Олексійовичу, я вирішила безповоротно, так уже судилось, я поступаю на сцену. Завтра мене вже не буде тут, я їду від батька, кидаю все, починаю нове життя... Я виїжджаю, як і ви... до Москви. Ми побачимось там.

Тригорін *(оглянувшись)*. Спитіться в „Слав'янському Базарі“... Дайте мені зараз же знати... Молчанівка, дім Грохольського... Я поспішаю... *(Пауза)*.

Ніна. Ще одну хвилину...

Тригорін *(півголосом)*. Ви така прекрасна... О, яке щастя думати, що ми швидко побачимось! *(Вона схиляється йому на груди)*. Я знову побачу ці дивні очі, невимовно прекрасну, ніжну усмішку... ці лагідні риси, вираз ангельської чистоти... Дорога моя!.. *(Довгий поцілунок)*.

ЗАВІСА

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Одна з віталень у домі Соріна, обернена Костянтином Трепльовим на робочий кабінет. Праворуч і ліворуч двері, що ведуть у внутрішні кімнати. Прямо скляні двері на терасу. Крім звичайних меблів віталні, в правому кутку писемний стіл, біля лівих дверей турецький диван, шафа з книгами, кичи на вікнах, на стільцях. Вечір. Горить одна тільки лампа під ковпаком. Напівтемно. Чути, як шумлять дерева і вие вітер в коминах. Стукотить сторож. Медведенко і Маша входять.

Маша *(окликає)*. Костянтин Гавриловичу! Костянтин Гавриловичу! *(Озираючись)*. Нема вікого. Старий кожну хвилину все питає, де Костя, де Костя... Жити без нього не може...

Медведенко. Боїться самотності. *(Прислухаючись)*. Яка жахлива погода! Це вже другу добу.

Маша *(прикручує огонь в лампі)*. На озері хвилі. Величезні.

Медведенко. В саду темно. Треба б сказати, щоб зламали в саду той театр. Стоїть голий, потворний, наче кістяк, і завіса од вітру хлопає. Коли я вчора ввечері проходив мимо,

то мені уявилося, наче хтось у ньому плакав.

Маша. Ну, от... *(Пауза)*.

Медведенко. Поїдемо, Маша, додому!

Маша *(хитає заперечливо головою)*. Я тут залишусь ночувати.

Медведенко *(благаючи)*. Маша, поїдемо! Наша дитинка, мабуть, голодна.

Маша. Дурниці. Його Мотрьона погодує. *(Пауза)*.

Медведенко. Жалко. Вже третю ніч без матері.

Маша. Нудний ти став. Ранш,

бувало, хоч пофілософствуеш, а тепер все дитина, додому, дитина, додому— і більше від тебе нічого не почувеш.

Медведенко. Поїдемо, Машо! Маша. Ідь сам.

Медведенко. Твій батько не дасть мені коня.

Маша. Дасть. Ти попроси, він і дасть.

Медведенко. Мабуть, попрошу. Отже, ти завтра приїдеш?

Маша (*нюхає табаку*). Ну, завтра. Причепився...

Входять Трепльов і Поліна Андріївна. Трепльов приніс подушки і ковдру, а Поліна Андріївна постільну білизну; кладуть на турецький диван, потім Трепльов іде до свого стола й сідає.

Маша. Навіщо це, мамо?

Поліна Андріївна. Петро Михайлович просив постелити йому в Кості.

Маша. Давайте, я... (*Стелить постіль*).

Поліна Андріївна (*зітхнувши*). Старий, як малий... (*Підходить до писемного стола і, обпершись, дивиться в рукопис; пауза*).

Медведенко. То я піду. Прошавай, Машо. (*Цілує у жінки руку*). Прошайте, мамусю. (*Хоче поцілувати руку в теці*).

Поліна Андріївна (*з досадою*). Ну! Іди з богом.

Трепльов мовчки подає руку; Медведенко виходить.

Поліна Андріївна (*дивлячись в рукопис*). Ніхто не думав і не гадав, що з вас, Костю, вийде справжній письменник. А от, хвалити бога, і гроші почали вам присилати з журналів. (*Проводить рукою по його волоссі*). І гарний став... Любий Костю, хороший, будьте ласкавіші з моєю Машенькою!..

Маша (*стелячи*). Облиште його, мамо.

Поліна Андріївна (*до Трепльова*). Вона гарненька. (*Пауза*). Жінці, Костю, нічого не треба, тільки глянь на неї ласкаво. По собі знаю.

Трепльов встає зза столу і мовчки виходить.

Маша. От і розсердили. Треба було чіплятись!

Поліна Андріївна. Жалко мені тебе, Машенько.

Маша. Дуже потрібно!

Поліна Андріївна. Серце мое за тебе переболіло. Я ж все бачу, все розумію.

Маша. Все дурниці. Безнадійне кохання— це тільки в романах. Дрібниці. Не треба тільки розпускати себе і все чогось чекати, чекати біля моря погоди... Коли в серці завелосся кохання, треба його геть. От обіцяли перевести чоловіка в інший повіт. Коли переїдемо туди,— все забуду... з корінням із серця вирву.

Через дві кімнати грають меланхолійний вальс.

Поліна Андріївна. Костя грає. Отже, нудьгує.

Маша (*роблячи безшумно два-три тури вальса*). Головне, мамо, перед очима не бачити. Тільки б дали моему Семенові переміщення, а там, повірте, за один місяць забуду. Дурниці все це.

Відчиняються ліві двері, Дорн і Медведенко котять у кріслі Соріна.

Медведенко. У мене тепер в домі шестеро. А борошно сім гривеників пуд.

Дорн. От тут і крутись.

Медведенко. Добре вам сміятися. Грошей у вас кури не клюють.

Дорн. Грошей? За тридцять років практики, мій друже, неспокійної практики, коли я не належав собі ні вдень, ні вночі, мені пощастило заощадити тільки дві тисячі, та й ті я прожив недавно за кордоном. У мене нічого нема.

Маша (*чоловікові*). Ти не поїхав?

Медведенко (*винувато*). Що ж? Коли не дають коня!

Маша (*з гіркою досадою, напівголосно*). Очі б мої тебе не бачили!

Крісло спиняється в лівій половині кімнати; Поліна Андріївна, Маша і Дорн сідають коло нього. Медведенко засмучений, відходить убік.

Дорн. Скільки у вас, однак, перемін! З вітальні зробили кабінет.

Маша. Тут Костянтиніві Гавриловичу зручніше працювати. Він може, коли схочеться, виходити в сад і там думати.

Стукає сторож.

Сорін. Де сестра?

Дорн. Поїхала на станцію зустрічати Тригоріна. Зараз вернеться.

Сорін. Якщо ви вирішили за потрібне виписати сюди сестру, значить, я дуже хворий. *(Помовчавши)*. Отака історія, я дуже хворий, а тим часом мені не дають ніяких ліків.

Дорн. А чого ви хочете? Валеріанових крапель? Соди? Хіни?

Сорін. Ну, починається філософія. О, що за кара! *(Кивнувши головою на диван)*. Це для мене постелено?

Поліна Андріївна. Для вас, Петре Миколайовичу.

Сорін. Дякую вам.

Дорн *(наспівує)*. „Місяць пливе у небесних просторах“.

Сорін. От хочу дати Кості сюжет для повісті. Вона повинна називатися так: „Людина, яка хогіла“. „L'homme qui a voulu“. Замолоду колись хотів я стати літератором—і не став; хотів гарно говорити—і говорив препогано *(дразнить себе)*: „І все, і все таке, тее, не тее“... і, бувало, резюме верзеш, верзеш, навіть у піт вжене; хотів оженившись і не оженився; хотів завжди жити в місті—і от кінчаю своє життя на селі і все.

Дорн. Хотів стати дійсним статським совітником—і став.

Сорін *(сміється)*. Цього я не прагнув. Це сталося само собою.

Дорн. Висловлювати незадоволення життям у шістдесят два роки, погоднітьє,—це не великодушно.

Сорін. Який упертий. Зрозумійте, жити хочеться!

Дорн. Це легковажність. За законами природи всяке життя повинне мати кінець.

Сорін. Ви міркуєте, як сита людина. Ви ситі, і тому байдужі до життя, вам однаково. Але помирати і вам буде страшно.

Дорн. Страх смерті—тваринний страх... Треба перемагати його. Свідомо бояться смерті тільки ті, що вірять у вічне життя, яким страшно буває своїх гріхів. А ви, поперше, невіруючий, подруге—які у вас гріхи? Ви двадцять п'ять років прослужили по судовому відомству—тільки й усього.

Сорін *(сміється)*. Двадцять вісім...

Входить Трепльов і сідає на стільчику коло ніг Соріна. Маша увесь час не відриває від нього очей.

Дорн. Ми заважаємо Костянтиніві Гавриловичу працювати.

Трепльов. Ні, нічого. *(Пауза)*.

Медведев. Дозвольте вас спитати, доктор, яке місто за кордоном вам більше сподобалось?

Дорн. Генуя.

Трепльов. Чому Генуя?

Дорн. Там надзвичайна вулична юрба. Коли увечері виходиш з готелю, то вся вулиця буває загачена народом. Рухаєшся потім в юрбі без всякої мети туди-сюди, по ламаній лінії, живеш з нею разом, зливаєшся з нею психічно і починаєш вірити, що справді можлива одна світова душа, на зразок тієї, яку колись у вашій п'єсі грала Ніна Заречная. До речі, де тепер Заречная? Де вона і як?

Трепльов. Мабуть, здорова.

Дорн. Мені говорили, ніби вона повела якесь особливе життя. В чому річ?

Трепльов. Це, доктор, довга історія.

Дорн. А ви коротше. *(Пауза)*.

Трепльов. Вона втекла з дому і зійшлась з Тригоріним. Це вам відомо?

Дорн. Знаю.

Трепльов. Була в неї дитина. Дитина померла. Тригорін розлюбив її і вернувся до своїх колишніх прихильностей, як і слід було чекати. А втім, він ніколи не кидав колишніх, а, через брак характеру якось примудрявся і тут і там. Оскільки я міг зрозуміти з того, що мені відомо, особисте життя Ніни не вдалось зовсім.

Дорн. А сцена?

Трепльов. Здається, ще гірше. Дебютувала вона під Москвою в дачному театрі, потім поїхала на провінцію. Тоді я не спускав її з ока і деякий час куди вона, туди й я. Бралась вона все за великі ролі, але грала грубо, без смаку, з завиваннями, з різкими жестами. Бували моменти, коли вона талановито скрикувала, талановито вмирала, але це були тільки моменти.

Дорн. Отже, все таки є талант?

Трепльов. Зрозуміти було важко. Мабуть, є. Я бачив її, але вона не

хотіла мене бачити, і служниця не пускала мене до неї в номер. Я розумів її настрій і не настоював на побаченні. *(Пауза)*. Що ж вам ще сказати? Потім я, коли вже вернувся додому, одержував від неї листи. Листи розумні, теплі, інтересні; вона не нарікала, але я почував, що вона глибоко нещасна; що не рядок, то хворий, напружений нерв. І уява трохи розладнана. Вона підписувалася Чайкою. В „Русалці“ мельник каже, що він ворон, так вона в листах усе повторювала, що вона чайка. Тепер вона тут.

Дорн. Цебто як, тут?

Трепльов. У місті, на заїжджому дворі. Вже днів з п'ять живе там у номері. Я був поїхав до неї, і ось Марія Іллівна їздила, але вона нікого не приймає. Семен Семенович запевняє, ніби вчора після полудня бачив її в полі, верстов за дві звідси.

Медведевко. Так, я бачив. Ішла в той бік до міста. Я вклонився, спитав, чому не йде до нас у гості. Вона сказала, що прийде.

Трепльов. Не прийде вона. *(Пауза)*. Батько й мачуха не хочуть її знати. Скрізь розставили вартових, щоб навіть близько не підпускати її до садиби. *(Відходить з лікарем до писемного столу)*. Як легко, доктор, бути філософом на папері, і як це важко на ділі!

Сорін. Чарівна була дівчина.

Дорн. Що?

Сорін. Чарівна, кажу, була дівчина. Дійсний статський совітник Сорін був навіть в неї закоханий декілький час.

Дорн. Старий ловелас.

Чути сміх Шамраєва

Поліна Андріївна. Здається, наші приїхали з станції...

Трепльов. Так, я чую маму.

Входить Аркадіна, Тригорін, за ними Шамраєв.

Шамраєв *(входячи)*. Ми всі старіємо, вивітрюємось під впливом стихій, а ви, вельмишановна, все ще молоді. Світла кофточка, жвавість... грація...

Аркадіна. Ви знову хочете наврочити мене, нудний чоловіче!

Тригорін *(до Соріна)*. Здра-

стуйте, Петре Миколайовичу! Що це ви все хворієте? Негаразд! *(Побачивши Машу, радісно)*. Марія Іллівна! Маша. Впізнали? *(Стискає йому руку)*.

Тригорін. Замужем?

Маша. Давно.

Тригорін. Щасливі? *(Розкланюється з Дорном і з Медведевком, потім нерішуче підходить до Трепльова)*. Ірина Миколаївна говорила, що ви вже забули старе і перестали гніватись.

Трепльов простягає йому руку.

Аркадіна *(до сина)*. Ось Борис Олексійович привіз журнал з твоїм новим оповіданням.

Трепльов *(беручи книгу, до Тригоріна)*. Дякую вам. Ви дуже ласкаві. *(Сідають)*.

Тригорін. Вам шлють поклон ваші прихильники... В Петербурзі і в Москві взагалі зацікавлені вами, і мене все питають про вас. Питають: який він, скільки років, брונет, чи блондин. Гадають всі чомусь, що ви вже не молоді. І ніхто не знає вашого справжнього прізвища, бо ви друкуєтесь під псевдонімом. Ви таємничі, як Залізна Маска...

Трепльов. Надовго до нас?

Тригорін. Ні, завтра ж думаю в Москву. Треба. Поспішаю кінчити повість, і потім ще обіцяв дати щонебудь до збірника. Одне слово — стара історія.

Поки вони розмовляють, Аркадіна і Поліна Андріївна ставляють серед кімнати ломберний стіл і розкривають його; Шамраєв засвічує свічки, ставляє стільці. Добувають із шафи лото.

Тригорін. Погода зустріла мене неласкаво. Жорстокий вітер. Завтра ранком, якщо стихне, піду на озеро удити рибу. До речі, треба оглянути сад і те місце, де — пам'ятаєте? — грали вашу п'єсу. У мене визрів мотив, треба тільки поновити в пам'яті місце дії.

Маша *(до батька)*. Тату, дозволь чоловікові взяти коня! Йому треба додому.

Шамраєв *(передражнює)*. Коня... додому... *(Строго)*. Сама бачила: зараз послали на станцію. Не гонити ж знову.

Маша. Алеж є інші коні... *(Бачачи, що батько мовчить, махає рукою)*. З вами зв'язуватись...

Медведенко. Я, Маша, пішки піду. Справді...

Поліна Андріївна *(зітхнувши)*. Пішки в таку погоду... *(Сідає за ломберний стіл)*. Прошу, панове.

Медведенко. Та тільки ж шість верстов... Прощавай... *(Цілує жінці руку)*. Прощайте, мамо. *(Теща нехотя протягає йому для поцілунок руку)*. Я нікого б не турбував, але дитинка... *(Вклоняється всім)*. Прощайте... *(Виходить; хода вивувата)*.

Шамраєв. Не бійся, дійде. Не генерал.

Поліна Андріївна *(стукає по столу)*. Прошу, панове. Не будемо гаяти часу, а то швидко вечеряти покличуть.

Шамраєв, Маша і Дорн сідають за стіл.

Аркадіна *(до Тригоріна)*. Коли настають довгі осінні вечори, тут грають у лото. Ось гляньте: старовинне лото, в яке ще грала з нами покійна мати, коли ми були дітьми. Чи не хочете до вечері зіграти з нами партію? *(Сідає з Тригоріним за стіл)*. Гра нудна, але якщо звикнути до неї, то нічого. *(Здає всім по три карти)*.

Трепльов *(перегортаючи журнал)*. Свою повість прочитав, а моєї навіть не розрізав. *(Кладе журнал на писемний стіл, потім іде до лівих дверей; проходячи біля матері, цілує її в голову)*.

Аркадіна. А ти, Костю?

Трепльов. Пробач, чомусь не хочеться... Я пройдуся. *(Виходить)*.

Аркадіна. Ставка—гривеник. Поставте за мене, доктор.

Дорн. Слухаю.

Маша. Усі поставили? Я починаю... Двадцять два!

Аркадіна. Є.

Маша. Три!

Дорн. Так.

Маша. Поставили три? Вісім! Вісімдесят один! Десять!

Шамраєв. Не поспішай.

Аркадіна. Як мене в Харкові приймали, батеньку мій, і досі голова крутиться!

Маша. Тридцять чотири!

(За сценою грають меланхолійний вальс).

Аркадіна. Студенти овацію влаштували... Три кошики, два вінки і ось... *(Здіймає з грудей брошку і кидає на стіл)*...

Шамраєв. Так, це річ...

Маша. П'ятдесят!..

Дорн. Рівно п'ятдесят?

Аркадіна. На мені був чудовий туалет... Що—що, а вже одягтись я вмю.

Поліна Андріївна. Костя грає. Нудьгує, сердешний.

Шамраєв. У газетах лчють його дуже.

Маша. Сімдесят сім!

Аркадіна. Охота звертати увагу.

Тригорін. Йому не щастить. Все ніяк не може потрапити в свій справжній тон. Щось чудне, непевне, часом навіть скидається на маячіння. Жодної живої особи.

Маша. Одинадцять!

Аркадіна *(оглянувшись на Соріна)*. Петруша, тобі скучно? *(Пауза)*. Спить.

Дорн. Спить дійсний статський совітник.

Маша. Сім! Дев'яносто!

Тригорін. Якби я жив у такій садибі, біля озера, то хіба я став би писати? Я переміг би в собі цю пристрасть та тільки б і робив, що удив рибу.

Маша. Двадцять вісім!

Тригорін. Впіймав йорша, чи окуня—це таке блаженство!

Дорн. А я віроу в Костянтина Гавриловича. Щось таки є! Щось таки є! Він мислить образами, оповідання його барвисті, яскраві, і я їх дуже відчуваю. Шкода тільки, що він не має певних завдань. Справляє вражіння, і більш нічого, алеж на самому вражінні далеко не зайдеш. Ірино Миколаївно, ви раді, що у вас син письменник?

Аркадіна. Уявіть, я ще не читала. Все ніколи.

Маша. Двадцять шість!

Трепльов тихо входить і йде до свого стола.

Шамраєв *(до Тригоріна)*. А в нас Борисе Олексійовичу, залишилась ваша річ.

Тригорін. Яка?

Шамраєв. Якось Костянтин Гаврилович застрелив чайку, і ви доручили мені замовити з неї опудало.

Тригорін. Не пам'ятаю. (Роздумуючи). Не пам'ятаю!

Маша. Шістдесят шість! Один!

Трепльов (розчиняє вікно, прислухається). Як темно. Не розумію, чому я відчуваю такий неспокій.

Аркадіна. Костю, зачини вікно, а то дує.

Трепльов зачипляє вікно.

Маша. Вісімдесят вісім!

Тригорін. У мене партія, панове.

Аркадіна (весело). Браво! Браво!

Шамраєв. Браво!

Аркадіна. Цій людині завжди і скрізь щастить. (Підводиться). А тепер ходімо закусити чимнебудь. Наша знаменитість не обідала сьогодні. Після вечері будемо грати далі. (До сина). Костю, облиш свої рукописи, ходімо їсти.

Трепльов. Не хочу, мамо, я не голодний.

Аркадіна. Як знаєш. (Будить Соріна). Петруша, вечеряти! (Бере Шамраєва під руку). Я розкажу вам, як мене приймали в Харкові...

Полина Андріївна гасить на столі свічки, потім вона і Дорн котять крісло. Всі виходять в ліві двері; на сцені залишається сам Трепльов за писемним столом.

Трепльов (збирається писати, пробігає те, що вже написано). Я так багато говорив про нові форми, а тепер почуваю, що сам поволі сповзаю до рутини. (Читає) „Афіша на паркані оголошувала... Бліде обличчя, облямоване темним волоссям“... Оголошувала, облямоване... Це бездарно. (Закреслює). Почну з того, як героя розбудив шум дощу, а інше все геть. Опис місячного вечора довгий і вишуканий. Тригорін виробив собі способи, йому легко... У нього на греблі блищать шийка рльовитої пляшки та чорні тінь від млинотого колеса — от і місячна ніч готова, а в мене і тріпотливе світло, і тихе мерехтіння зірок, і далекі звуки рояля, що завмирають в тихому ароматному повітрі... Це мука. (Пауза). Так, я все більше і більше приходжу до переконання, що справа не в старих і не

в нових формах, а в тому, що людина пише, не думаючи ні про які форми, бо це вільно виливається з її душі. (Щось стукає у вікно, що ближче до стола). Що таке? (Дивиться у вікно). Нічого не видно... (Відчиняє скляні двері й дивиться в сад). Хтось пробіг вниз по сходах. (Окликуює). Хто тут? (Виходить; чути, як він швидко йде по терасі; через пів хвилини повертається з Ніною Заречною). Ніно! Ніно!

Ніна кладе йому голову на груди і стримано ридає.

Трепльов (зворушений). Ніно! Ніно! Це ви... ви... Я наче передчував, цілий день душа моя томилася безмірно. (Здіймає з неї капелюх і тальму). О, моя добра, моя люба, вона прийшла! Не будемо плакати, не будемо.

Ніна. Тут є хтось.

Трепльов. Нікого.

Ніна. Замкніть двері, а то увійдуть.

Трепльов. Ніхто не ввійде.

Ніна. Я знаю, Ірина Миколаївна тут. Замкніть двері...

Трепльов (замикає праві двері на ключ, підходить до лівих). Тут нема замка. Я заставлю кріслом. (Ставить біля дверей крісло). Не бійтесь, ніхто не ввійде.

Ніна (пильно дивиться йому в обличчя). Дайте, я подивлюся на вас. (Оглядаючись). Тепло, гарно... Тут тоді була вітальня. Я дуже змінилась?

Трепльов. Так... Ви схудли, і у вас очі стали більші. Ніно, якось дивно, що я бачу вас. Чому ви не пускали мене до себе? Чому ви до цього часу не приходили? Я знаю, ви тут живете вже майже тиждень... Я щодня ходив до вас по кілька разів, стояв у вас під вікном, як жебрак.

Ніна. Я боялась, що ви мене ненавидите. Мені кожної ночі все сниться, що ви дивитесь на мене і не впізнаєте. Якби ви знали! Від самого приїзду я все ходила тут... біля озера! Біля вашого дому була я багато разів і не зважувалась увійти. Давайте сядемо. (Сідають). Сядемо і будемо говорити, говорити. Гарно тут, тепло, затишно... Чуєте — вітер? У Тургенева є місце: „Добре тому, хто в такі ночі сидить під покрівлею

дому, в кого є теплий куток^а. Я — чайка... Ні, не те. (*Тре собі лоб*). Про що я? Так... Тургенев... „І нехай допоможе господь всім безпритульним мандрівцям“... Нічого. (*Ридає*).

Трепльов. Ніно, ви знову... Ніно!

Ніна. Нічого, мені легше від цього... Я вже два роки не плакала. Вчора пізно ввечері я пішла подивитися в сад, чи цілий наш театр. А він досі стоїть. Я заплакала вперше після двох років і мені одлягло, стало ясніше на душі. Бачите, я вже не плачу. (*Бере його за руку*). Отже, ви стали вже письменником... Ви письменник, я — актриса... Потрапили і ми з вами в круговорот... Жила я радісно, по-дитячому — прокинешся ранком і заспіваєш; любила вас, мріяла про славу, а тепер? Завтра вранці рано їхати в Єлец у третьому класі... з мужиками, а в Єльці освічені купці чплятимуться з чемностями. Брутальне життя!

Трепльов. Чого в Єлец?

Ніна. Взяла ангажемент на всю зиму. Час їхати.

Трепльов. Ніно, я проклинав вас, ненавидів, рвав ваші листи і фотографії, але кожну хвилину я усвідомлював, що душа моя прив'язана до вас навки. Розлюбити вас я не в силі, Ніно. Від того часу, як я втратив вас і почав друкуватись, життя для мене нестерпне, — я страждаю... Молодість мою раптом наче одірвало, і мені здається, що я вже прожив на світі дев'яносто років. Я кличу вас, цілую землю, по якій ви ходили, куди б я не дивився, скрізь мені уявляється ваше обличчя, ця ласкава усмішка, що світила мені в кращі роки мого життя...

Ніна (*розгублено*). Навіщо він так каже, навіщо він так каже?

Трепльов. Я самотній, не зігрітий нічиєю прив'язаністю, мені холодно, як у підземеллі, і, щоб я не писав, все воно сухе, черстве, похмуре. Зостаньтесь тут, Ніно, благаяю вас, або дозвольте мені поїхати з вами!

Ніна швидко надіває капелюх і тальму.

Трепльов. Ніно, навіщо? Бога ради, Ніно... (*Дивиться, як вона одягається; пауза*).

Ніна. Коні мої стоять біля фіртки. Не проводьте, я сама дійду... (*Крізь сльози*). Дайте води...

Трепльов (*дає їй напитись*). Ви куди тепер?

Ніна. До міста. (*Пауза*). Ірина Миколаївна тут?

Трепльов. Так... У четвер дяді було недобре, ми їй телеграфували, щоб вона приїхала.

Ніна. Навіщо ви кажете, що цілували землю, по якій я ходила? Мене треба вбити. (*Схиляється до столу*). Я так стомилась! Відпочити б... відпочити! (*Підводить голову*). Я — чайка... Не те. Я — актриса. Ну, так! (*Почувши сміх Аркадіної і Тригоріна, прислухається, потім біжить до лівих дверей і дивиться в щілину замка*). І він тут... (*Повертаючись до Трепльова*). Ну, так... Нічого... Так... Він не вірив у театр, все сміявся з моїх мрій, і поволі я так само перестала вірити і занепала духом... А тут турботи кохання, ревності, постійний страх за маленького... Я стала дріб'язковою, нікчемною, грала безглуздо... Я не знала, що робити з руками, не вміла стояти на сцені, не володіла голосом. Ви не розумієте цього стану, коли відчуваєш, що граєш жахливо. Я — чайка. Ні, не те... Пам'ятаєте, ви підстрелили чайку? Випадково прийшла людина, побачила і знічев'я занастила... Сюжет для невеличкого оповідання... Це не те... (*Тре собі лоб*). Про що я?.. Я кажу про сцену. Тепер уже я не так... Я вже справжня актриса, я граю з насолодою, із захопленням, п'янію на сцені і відчуваю себе прекрасною. А тепер, поки живу тут, я все ходжу пішки, все ходжу і думаю, думаю і відчуваю, як з кожним днем ростуть мої душевні сили... Я тепер знаю, розумію, Костю, що в нашому ділі — однаково, граємо ми на сцені, чи пишемо — головне не слава, не блиск, не те, про що я мріяла, а вміння терпіти. Умії нести свій хрест і віруй. Я вірую, і мені не так боляче, і, коли я думаю про своє призначення, то не боюсь життя.

Трепльов (*сумно*). Ви знайшли свою дорогу, ви знаєте, куди йдете, а я все ще літаю в хаосі мрій і образів, не знаючи, для чого і кому це

потрібно. Я не вірую і не знаю, в чому моє покликання.

Ніна (*прислухаючись*). Тсс... Я піду. Прощайте. Коли я стану великою актрисою, приїжджайте глянути на мене. Обіцяєте? А тепер... (*стискає йому руку*). Вже пізно. Я ледве на ногах стою... я виснажена, мені хочеться їсти...

Трепльов. Зоставтесь, я дам вам повечеряти...

Ніна. Ні, ні... Не проводьте, я сама дійду... Коні мої близько... Отже, вона привезла його з собою? Що ж, однаково. Коли побачите Тригоріна, то не кажіть йому нічого... Я кохаю його. Я кохаю його навіть більше, ніж перше... Сюжет для невеликого оповідання... Кохаю, кохаю шалено, до розпачу кохаю... Добре було раніше, Костю! Пам'ятаєте?... (*Читає*). „Люди, леви, орли і куріпки, рогаті олені, гуси, павуки, мовчазні риби, що жили у воді, морські зірки і ті, що їх не можна було оком бачити,— словом, кожне життя, кожне життя, кожне життя, зробивши круг сумний, погасло... Вже тисячі століть, земля не носить на собі ні одної живої істоти, і цей бідний місяць марно засвічує свій ліхтар. На лузі вже не прокидаються з криком журавлі, і хрущів не буває чути в липових гаях“...

Обіймає з поривом Трепльова і вибігає за скляні двері.

Трепльов (*після паузи*). Негазд, коли хтось зустріне її в саду і потім скаже мамі. Це може бути прикро мамі...

Протягом двох хвилин мовчки рве всі свої рукописи і кидає під стіл, потім відмикає праві двері і виходить.

Дорн (*пробуючи відчинити ліві двері*). Дивно. Двері начебто замкне-

ні... (*Входить і ставить на місце крісло*). Перегони з перешкодами.

Входять Аркадіна, Поліна Андріївна, за ними Яків з пляшками і Маша, потім Шамраєв і Тригорін.

Аркадіна. Червоне вино і пиво для Бориса Олексійовича ставте сюди, на стіл. Ми будемо грати і пити. Давайте сідати, панове.

Поліна Андріївна (*до Якова*). Зараз же подавай і чай. (*Засвічує свічки, сідає за ломберний стіл*).

Шамраєв (*підводить Тригоріна до шафи*). Ось річ, про яку я ото говорив... (*Дістає з шафи опудало чайки*). Ваше замовлення.

Тригорін (*дивлячись на чайку*). Не пам'ятаю! (*Подумавши*). Не пам'ятаю!

Праворуч за сценою постріл; всі здригаються.

Аркадіна (*злякано*). Що таке?

Дорн. Нічого. Це, мабуть, у моїй походній аптеці щонебудь лопнуло. Не турбуйтеся. (*Виходить у праві двері, через пів хвилини повертається*). Так і є. Лопнула склянка з ефіром. (*Наспівує*). „Я знов перед тобою стою зачарований...“

Аркадіна (*сідаючи за стіл*). Фу, я злякалась. Це мені нагадало, як... (*Закриває обличчя руками*). Навіть в очах потемніло...

Дорн (*перегортаючи журнал до Тригоріна*). Тут місяців зо два тому була надрукована одна стаття... лист з Америки, і я хотів вас спитати, між іншим... (*бере Тригоріна за талію і відводить до рампи*)... тому, що я дуже цікавлюсь цим питанням... (*тонном нижче, напівголосом*). Одведіть звідси кудинебудь Ірину Миколаївну. Річ у тому, що Костянтин Гаврилович застрелився...

1896

ТРИ СЕСТРИ

Драма на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Прозоров, Андрій Сергійович.
Наталія Іванівна, його наречена, потім
дружина.
Ольга } його сестри.
Маша }
Ірина }
Кулігін, Федір Ілліч, учитель гімназії, муж
Маші.
Вершинін, Олександр Ігнатович, підполков-
ник, батареїний командир.

Тузенбах, Миколай Львович, барон, поручик.
Сольоний, Василь Васильович, штабс-ка-
пітан.
Чебутикін, Іван Романович, військовий
лікар.
Федотик, Олексій Петрович, підпоручик.
Роде, Володимир Карлович, підпоручик.
Ферапонт, сторож із земської управи,
старий.
Анфіса, нянька, стара, 80 років.

Дія відбувається в губернському місті.

ДІЯ ПЕРША

В домі Прозорових. Вітальня з колонами, за якими видно велику залу. Південь, на дворі сонячно, весело. В залі накривають стіл для сніданку. Ольга в синьому форменому вбранні вчительки жіночої гімназії, весь час виправляє учнівські зошити, стоячи і на ходу; Маша в чорному вбранні, з капелюхом на колінах сидить і читає книжку; Ірина в білому вбранні стоїть замислившись.

Ольга. Батько помер рівно рік тому, якраз у цей день, п'ятого травня, на твої іменини, Ірино. Було дуже холодно, тоді йшов сніг. Мені здавалося, я не переживу, ти лежала в непритомності, як мертва. Але ось пройшов рік, і ми згадуємо про це легко, ти вже в білому вбранні, обличчя твоє сяє. (*Годинник б'є дванадцять*). І тоді також бив годинник. (*Пауза*). Пам'ятаю, коли батька несли, то грала музика, на кладовищі стріляли. Він був генерал, командував бригадою, проте, народу йшло мало. А втім, дощ був тоді. Великий дощ і сніг.

Ірина. Нащо згадувати!

За колонами, в залі коло стола з'являються барон Тузенбах, Чебутикін і Сольоний.

Ольга. Сьогодні тепло, можна вікна відчиняти навстіж, а берези

ще не розпускались. Батько одержав бригаду і виїхав з нами з Москви одинадцять років тому, і я дуже добре пам'ятаю, на початку травня, ось у цю пору, в Москві вже все в цвіту, тепло, все залите сонцем. Одинадцять років минуло, а я пам'ятаю там усе, неначе виїхали вчора. Боже мій! Сьогодні вранці прокинулася, побачила силу світла, побачила весну, і радість завирувала в моїй душі, захотілось на батьківщину нестримно.

Чебутикін. Чорта з два!

Тузенбах. Розуміється, дурниця.

Маша (*замислившись над книжкою, тихо насвистує пісню*).

Ольга. Не свисти, Маша. Як це ти можеш! (*Пауза*). Тому, що я кожен день у гімназії і потім даю лекції до вечора, в мене завжди болить голова і такі думки, наче я вже поста-

рла. І справді, за ці чотири роки, поки служу в гімназії, я почуваю, як з мене виходять щодня по краплях і сили, і молодість. І тільки росте й міцніє одна мрія...

Ірина. Виїхати до Москви. Продати будинок, закінчити все тут і до Москви...

Ольга. Так! Швидше до Москви.

Чебутикін і Тузенбах сміються.

Ірина. Брат, мабуть, буде професором, він однаково не стане жити тут. Тільки ось діло стало за бідною Машею.

Ольга. Маша буде приїздити в Москву на все літо, кожного року.

Маша (*тихо нахвистує пісню*).

Ірина. Бог дасть, усе влаштується. (*Дивлячись у вікно*). Гарна погода сьогодні. Я не знаю, чого в мене на душі так ясно! Сьогодні вранці згадала, що я іменинниця, і раптом відчула радість, і згадала дитинство, коли ще була жива мама. І які чудові думки хвилювали мене, які думки!

Ольга. Сьогодні ти вся сяєш, здаєшся незвичайно красивою. І Маша теж красива. Андрій був би гарний, тільки він половнів дуже, це йому не до лица. А я постаріла, схудла дуже, через те, мабуть, що серджуся в гімназії на дівчаток. От сьогодні я вільна, я дома, і в мене не болить голова, я почуваю себе молодшою, ніж учора. Мені двадцять вісім років, тільки... Все добре, все од бога, але мені здається, якби я вийшла заміж і цілий день сиділа дома, то це було б краще. (*Пауза*). Я б любила мужа.

Тузенбах (*Сольоному*). Такі ви дурниці мелете, набридло вас слухати. (*Входячи до вітальні*). Забув сказати. Сьогодні у вас з візитом буде наш новий батарейний командир Вершинін. (*Сідає біля піаніно*).

Ольга. Ну, що ж! Дуже рада.

Ірина. Він старий?

Тузенбах. Ні, нічого. Щонайбільше років сорок, сорок п'ят (*Тихо награв*). Як видно, славна людина. Не дурний, це — безперечно. Тільки говорить багато.

Ірина. Інтересна людина?

Тузенбах. Так, нічого собі, тільки жінка, теща і дві дівчинки. До того ж одружений удруге. Він робить візити

і всюди каже, що в нього жінка і дві дівчинки. І тут скаже. Жінка якась не сповна розуму, з довгою дівочою косою, говорить тільки високомовні речі, філософує і часто замахується на самогубство, очевидно, щоб насолити чоловікові. Я б давно пішов від такої, але він терпить і тільки скаржитьсь.

Сольоний (*входячи із зали до вітальні з Чебутикіним*). Однією рукою я підймаю тільки півтора пуда, а двома п'ять, навіть шість пудів. З цього я роблю висновок, що два чоловіки дужчі від одного не вдвоє, а втрое, навіть більше...

Чебутикін (*читає на ходу газету*). При випаданні волосся... два золотники нафталіну на півпляшки спирту... розпустити і вживати щодня... (*Записує в книжку*). Запишемо! (*Сольоному*). Так от, я кажу вам, корочок втикається в пляшечку, і крізь нього проходить скляна трубочка... Потім ви берете щипку найпростішого, найзвичайнішого галуну...

Ірина. Іване Романовичу, любий Іване Романовичу!

Чебутикін. Що, дівчинко моя, радосте моя?

Ірина. Скажіть мені, чого я сьогодні така щаслива? Неначе я на парусах, надо мною широке голубе небо і літають великі білі птахи. Чого це? Чого?

Чебутикін (*цілуєчи їй обидві руки, ніжно*). Пташка моя біла...

Ірина. Коли я сьогодні прокинулася, встала і вмилася, то мені раптом почало здаватися, що для мене все ясно на цьому світі, і я знаю, як треба жити. Любий Іване Романовичу, я знаю все. Людина повинна трудитися, працювати в поті чола, хто б вона не була, і в цьому одному полягає зміст і мета її життя, її щастя, її захоплення. Як добре бути робітником, що встає вдосвіта і б'є на вулиці каміння, або пастухом, або вчителем, що вчить дітей, або машиністом на залізниці... Боже мій, не те що людиною, краще бути волон, краще бути звичайним конем, щоб тільки працювати, ніж молодого жінчиною, яка встає о дванадцятій годині дня, потім п'є в ліжку кофе, потім дві години одягається... о, як

це жахливо! В літню спеку так іноді хочеться пити, як мені захотілося працювати. І якщо я не буду рано вставати і працювати, то відмовте мені у вашій дружбі, Іване Романовичу.

Чебутикін (*ніжно*). Відмовлю, відмовлю...

Ольга. Батько привчив нас уставати о сьомій годині. Тепер Ірина прокидається о сьомій і принаймні до дев'ятої лежить і про щось думає. А обличчя серйозне! (*Сміється*).

Ірина. Ти звикла бачити мене дівчинкою, і тобі дивно, коли в мене серйозне обличчя. Мені двадцять років!

Тузенбах. Туга за працею, о боже мій, яка вона мені зрозуміла! Я не працював ані разу в житті. Родився я в Петербурзі, холодному і гулящому, в сім'ї, яка ніколи не знала праці і жодної турботи. Пам'ятаю, коли я приїздив додому з корпусу, то лакей стягав з мене чоботи, я вередував у той час, а моя мати дивилась на мене з побожністю і дивувалася, коли хтось дивився на мене інакше. Мене оберегали від праці. Тільки навряд чи вдалося оберегти, навряд! Прийшов час, насувається на всіх нас громадина, готується здорова, сильна буря, яка йде, вже близько і скоро звіє з нашого суспільства лівень, байдужість, упередження до праці, гнилу нудьгу. Я буду працювати, а через якінебудь двадцять п'ять — тридцять років працювати буде вже кожна людина. Кожна!

Чебутикін. Я не працюватиму. Тузенбах. Вас не рахуємо.

Сольоний. Через двадцять п'ять років вас уже не буде на світі, слава богу. Років через два-три вас грець ударить, або я розсерджуся і всаджу вам кулю в лоба, ангел мій. (*Виймає з кишені флакон з пахощами і збризкує собі груди, руки*).

Чебутикін (*сміється*). А я справді ніколи нічого не робив. Як вийшов з університета, то не вдарив пальцем об палець, навіть жодної книжки не прочитав, а читав тільки самі газети... (*Виймає з кишені другу газету*). Ось... Знаю по газетах, що був, скажімо, Добролюбов, а що він там писав — не знаю... Бог його знає... (*Чути, як стукають у підлогу з*

нижнього поверху). Ось... Кличуть мене вниз, хтось до мене прийшов. Зараз прийду... почекайте... (*Швиденько виходить, розчісуючи бороду*).

Ірина. Це він щось вигадав.

Тузенбах. Так. Пішов з урочистою фізіономією, очевидно, принесе вам зараз подарунок.

Ірина. Як це неприємно!

Ольга. Так, це жахливо. Він завжди робить дурниці.

Маша. При лукомор'ї дуб зелений, злотий ланцюг на дубі тім... Злотий ланцюг на дубі тім... (*Встає і наспівує тихо*).

Ольга. Ти сьогодні не весела, Маша.

Маша (*наспівуючи, надіває капелюх*).

Ольга. Куди ти?

Маша. Додому.

Ірина. Дивно...

Тузенбах. Іти з іменин!

Маша. Однаково... Прийду увечері. Прощай, моя хороша... (*Цілує Ірину*). Бажаю тобі ще раз — будь здорова, будь щаслива. Раніше, коли живий був батько, до нас на іменини приходило кожного разу по тридцять — сорок офіцерів, було шумно, а сьогодні тільки півтори людини, і тихо, як у пустині... Я піду... Сьогодні я в мерлехлюндії, не весело мені, і ти не слухай мене. (*Сміючись кризь сльози*). Потім поговоримо, а поки прощай, моя любя, піду куди-небудь.

Ірина (*незадоволена*). Ну, яка ти...

Ольга (*із слізьми*). Я розумію тебе, Маша.

Сольоний. Коли філософствує чоловік, то це буде філософістика, чи там софістика; коли ж філософствує жінка або дві жінки, то це вже буде — потягни мене за пальця.

Маша. Що ви хочете цим сказати, жахливо страшний чоловіче?

Сольоний. Нічого. Він ахнути не вспів — на нього вже ведмідь насів. (*Пауза*).

Маша (*Ользі, сердито*). Не рюмсай!

Входять Анфіса і Ферапонт з торгом.

Анфіса. Сюди, батечку мій. Іди, ноги в тебе чисті. (*Ірині*). Із земської

управи, від Протопопова, Михайла Івановича... Пиріг.

Ірина. Спасибі. Подякуй. *(Прймає торт)*.

Ферапонт. Чого?

Ірина *(голосніше)*. Подякуй!

Ольга. Нянечко, дай йому пирога. Ферапонте, іди там тобі пирога дасть.

Ферапонт. Чого?

Анфіса. Ходім, батечку, Ферапонте Спиридоновичу, ходім... *(Виходить із Ферапонтом)*.

Маша. Не люблю я Протопопова, цього Михайла Потаповича чи Івановича. Його не слід запрошувати.

Ірина. Я не запрошувала.

Маша. І прекрасно.

Входить Чебутикін, за ним солдат з срібним самоваром; гомін здивовання і незадоволення.

Ольга *(закриває обличчя руками)*. Самовар! Це жакливо! *(Іде в залу до стола)*.

Ірина. Голубчику, Іване Романовичу, що ви робите!

Тузенбах *(сміється)*. Я казав вам.

Маша. Іване Романовичу, у вас просто сорому нема.

Чебутикін. Любі мої, хороші мої, ви в мене єдині, ви для мене найдорожче, що тільки є на світі. Мені незабаром шістдесят, я старик, самотній, нікчемний старик... Нічого в мені нема хорошого, крім цієї любові до вас, і якби не ви, то я б давно вже не жив на світі... *(До Ірини)*. Люба, дитинко моя, я знав вас від дня вашого народження... носив на руках... я любив покійницю маму...

Ірина. Але навіщо такі дорогі подарунки?

Чебутикін *(крізь сльози, сердито)*. Дорогі подарунки... Ну вас зовсім! *(Денщику)*. Неси самовар туди... *(Передражнює)*. Дорогі подарунки... *(Денщик виносить самовар до зали)*.

Анфіса *(проходячи через вітальню)*. Любі мої, полковник незнайомий. Уже пальто скинув, діточки, сюди йде. Оринушко, ти ж будь ласкава, ввічливенька... *(Виходячи)*. І снідати вже давно пора... Господи...

Тузенбах. Вершинін, мабуть.

Входить Вершинін.

Тузенбах. Підполковник Вершинін.

Вершинін *(до Маші та Ірини)*. Честь маю рекомендуватися: Вершинін. Дуже, дуже радий, що, нарешті, я у вас. Які ви стали! Ай! ай!

Ірина. Сідайте, будь ласка. Нам дуже приємно.

Вершинін *(весело)*. Який я радий, який я радий! Алеж вас три сестри. Я пам'ятаю—три дівчинки. Облич уже не пам'ятаю, але що у вашого батька, полковника Прозорова, було три маленькі дівчинки, я прекрасно пам'ятаю і бачив власними очима. Як іде час! Ой, ой, як іде час!

Тузенбах. Олександр Ігнатович з Москви.

Ірина. З Москви? Ви з Москви?

Вершинін. Так, звідти. Ваш покійний батько був там батареєм командиром, а я в тій же бригаді офіцером. *(До Маші)*. От ваше обличчя трошки пам'ятаю, здається.

Маша. А я вас—ні!

Ірина. Олю! Олю! *(Кричить у залу)*. Олю, іди ж бо!

Ольга *(входить із зали у вітальню)*.

Ірина. Підполковник Вершинін, виявляється, з Москви.

Вершинін. Ви, значить, Ольга Сергіївна, старша... А ви—Марія... А ви Ірина—наймолодша...

Ольга. Ви з Москви?

Вершинін. Так. Учився в Москві і почав службу в Москві, довго служив там, нарешті одержав тут батарею—перейшов сюди, як бачите. Я вас не пам'ятаю, власне, пам'ятаю тільки, що вас було три сестри. Ваш батько зберігся у мене в пам'яті, от заплющу очі і бачу, як живого. Я у вас бував у Москві...

Ольга. Мені здавалося, я всіх пам'ятаю, і враз...

Вершинін. Мене зовуть Олександром Ігнатовичем...

Ірина. Олександр Ігнатовичу, ви з Москви... От несподіванка!

Ольга. Адже ми ж туди переїжджаємо.

Ірина. Гадаємо, на осінь вже будемо там. Наше рідне місто, ми родилися там... На Старій Басманній вулиці... *(Обидві сміються від радості)*.

Маша. Несподівано земляка побачили. (*Жваво*). Тепер згадала. Пам'ятаєш, Олю, в нас казали: „Закоханий майор“. Ви були тоді поручиком і в когось були закохані, і вас усі дражили чомусь майором...

Вершинін (*сміється*). От, от... Закоханий майор, це так...

Маша. У вас були тоді тільки вуси... О, як ви постаріли! (*Крізь сльози*). Як ви постаріли!

Вершинін. Так, коли мене звали закоханим майором, я був ще молодий, був закоханий. Тепер не те.

Ольга. Але у вас ще жодного сивого волосу: ви постаріли, але ще не старі.

Вершинін. Одначе, уже сорок третій рік. Ви давно з Москви?

Ірина. Одинадцять років. Ну, що ти, Маша, плачеш, чудачка... (*Крізь сльози*). І я заплачу.

Маша. Я нічого. А на якій вулиці ви жили?

Вершинін. На Старій Басманній.

Ольга. І ми там теж...

Вершинін. Один час я жив на Німецькій вулиці. З Німецької вулиці я ходив у Красні казарми. Там по дорозі похмурий міст, під мостом вода шумить. Самотньому стає сумно на душі. (*Пауза*). А тут яка широка, яка багата річка! Чудесна річка!

Ольга. Так, але тільки холодно. Тут холодно і комарі...

Вершинін. Що ви! Тут такий здоровий, добрий, слав'янський клімат. Ліс, річка... і тут теж берези. Любі, скромні берези, я люблю їх більше від усіх дерев. Добре тут жити. Тільки дивно, вокзал залізниці за двадцять верстов... І ніхто не знає, чому це так.

Сольоний. А я знаю, чому це так. (*Всі дивляться на нього*). Тому що, якби вокзал був близько, то не був би далеко, а якщо він далеко, то, значить, не близько.

Незручна мовчанка.

Тузєнбах. Жартівник, Василь Васильович.

Ольга. Тепер і я згадала вас. Пам'ятаю.

Вершинін. Я вашу маму знав.

Чебутикін. Хороша була, царство їй небесне.

Ірина. Мама в Москві похована. Ольга. В Ново-Дівичому...

Маша. Уявіть, я вже починаю забувати її обличчя. Так і про нас не пам'ятатимуть. Забудуть.

Вершинін. Так. Забудуть. Така вже доля наша, нічого не поробиш. Те, що здається нам серйозним, значним, дуже важливим,— пройде час,— буде забуте, або буде здаватися неважливим. (*Пауза*). І цікаво, ми тепер зовсім не можемо знати, що власне будуть уважати за високе, важливе, і що за нікчемне, смішне. Хіба відкриття Коперніка або, припустімо, Колумба не здавалося в перший час непотрібним, смішним, а яканебудь пуста нісенітниця, написана чудаком, не здавалася истиною? І може статися, що наше теперішнє життя, з яким ми так миримось, буде з часом здаватися чудним, незручним, нерозумним, недосить чистим, може, навіть грішним...

Тузєнбах. Хто знає? А, може, наше життя назовуть високим і згадають про нього з пошаною. Тепер нема катування, немає страт, навал, але поруч того скільки страждань!

Сольоний (*тонким голосом*). Ціп, ціп, ціп... Барона нашого кашею не годуй, а тільки дай йому пофілософствувати...

Тузєнбах. Василю Васильовичу, прошу вас дати мені спокій... (*Сідає на інше місце*). Це нудно, нарешті.

Сольоний (*тонким голосом*). Ціп, ціп, ціп...

Тузєнбах (*Вершиніну*). Страждання, що спостерігаються тепер,— їх так багато,— свідчать все таки про певне моральне піднесення, якого вже досягло суспільство...

Вершинін. Так, так, розуміється.

Чебутикін. Ви тільки не сказали, барон, наше життя назвуть високим; але люди все ж низенькі... (*Встає*). Дивіться, який я низенький. Це для моєї втіхи треба казати, що життя моє висока, зрозуміла річ.

За сценою гра на скрипку.

Маша. Це Андрій грає, наш брат.

Ірина. Він у нас учений. Мабуть, буде професором. Татко був військовим, а його син обрав собі вчену кар'єру.

Маша. З бажання татка.

Ольга. Ми сьогодні його засміяли. Він, здається, закоханий трошки.

Ольга. Водну тутешню панночку. Сьогодні вона буде в нас, я так гадаю.

Маша. Ах, як вона зодягається! Не то, щоб некрасиво, не модно, а просто жалюгідно. Яксь чудна, яскрава, жовтувата спідниця з отакою банальненькою бахромою і червона кофточка. І щокі такі вимиті, вимиті! Андрій не закоханий — я не припускаю, все таки в нього смак є, а просто він так, дражнить нас, пустує. Я вчора чула, вона виходить за Протопопова, голову тутешньої управи. І прекрасно... (*У бокові двері*). Андрію, піди сюди! Любий, на хвилинку!

Входить Андрій.

Ольга. Це мій брат, Андрій Сергійович.

Вершинін. Вершинін.

Андрій. Прозоров. (*Утирає спідніле обличчя*). Ви до нас батареїним командиром?

Ольга. Можеш уявити, Олександр Ігнатович з Москви.

Андрій. Так? Ну, вітаю, тепер мої сестриці не дадуть вам спокою.

Вершинін. Я вже встиг набриднути вашим сестрам.

Ірина. Подивіться, яку рамочку для портрета подарував мені сьогодні Андрій! (*Показує рамочку*). Це він сам зробив.

Вершинін (*дивлячись на рамочку і не знаючи, що сказати*). Так... річ...

Ірина. І ось ту рамочку, що над піаніно, він теж зробив.

Андрій (*махає рукою і відходить*).

Ольга. Він у нас і вчений, і на скрипку грає, і випилює різні штучки, одне слово, майстер на всі руки. Андрію, не тікай! У нього манера — завжди тікати. Іди сюди!

Маша і Ірина беруть його під руки і з сміхом ведуть назад.

Маша. Іди, іди!

Андрій. Облиште, будь ласка.

Маша. Який смішний! Олександра Ігнатовича називали колись закоханим майором, і він аніскільки не сердився.

Вершинін. Аніскільки!

Маша. А я хочу тебе назвати: закоханий скрипач.

Ірина. Або закоханий професор!..

Ольга. Він закоханий! Андрюша закоханий!

Ірина (*аплодируючи*). Браво, браво! Біс! Андрюшка закоханий!

Чебутикін (*підходить ззаду до Андрія і бере його обома руками за талію*). Для кохання лиш природа появила нас на світ! (*Регоче; він весь час із газетою*).

Андрій. Ну, досить, досить... (*Утирає обличчя*). Я всю ніч не спав і тепер трошки не в собі, як кажуть. До чотирьох годин читав, потім ліг, але нічого не вийшло. Думав про те, про се, а тут ранній світанок, сонце так і лізе в спальню. Хочу протягом літа, поки буду тут, перекласти одну книжку з англійської.

Вершинін. А ви читаете по-англійському?

Андрій. Так. Батько, царство йому небесне, гнітив нас вихованням. Це смішно і безглуздо, але в цьому все таки треба признатися, після його смерті я став повніти і ось розповнів за один рік, наче мое тіло звільнилося від гніту. Дякуючи батькові, я і сестри знаємо французьку, німецьку і англійську мови, а Ірина знає ще по-італійському. Але чого це коштувало!

Маша. В цьому місті знати три мови — непотрібна розкіш. Навіть і не розкіш, а якийсь непотрібний додаток, наче шостий палець. Ми знаємо багато зайвого!

Вершинін. От тобі й на! (*Сміється*). Знаєте багато зайвого! Мені здається, нема і не може бути такого нудного і сумного місця, в якому була б непотрібна розумна, освічена людина. Припустімо, що серед сотні тисяч населення цього міста, звичайно, відсталого і грубого, таких, як ви, тільки три. Само собою розуміється, вам не перемогти оточуючої вас темної маси; з ходом вашого життя, по троху, ви повинні будете поступатися і загубитися в стотисячному натовпі, вас заглушить життя, але все ж ви не зникнете, не залишитеся без впливу; таких, як ви, після вас з'явиться вже, може, шість, потім два-

надцять і так далі, поки, нарешті, такі, як ви, не стануть більшістю. Через двісті, триста років життя на землі буде неуявлено прекрасне, гідне подиву. Людині потрібне таке життя, і якщо його нема покищо, то вона повинна передчувати його, ждати, мріяти, готуватися до нього, вона повинна для цього бачити і знати більше, ніж бачили і знали її дід і батько. *(Сміється)*. А ви скаржитесь, що знаєте багато зайвого.

Маша *(знімає капелюх)*. Я залишаюся свідати.

Ірина *(із зітханням)*. Право, все це слід би записати...

Андрія нема, він непомітно вийшов.

Тузенбах. Через багато років, ви кажете, життя на землі буде прекрасне, гідне подиву. Це правда. Але, щоб брати участь у ньому тепер, хоч би здалеку, треба готуватися до нього, треба працювати...

Вершинін *(встає)*. Так. Скільки, однак, у вас квітів! *(Оглядаючись)*. І квартира чудесна. Заздрю! А я все життя мотався по квартирах з двома стільцями, з одним диваном, і з печами, які завжди димлять. У мене в житті бракувало саме ось таких квітів... *(Потирає руки)*. Ех! Ну, та що!

Тузенбах. Так, треба працювати. Ви, мабуть, думаете: розчулився німець. Але я, слово честі, руський і по-німецькому навіть не розмовляю. Батько в мене православний... *(Пауза)*.

Вершинін *(ходить по сцені)*. Я часто думаю: що, якби почати життя знову, до того ж свідомо? Якби одне життя, яке вже прожите, було, як кажуть, начорно, друге — начисто! Тоді кожен із нас, я гадаю, постарався б перш за все не повторити самого себе, принаймні утворив би для себе інші обставини життя, улаштував би собі таку квартиру з квітами, з силою світла... У мене жінка, двоє дівчаток, до того ж жінка дама хвороблива і так далі, і так далі, ну, а якби починати життя спочатку, то я не женився б... Ні, ні.

Входить Кулігін у форменому фракі.

Кулігін *(підходить до Ірини)*. Дорога сестро, дозволь мені приві-

тати тебе з днем твого ангела і побажати щиро, від душі, здоров'я і всього того, що можна побажати дівчині твоїх років. І потім піднести тобі в подарунок ось цю книжку. *(Подає книжку)*. Історія нашої гімназії за п'ятдесят років, написана мною. Пустяшна книжка, написана від нічого робити, але ти все таки прочитай. Здрастуйте, панове! *(До Вершиніна)*. Кулігін, учитель тутешньої гімназії. Надворний совітник. *(До Ірини)*. В цій книжці ти знайдеш список усіх, що скінчили курс у нашій гімназії за ці п'ятдесят років. Feci, quod potui, faciant meliora potentes. *(Цілує Машу)*.

Ірина. Алеж на великдень ти вже подарував мені таку книжку.

Кулігін *(сміється)*. Не може бути! В такому разі віддай назад, або ось краще віддай полковникові. Візьміть, полковнику. Колинебудь прочитаєте з нудьги.

Вершинін. Дякую вам. *(Збирається йти)*. Я надзвичайно радий, що познайомився...

Ольга. Ви йдете? Ні, ні!

Ірина. Ви залишитесь у нас свідати. Будь ласка.

Ольга. Прошу вас!

Вершинін *(вклоняється)*. Я, здається, потрапив на іменини. Пробачте, я не знав, не привітав вас... *(Виходить з Ольгою до зали)*.

Кулігін. Сьогодні, панове, недільний день, день відпочинку, будемо ж відпочивати, будемо веселитися кожен відповідно до свого віку і стану. Килими треба буде прибрати на літо і сховати до зими... Персидським порошком, або нафталіном... Римляни були здорові, бо вміли працювати, вміли й відпочивати, у них була mens sana in corpore sano. Життя в них текло по певних формах. Наш директор каже: головне в усякому житті — це його форма... Що втрачає свою форму, те кінчається — і в нашому повсякчасному житті те ж саме. *(Бере Машу за талію, сміючись)*. Маша мене любить. Моя дружина мене любить. І віконні занавіски теж туди з килимами... Сьогодні я веселий, у прекрасному настрої духа. Маша, о четвертій годині сьогодні

ми в директора. Влаштовується прогулянка педагогів і їх родин.

Маша. Не піду я.

Кулигін (*вражений*). Люба Маша, чому?

Маша. Потім про це... (*Сердито*). Добре, я піду, тільки відчепись, будь ласка... (*Відходить*).

Кулигін. А потім вечір пробудемо в директора. Не зважаючи на свій хворобливий стан, ця людина намагається перш за все бути громадською. Прекрасна, світла особа. Чудова людина. Вчора, після наради, він мені каже: „Втомився, Федоре Іллічу! Втомився!“ (*Дивиться на стінний годинник, потім на свій*). Ваш годинник поспішає на сім хвилин. Так, каже, втомився!

За сценою гра на скрипку.

Ольга. Панове, милості просимо снідати! Пиріг!

Кулигін. Ах, любя моя Ольго, любя моя! Я вчора працював від ранку до одинадятої години вечора, втомився і сьогодні почуваю себе щасливим. (*Іде в залу до столу*). Люба моя!..

Чебутикін (*кладає газету в кишеню, причісує бороду*). Пиріг? Чудово!

Маша (*до Чебутикіна строго*). Тільки глядіть: нічого не пити сьогодні. Чуєте? Вам шкідливо пити.

Чебутикін. Ова! У мене вже пройшло. Два роки, як запою не було. (*Нетерпляче*). Е, матінко, хіба не однаково!

Маша. Все ж таки не смійте пити. Не смійте! (*Сердито, але так, щоб не чув чоловік*). Знову, чорт його бери, нудитися цілий вечір у директора!

Тузенбах. Я б не пішов на вашому місці... Дуже просто.

Чебутикін. Не ходіть, дуся моя.

Маша. Так, не ходіть... Це життя прокляте, нестерпне... (*Іде до зали*).

Чебутикін (*іде до неї*). Ну-у! Сольоний (*проходячи в залу*).

Ціп, ціп, ціп...

Тузенбах. Досить, Василю Васильовичу. Годі!

Сольоний. Ціп, ціп, ціп...

Кулигін (*весело*). Ваше здоров'я, полковнику! Я педагог, і тут у домі

своя людина. Машин муж... Вона добра, дуже добра...

Вершинін. Я вип'ю ось цієї темної горілки... (*П'є*). Ваше здоров'я! (*Ользі*). Мені у вас так гарно!..

У вітальні залишаються тільки Ірина і Тузенбах.

Ірина. Маша сьогодні не в настрої. Вона вийшла заміж у вісімнадцять років, коли він здавався їй найрозумнішою людиною. А тепер не те. Він найдобріший, але не найрозумніший. Ольга (*нетерпляче*). Андрію, іди ж, нарешті!

Андрій (*за сценою*). Зараз. (*Входить і йде до столу*).

Тузенбах. Про що ви думаєте?

Ірина. Так. Я не люблю і боюся цього вашого Сольоного. Він говорить самі дурниці...

Тузенбах. Чудна він людина. Мені і жаль його, і досадно, але більше жаль. Мені здається, він соромливий... Коли ми вдвох із ним, то він буває дуже розумний і ласкавий, а в товаристві він груба людина, бреттер. Не ходіть, хай поки сядуть за стіл. Дайте мені побути коло вас. Про що ви думаєте? (*Пауза*). Вам двадцять років, мені ще нема тридцяти. Скільки років нам залишилося попереду,— довга, довга низка днів, сповнених моєї любові до вас...

Ірина. Миколаю Львовичу, не кажіть мені про любов.

Тузенбах (*не слухаючи*). У мене жагуче прагнення до життя, боротьби, праці, і це прагнення в душі злилося з любов'ю до вас, Ірино, і, як навмисне, ви прекрасні, і життя мені здається таким прекрасним! Про що ви думаєте?

Ірина. Ви кажете: прекрасне життя. Так, але коли воно тільки здається таким! У нас, трьох сестер, життя не було ще прекрасним, воно глушило нас, як бур'ян... Течуть у мене слюзи. Цього не треба... (*Хутко витирає обличчя, всміхається*). Працювати треба, працювати. Тому нам невесело і дивимося ми на життя так сумно; що не знаємо праці. Ми народилися від людей, які зневажали працю...

Наталія Іванівна входить; вона в рожевому вбранні з зеленим поясом.

Наташа. Там уже снідати сїдають... Я спїзналася... *(Мимохїдї дивиться у дзеркало, поправляється)*. Здається, причесана нічого собі... *(Побачивши Ірину)*. Люба Ірино Сергїївно, вітаю вас! *(Цїлує міцно й довго)*. У вас багато гостей, мені, справді, соромно... Здрастуйте, барон!

Ольга *(входячи у вітальню)*. Ну, ось і Наталія Іванівна. Здрастуйте, моя люба! *(Цїлуються)*.

Наташа. З імениницею! У вас так багато людей, мені страшно ніяково...

Ольга. Та годі, в нас усе свої. *(Стиха перелякано)*. На вас зелений пояс! Люба, це не гарно!

Наташа. Хїба є приміта?

Ольга. Ні, просто не личить... І якое дивно...

Наташа *(плачущим голосом)*. Так? Але це ж не зелений, а скоріше матовий. *(Іде з Ольгою до зали)*.

В залі сїдають снідати, у вітальні ні душі.

Кулігін. Бажаю тобі, Ірино, жениха хорошого. Пора тобі вже заміж.

Чебутикін. Наталіє Іванівно, і вам женишка бажаю.

Кулігін. У Наталії Іванівни вже є женишок.

Маша *(стукає виделкою по тарїлці)*. Вип'ю чарочку винця! Ех-ну, життя малинове, де наше не пропадало!

Кулігін. Ти поводишся на три з мінусом.

Вершинін. А наливка смачна. На чому це настояно?

Сольоний. На тарганах.

Ірина *(плачущим голосом)*. Фу! Фу! Яка огида!..

Ольга. За вечерею буде смачна їндїчка і солодкий піріг з яблуками. Слава богу, сьогодні цілий день я дома, увечері — дома... Панове, увечері приходьте.

Вершинін. Дозвольте й мені прийти увечері!

Ірина. Будь ласка.

Наташа. У них попросту.

Чебутикін. Для кохання лиш природа появила нас на світ. *(Рече)*.

Андрій *(сердито)*. Перестаньте, панове! Не набридло вам!

Федотик і Роде входять з великим кошиком квітів.

Федотик. Однак, уже снідають. Роде *(голосно і гаркаво)*. Снідають? Так, уже снідають...

Федотик. Почекай хвилинку! *(Фотографує)*. Раз! Зажди, ще трохи... *(Фотографує вдруге)*. Два! Тепер готово! *(Беруть кошик і йдуть до зали, де їх зустрічають із шумом)*.

Роде *(голосно)*. Вітаю, бажаю всього, всього! Погода сьогодні чарівна, сама розкіш. Сьогодні весь ранок гуляв із гімназистами! Я викладаю в гімназії гімнастику...

Федотик. Можете ворушитись, Ірино Сергїївно, можете! *(Фотографує)*. Ви сьогодні інтересні. *(Виймає з кишені дзигу)*. Ось, між іншим, дзига... Дивовижний звук...

Ірина. Яка чарівна!

Маша. При лукомор'ї дуб зелений, злотий ланцюг на дубі тім... Злотий ланцюг на дубі тім... *(Плаксує)*. Ну, навіщо я це говорю? Прив'язалася до мене ця фраза від самого ранку...

Кулігін. Тринадцять за столом!

Роде *(голосно)*. Панове, невже ви надаєте значення забобонам? *(Сміє)*.

Кулігін. Якщо тринадцять за столом, то, значить, є тут закохані. Чи не ви це, Іване Романовичу, чого доброго?.. *(Сміє)*.

Чебутикін. Я старий грішник, а от чого Наталія Іванівна засоромилася, зовсім зрозуміти не може.

Голосний сміх; Наташа вибігає із зали до вітальні, за нею Андрій.

Андрій. Та годі, не звертайте уваги! Почекайте... постійте, прошу вас...

Наташа. Мені соромно... Я не знаю, що зо мною робиться, а вони беруть мене на сміх. Що я зараз вийшла зза столу, це нечемно, але я не можу... не можу... *(Закриває обличчя руками)*.

Андрій. Люба моя, прошу вас, благаю, не хвилюйтесь. Запевняю вас, вони жартують, вони від доброго серця. Люба моя, моя хороша, вони всі добрі, сердечні люди, і люблять

мене і вас. Ідьте сюди до вікна, нас тут не видно їм... *(Оглядається)*.

Наташа. Я так не звикла бувати на людях!..

Андрій. О, молодість, чудесна, прекрасна молодість! Моя люба, моя хороша, не хвилюйтесь так!.. Вірте мені, вірте... Мені так гарно, душа сповнена кохання, захоплення...

О, нас не бачать! Не бачать! Защо, за що я покохав вас, коли покохав—о, нічого не розумію! Люба моя, хороша, чиста, будьте моєю дружиною! Я вас кохаю... кохаю... як нікого ніколи... *(Поцілунок)*.

Два офіцери входять; побачивши пару, що цілується, зупиняються здивовані.

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Декорація першого акту

Вісім годин вечора. За сценою на вулиці ледве чути грають на гармоніку. Нема вогню. Входить Наташа Іванівна в капоті, із свічкою; вона йде і зупиняється біля дверей, що ведуть до кімнати Андрія.

Наташа. Ти, Андрюшо, що робиш? Читаєш? Нічого, я так тільки... *(Іде, одчиняє другі двері і, заглянувши в них, зачиняє)*. Чи нема вогню...

Андрій *(входить із книжкою в руці)*. Ти що, Наташа?

Наташа. Дивлюся, чи нема вогню... Тепер масляна, прислуга сама не своя, гляди та й гляди, щоб чого не вийшло. Вчора опівночі проходжу через ідальню, а там свічка горить. Хто запалив, так і не добилася. *(Ставить свічку)*. Котра година?

Андрій *(глянувши на годинник)*. На дев'яту чверть.

Наташа. А Ольги й Ірини досі ще нема. Не прийшли. Все працюють сердешні. Ольга на педагогічній нараді, Ірина на телеграфі... *(Зітхає)*. Сьогодні вранці кажу твоїй сестрі: „Побережи, кажу, себе, Ірино, голубочко“. І не слухає. Чверть на дев'яту, кажеш? Я боюся, Бобік наш зовсім жворий. Чого він холодний такий? Вчора в нього був жар, а сьогодні холодний весь... Я так боюсь!

Андрій. Нічого, Наташа. Хлопчик здоровий.

Наташа. Але все таки краще нехай дієта. Я боюся. І сьогодні о десятій годині, казали, ряжені в нас будуть—краще б вони не приходили, Андрюшо.

Андрій. Право, я не знаю. Їх же кликали.

Наташа. Сьогодні хлопчиночка прокинувся вранці і дивиться на

мене, і враз усміхнувся; значить, упізнав. „Бобіку, кажу, здрастуй! Здрастуй, любий!“ А він сміється. Діти розуміють, прекрасно розуміють. Так, значить, Андрюшо, я скажу, щоб ряжених не приймали.

Андрій *(нерішуче)*. Та це ж нехай як сестри. Вони тут хазяйки.

Наташа. І вони теж, я їм скажу. Вони добрі... *(Іде)*. На вечерю я звеліла кислого молока. Доктор каже, тобі треба саме кисле молоко їсти, інакше не схуднеш. *(Зупиняється)*. Бобік холодний. Я боюся, йому холодно в його кімнаті, мабуть. Треба хоч до теплої пори помістити його в іншій кімнаті. Наприклад, у Ірини кімната якраз для дитини: і сухо, і цілий день сонце. Треба їй сказати, вона поки може з Ольгою в одній кімнаті... Однаково вдень дома не буває, тільки ночує... *(Пауза)*. Андрушанчику, чого ти мовчиш?

Андрій. Так, задумався... Та й нема чого говорити...

*Наташа. Так... Щось я хотіла тобі сказати... Ах, так. Там з управи Ферапонт прийшов, тебе питається.

Андрій *(позіхає)*. Поклич його. Наташа виходить; Андрій, схилившись до забутої нею свічки, читає книгу. Входить Ферапонт; він у старому пошарпаному пальті, з піднятим коміром, вуха зав'язані.

Андрій. Здрастуй, душа моя. Що скажеш?

Ферапонт. Голова прислав книжку і бумагу якусь. Ось... *(Подає книгу й папер)*.

Андрій. Спасибі. Добре. Чого ж ти прийшов так нерано? Адже дев'ята година вже.

Ферапонт. Чого?

Андрій (*голосніше*). Я кажу, пізно прийшов, уже дев'ята година.

Ферапонт. Так точно. Я прийшов до вас ще видно було, та не пускали все. Пан, кажуть, зайнятий. Ну, що ж. Зайнятий, то зайнятий, поспішати мені нема куди. (*Гадаючи, що Андрій питає його про щось*). Чого?

Андрій. Нічого. (*Розглядаючи книгу*). Завтра п'ятниця, в нас нема засідання, але я все одно прийду... Попрацюю. Дома нудно... (*Пауза*). Любий діду, як дивно міняється, як обманює життя! Сьогодні від нудьги, від нічого робити, я взяв у руки ось цю книгу — старі університетські лекції, і мені стало смішно... Боже мій, я секретар земської управи, тієї управи, де головує Протопопов, я секретар, і найбільше, на що я можу сподіватися, це — бути членом земської управи. Мені бути членом тутешньої земської управи, мені, якому сниться щоночі, що я професор московського університету, славнозвісний учений, яким пишається руська земля!

Ферапонт. Не можу знати... Чую от погано.

Андрій. Якби ти чув як слід, то я, може, і не говорив би з тобою. Мені треба говорити з кимнебудь, а жінка мене не розуміє, сестер я боюся чогось, боюся, що вони засміють мене, засоромлять... Я не п'ю, тракторів не люблю, але з яким задоволенням я посидів би тепер у Москві у Тестова або у Великому Московському, голубчику мій.

Ферапонт. А в Москві, в управі, оце розказував підрядчик, якісь купці їли млинці; один, що з'їв сорок млинців, нібито помер. Чи то сорок, чи то п'ятдесят. Не пригадаю.

Андрій. Сидиш у Москві, у величезній залі ресторану, нікого не знаєш і тебе ніхто не знає, і в той же час не почуваш себе чужим. А тут ти всіх знаєш, і тебе всі знають, але чужий, чужий... Чужий і самотній.

Ферапонт. Чого? (*Пауза*). І той таки підрядчик казав — може, і бреше

нібито поперек усієї Москви канат протягнуто.

Андрій. Для чого?

Ферапонт. Не можу знати. Підрядчик говорив.

Андрій. Дурниця. (*Читає книгу*) Ти був колинебудь у Москві?

Ферапонт (*після паузи*). Не був. Не привів бог. (*Пауза*). Мені йти?

Андрій. Можеш йти. Бувай здоров. (*Ферапонт виходить*). Бувай здоров. (*Читаючи*). Завтра вранці прийдеш, візьмеш тут папери... Іди... (*Пауза*). Він пішов. (*Дзвінок*). Так, діла... (*Потягається і не поспішаючи виходить до себе*).

За сценою співає нянька, колихаючи дитину, входять Маша і Вершинін. Поки вони потім розмовляють, покоївка запалює лампу і свічки.

Маша. Не знаю. (*Пауза*). Не знаю. Розуміється, багато значить звичка. Після смерті батька, наприклад, ми довго не могли звикнути до того, що в нас вже нема денщиків. Але й крім звички, мені здається, говорить у мені просто справедливість. Може, по інших місцях і не так, але в нашому місті найпорядніші, найблагородніші і найвихованіші люди — це військові.

Вершинін. Мені пити хочеться. Я б випив чаю.

Маша (*глянувши на годинник*). Скоро дадуть. Мене видали заміж, коли мені було вісімнадцять років, і я свого чоловіка боялася, тому що він був учитель, а я тоді тільки но кінчила курс. Він здавався мені тоді страшно вченим, розумним і поважним. А тепер уже не те, на жаль.

Вершинін. Так... так.

Маша. Про чоловіка я не кажу, до нього я звикла, але поміж штатських взагалі так багато людей грубих, не люб'язних, не вихованих, мене хвилює, ображає грубість, я страждаю, коли бачу, що людина не досить тонка, не досить м'яка, люб'язна. Коли мені трапляється бути серед учителів, товаришів чоловіка, то я просто страждаю.

Вершинін. Так... Але мені здається, все одно, що штатський, що військовий, однаково цікаво, принаймні, в цьому місті. Однаково! Як послухати тутешнього інтелігента,

штатського або військового, то з жінкою він замучився, з домом замучився, з маєтком замучився, з кіньми замучився... Руському інтелігентові найвищою мірою властивий високий образ думок, але скажіть, чому в житті він сягає так невисоко? Чому?

Маша. Чому?

Вершинін. Чому він із дітьми замучився, з жінкою замучився? А чому жінка і діти з ним замучились?

Маша. Ви сьогодні трошки не в настрої.

Вершинін. Може бути. Я сьогодні не обідав, нічого не їв з ранку. У мене донька нездужає трошки, а коли нездужають мої дівчатка, то мене охоплює тривога, мене мучить совість за те, що в них така мати. О, якби ви бачили її сьогодні! Що за нікчемність. Ми почали лягати від сьомої години ранку, а о дев'ятій я грюкнув дверима і пішов. *(Пауза)*. Я ніколи не говорю про це і, дивно, скаржусь тільки вам самій. *(Цілує руку)*. Не гнівайтесь на мене. Крім вас, у мене нема нікого, нікого... *(Пауза)*.

Маша. Який шум у трубі. У нас незадовго до смерті батька гуділо в трубі. От зовсім так.

Вершинін. Ви з забобонами?

Маша. Так.

Вершинін. Дивно це. *(Цілує руку)*. Ви розкішна, чудова жінчина. Чудова, дивна! Тут темно, але я бачу блиск ваших очей.

Маша *(сідає на інший стілець)*. Тут світліше...

Вершинін. Я люблю, люблю, люблю... Люблю ваші очі, ваші рухи, які мені сняться... Чудова, дивна жінчина!

Маша *(тихо сміючись)*. Коли ви говорите зо мною так, то я чомусь сміюся, хоч мені страшно. Не повторюйте, прошу вас... *(Опівголоса)*. А, проте, говоріть, мені однаково... *(Закриває обличчя руками)*. Мені однаково. Сюди йдуть, говоріть про щонебудь інше...

Ірина і Тузенбах входять через залу.

Тузенбах. У мене потрійне привище. Мене зовуть барон Тузенбах-

Кроне-Альтшауер, але я руський, православний, як ви. Німецького в мене лишилося мало, хіба тільки терплячість, настирливість, з якою я докучаю вам. Я проводжаю вас щовечора.

Ірина. Як я втомилась!

Тузенбах. І кожен день буду приходити на телеграф і проводити вас додому, буду десять, двадцять років, поки ви не проженете. *(Побачивши Машу і Вершиніна, радісно)*. Це ви? Здрастуйте!

Ірина. От я й дома, нарешті. *(До Маші)*. Зараз приходять одна дама, телеграфує своєму братові до Саратова, що в неї син помер, і ніяк не може згадати адреси. Так і послала без адреси просто в Саратов. Плаче. І я їй нагрублянила ні з того, ні з сього. „Мені, кажу, ніколи“. Так безглуздо вийшло. Сьогодні в нас ряжені?

Маша. Так.

Ірина *(сідає в крісло)*. Одпочити. Втомилась.

Тузенбах *(з усміхом)*. Коли ви приходите з посади, то здаєтесь такою молоденькою, нещасенькою... *(Пауза)*.

Ірина. Втомилась. Ні, не люблю я телеграфа, не люблю.

Маша. Ти змарніла... *(Насвистує)*. І помолоділа. І на хлопчика стала похожа лицем.

Тузенбах. Це від зачіски.

Ірина. Треба пошукати іншої посади, а ця не по мені. Чого я так бажала, про що мріяла, того саме в ній і нема. Праця без поезії, без думок... *(Стук у підлогу)*. Доктор стукає. *(Тузенбахові)*. Любий, постукайте. Я не можу... втомилась...

Тузенбах *(стукає в підлогу)*.

Ірина. Зараз прийде. Треба б ужити якихось заходів. Вчора доктор і наш Андрій були в клубі і знову програлися. Кажуть, Андрій двісті карбованців програв.

Маша *(байдуже)*. Що ж тепер робити?

Ірина. Два тижні назад програв, у грудні програв. Скоріш би все програв, може, виїхали б із цього міста. Господи боже мій, мені Москва сниться щоночі, я зовсім як божевільна. *(Сміється)*. Ми переїздимо

туди у червні. А до червня лишилося ще... лютий, березень, квітень, травень... майже півроку!

Маша. Треба тільки, щоб Наташа не довідалась якнебудь про програш.

Ірина. Йй, я гадаю, однаково.

Чебутикін, який тільки во встав з ліжка,— він одпочивав після обіду,— входить до зали і причісує бороду, потім сідає там за стіл і виймає з кишені газету.

Маша. От прийшов... Він запла- тив за квартиру?

Ірина (*сміється*). Ні. За вісім міся- ців ні копійочки. Очевидно, забув.

Маша (*сміється*). Як він важно сидить! (*Всі сміються; пауза*).

Ірина. Що ви мовчите, Олександрє Ігнатовичу?

Вершинін. Не знаю. Чаю хочеться. Півжиття за склянку чаю! Зранку нічого не їв...

Чебутикін. Ірино Сергіївно!

Ірина. Чого вам?

Чебутикін. Будь ласка, сюди. Venez ici. (*Ірина йде і сідає за стіл*). Я без вас не можу. (*Ірина розкладає пасьянс*).

Вершинін. Що ж? Якщо не дають чаю, то давайте хоч пофілософствуємо.

Тузєнбах. Давайте. Про що?

Вершинін. Про що? Давайте помріємо... наприклад, про те життя, що буде після нас, років через двісті-триста.

Тузєнбах. Що ж? Після нас будуть літати на повітряних шарах, зміняться піджаки, відкриють, може, шосте почуття і розвинуть його, але життя залишиться все те саме, життя-трудне, повне таємниць і щасливе. І через тисячу років людина буде так само зітхати: „Ах, тяжко жити!“— і разом з тим точнісінько так, як тепер, вона буде боятись і не бажати смерті.

Вершинін (*подумавши*). Як вам сказати? Мені здається, все на землі повинно змінитися погроху, і вже міняється на наших очах. Через двісті, триста, зрештою тисячу літ,— справа не в строкові,— настане нове, щасливе життя. Брати участі в цьому житті ми не будемо, розуміється, але ми для нього живемо тепер, працюємо, ну, страждаємо, ми творимо

його— і саме в цьому мета нашого буття і, коли хочете, наше щастя.

Маша (*тихо сміється*).

Тузєнбах. Чого ви?

Маша. Не знаю. Сьогодні весь день сміюся від ранку.

Вершинін. Я кінчив там же, де й ви, в академії я не був; читаю я багато, але вибирати книг не вмю і читаю, може, зовсім не те, що треба, а проте, що більше живу, то більше хочу знати. Мое волосся сивіє, я майже старий уже, але знаю мало, ах, як мало! Та все ж мені здається, найголовніше і справжнє я знаю, твердо знаю. І як би мені хотілося довести вам, що щастя нема, не мусить бути і не буде для нас... Ми повинні тільки працювати, і працювати, а щастя це— доля наших далеких нащадків. (*Пауза*). Не я, то хоч нащадки нащадків моїх.

Федотик і Роде з'являються у залі; вони сідають і наспівують тихо, приграючи на гітарі.

Тузєнбах. По-вашому, навіть не мріяти про щастя! А якщо я щасливий!

Вершинін. Ні.

Тузєнбах (*сплеснувши руками і сміючись*). Очевидно, ми не розуміємо один одного. Ну, як мені переконати вас?

Маша (*тихо сміється*).

Тузєнбах (*показуючи їй палець*). Смійтесь! (*До Вершиніна*). Не то що через двісті або триста, але й через мільйон років життя залишиться таким самим, як і було; воно не міняється, залишається постійним, слідує за своїми власними законами, до яких нам нема діла, або, принаймні, яких ви ніколи не визнаєте. Перелітні птахи, журавлі, наприклад, летять і летять, і які б думки, високі або малі, не блукали б в їх головах, все ж будуть летіти і не знатимуть, навіщо і куди. Вони летять і будуть летіти, які б філософи не завелися серед них; і нехай філософствують, як хочуть, аби тільки летіли...

Маша. Все таки сенс?

Тузєнбах. Сенс... От сніг іде. Який сенс? (*Пауза*).

Маша. Мені здається, людина повинна бути віруюча, або повинна

шукати віри, інакше життя її пусте, пусте... Жити і не знати, для чого журавлі летять, для чого діти родяться, для чого зорі на небі... Або знати, для чого живеш, або ж усе — дурниці, трин-трава. *(Пауза)*.

Вершинін. Все таки шкода, що молодість пройшла...

Маша. У Гоголя сказано: нудно жити на цьому світі, панове!

Тузенбах. А я скажу, трудно з вами сперечатися, панове! Ну вас зовсім...

Чебутикін *(читаючи газету)*. Бальзак вінчався в Бердичеві. *(Читає газету)*.

Ірина *(наспівує тихо)*.

Чебутикін. Навіть запишу собі це в книжку. *(Записує)*. Бальзак вінчався в Бердичеві. *(Читає газету)*.

Ірина *(розкладає пасьянс, задумливо)*. Бальзак вінчався в Бердичеві.

Тузенбах. Жеребок кинуто. Ви знаєте, Маріє Сергіївно, я подав у відставку.

Маша. Чула. І нічого я не бачу в цьому доброго. Не люблю я штатських.

Тузенбах. Однаково... *(Встає)*. Я не красивий, який я військовий? Ну, та однаково, зрештою... Буду працювати. Хоч один день у моєму житті працювати так, щоб прийти увечері додому, з утоми впасти на ліжку і заснути зараз же. *(Виходячи до зали)*. Робітники, мабуть, сплять міцно!

Федотик *(Ірині)*. Зараз на Московській у Пижікова купив для вас кольорових олівців. І ось цей ножичок...

Ірина. Ви звикли поводитись з мною, як з маленькою, алеж я вже виросла... *(Бере олівці і ножичок, радісно)*. Яка гарна річ!

Федотик. А для себе я купив ножика... ось погляньте... ніж, ще другий ніж, третій, це в ушах колупати, це ножички, це нігті чистити...

Роде *(голосно)*. Доктор, скільки вам років?

Чебутикін. Мені? Тридцять два. *(Сміх)*.

Федотик. Я зараз покажу вам інший пасьянс... *(Розкладає пасьянс)*,

Принесать самовар; Анфіса коло самовара; трохи згодом приходить Наташа і теж метушиться біля столу; приходить Сольоний і, привітавшись, сідає за стіл.

Вершинін. Однак, який вітер!

Маша. Так. Набридла зима. Я вже й забула, яке те літо.

Ірина. Вийде пасьянс, я бачу. Будемо в Москві.

Федотик. Ні, не вийде. Бачите, вісімка лягла на двійку пік. *(Сміється)*. Виходить, ви не будете в Москві.

Чебутикін *(читає газету)*. Ціцикар. Тут лютує віспа.

Анфіса *(підходячи до Маші)*. Маша, чай пити, голубко. *(До Вершиніна)*. Будьте ласкаві, ваше високоблагородіе... пробачте, батечку, забула ім'я й по-батькові...

Маша. Принеси сюди, няня. Туди не піду.

Ірина. Няня!

Анфіса. Іду-у!

Наташа *(Сольоному)*. Немовлята прекрасно розуміють. „Здрастуй, кажу, Бобіку. Здрастуй, любий!“ Він глянув на мене якось особливо. Ви думаєте, що в мені говорять тільки мати, але ні, ні, запевняю вас! Це незвичайна дитина.

Сольоний. Якби ця дитина була моя, то я засмажив би її на сковородці і з'їв би. *(Іде із склянкою до вітальні і сідає в куток)*.

Наташа *(закривши обличчя руками)*. Груба, невихована людина!

Маша. Щасливий той, хто не помічає, літо тепер, чи зима. Мені здається, якби я жила в Москві, то була б байдужа до погоди.

Вершинін. Цими днями я читав щоденник одного французького міністра, писаний у тюрмі. Міністр був засуджений за панаму. З якою насолодою, захопленням згадує він про птахів, яких бачить у тюремному вікні і яких не помічав раніше, коли був міністром. Тепер, розуміється, коли його випущено на волю, він уже, як і раніше, не помічає птахів. Так само й ви не помічатимете Москви, коли будете жити в ній. Щастя в нас нема і не буває, ми тільки бажаємо його.

Тузенбах *(бере з столу коробку)*. Де ж конфети?

Ірина. Сольоний з'їв.

Тузенбах. Усі?

Анфіса (*подаючи чай*). Вам лист, батечку.

Вершинін. Мені? (*Бере листа*). Від доньки. (*Читає*). Так, розуміється... Я, пробачте, Маріє Сергіївно, піду потихеньку, чаю не буду пити. (*Встає схвильований*). Завжди ці історії...

Маша. Що таке? Не секрет?

Вершинін (*тихо*). Жінка знову отруїлась. Треба йти. Я пройду непомітно. Страшно неприємне все це. (*Цілує Маші руку*). Мила моя, слава, хороша жінчина... Я тут пройду потихеньку... (*Виходить*).

Анфіса. Куди ж він? А я чай подала... Ото який.

Маша (*розсердившись*). Відчепись! В'язнеш тут, спокою від тебе нема... (*Іде з чашкою до столу*). Набридла ти мені, стара!

Анфіса. Чого ж ти ображаєшся? Люба!

Голос Андрія. Анфісо!

Анфіса (*перекривляє*). Анфісо! Сидить там... (*Виходить*).

Маша (*в залі біля столу сердито*). Дайте ж мені сісти! (*Перемішує на столі карти*). Розсілися тут із картами. Пийте чай!

Ірина. Ти, Машко, злюща.

Маша. Коли я злюща, не говоріть зо мною. Не чіпайте мене!

Чебутикін (*сміючись*). Не чіпайте її, не чіпайте...

Маша. Вам шістдесят років, а ви, як хлопчик, завжди верзете чорт зна що.

Наташа (*зітхає*). Люба Машо, навщо вживати в розмові такі вислови? При твоїй прекрасній зовнішності у пристойному панському товаристві ти, я тобі прямо скажу, була б просто чарівна, якби не ці твої слова. Je vous prie, pardonnez moi, Marie, mais vous avez des manières un peu grossières.

Тузенбах (*стримуючи сміх*). Дайте мені... дайте мені... Там, здається, коньяк...

Наташа. Il paraît, que mon Бобік déjà ne dort pas, прокинувся. Він у мене сьогодні хворий. Я піду до нього, пробачте... (*Виходить*).

Ірина. А куди пішов Олександр Ігнатович?

Маша. Додому. В нього знову з жінкою щось незвичайне...

Тузенбах (*іде до Сольоного, в руках карафка з коньяком*)... Все ви сидите один, про щось думаете — і не зрозумієш, про що. Ну, давайте миритися. Давайте вип'ємо коньяку. (*П'ють*). Сьогодні мені доведеться грати на піаніно всю ніч, мабуть, грати всякі дурниці... Куди не йшло!

Сольоний. Чому миритися? Я з вами не сварився.

Тузенбах. Завжди ви викликаєте таке почуття, неначе між нами щось трапилось. У вас вдача химерна, треба признатися.

Сольоний (*декламуючи*). Химерний я, а не химерний хто ж? Не гнівайся, Алеко!

Тузенбах. І при чому тут Алеко... (*Пауза*).

Сольоний. Коли я вдвох з ким-небудь, то нічого, я як усі, але на людях я сумний, соромливий і... говорю всякі дурниці. Але все таки я чесніший і благородніший за дуже, дуже багатьох. І можу це довести.

Тузенбах. Я часто серджуся на вас, ви завжди чіпляєтесь до мене, коли ми буваємо на людях, але все ж ви мені симпатичні чомусь. Куди не йшло, нап'юся сьогодні. Випиймо!

Сольоний. Випиймо. (*П'ють*). Я проти вас, барон, ніколи нічого не мав. Але в мене вдача Лермонтова. (*Тихо*). Я навіть трошки схожий на Лермонтова... як кажуть... (*Дістає з кишені флакон з пахощами і лле на руки*).

Тузенбах. Подаюся у відставку. Годі! П'ять років усе роздумував і, нарешті, наважився. Буду працювати.

Сольоний (*декламуючи*). Не гнівайся, Алеко... Забудь, забудь ти прагнення свої...

Поки вони розмовляють, Андрій входить з книгою тихо й сідає біля свічки.

Тузенбах. Буду працювати.

Чебутикін (*ідучи до вітальні з Іриною*). І їжа була теж справжня кавказька: суп з цибулею, а печеня — чехартма, м'ясне.

Сольоний. Черемша зовсім не м'ясо, а рослина, щось як наша цибуля.

Чебутикін. Та ні ж бо, ангел мій. Чехартма не цибуля, а печеня з баранини.

Сольоний. А я вам кажу, черемша — цибуля.

Чебутикін. А я вам кажу, чехартма — баранина.

Сольоний. А я вам кажу, черемша — цибуля.

Чебутикін. Що ж я буду з вами сперечатися! Ви ніколи не були на Кавказі і не їли чехартми.

Сольоний. Не їв, бо терпіти не можу. Від черемші такий же дух, як од часнику.

Андрій (*благаючи*). Годі, панове! Прошу вас!

Тузенбах. Коли прийдуть ряжені? Ірина. Обіцяли на дев'яту, значить, зараз.

Тузенбах (*обнімає Андрія*). Ах, ви сїни, мої сїни, сїни нові мої...

Андрій (*танцює й співає*). Сїни нові, кленові...

Чебутикін (*танцює*). Гратчасті-і! (*Сміх*).

Тузенбах (*цілує Андрія*). Чорт побери, давайте вип'ємо, Андрюшо, давайте вип'ємо на ти. І я з тобою, Андрюшо, до Москви, в університет.

Сольоний. У який? У Москві два університети.

Андрій. У Москві один університет.

Сольоний. А я вам кажу — два.

Андрій. Нехай хоч три. Тим краще.

Сольоний. У Москві два університети! (*Протести і шикання*). У Москві два університети: старий і новий. А якщо вам небажано слухати, якщо мої слова дратують вас, то я можу не говорити. Я навіть можу вийти до іншої кімнати... (*Виходить в одні з дверей*).

Тузенбах. Браво, браво! (*Сміється*). Панове, починайте, я сідаю грати. Смішний цей Сольоний... (*Сідає за піаніно, грає вальс*).

Маша (*танцює вальс сама*). Барон п'яний, барон п'яний, барон п'яний!

Входить Наташа.

Наташа (*Чебутикіну*). Іване Романовичу! (*Говорить про щось Чебутикіну, потім тихо виходить; Чебутикін торкає Тузенбаха за плече і шепоче йому щось*).

Ірина. Що таке?

Чебутикін. Нам пора йти. Бувайте здорові.

Тузенбах. На добраніч. Пора йти.

Ірина. Дозвольте... А ряжені?..

Андрій (*сконфужений*). Ряжених не буде. Бачиш, моя люба, Наташа каже, що Бобік не зовсім здоровий, і тому... Одне слово, я не знаю, мені рішуче однаково.

Ірина (*знижуючи плечима*). Бобік нездоровий!

Маша. Де наша не пропадала! Гонять, виходить, треба йти. (*Ірині*). Не Бобік хворий, а вона сама... От! (*Стукає пальцем по лобі*). Мішанка!

Андрій іде праворуч до себе, Чебутикін іде за ним; у залі прощаються.

Федотик. Як жалко! Я розраховував провести вечерок, але якщо хвора дитина, то, розуміється... Я завтра принесу йому іграшок...

Роде (*голосно*). Я сьогодні навмисне вислався по обіді, думав, що всю ніч танцюватиму. Адже тепер тільки дев'ята година!

Маша. Вийдемо на вулицю; там побалакаємо. Вирішимо, що і як.

Чути: „Прощайте! Бувайте здорові!“ Чути веселий сміх Тузенбаха. Всі виходять. Анфіса і покоївка прибирають із столу, гасять вогні. Чути, як співає нянька. Андрій у пальті і шапці і Чебутикін тихо входять.

Чебутикін. Женитися я не встиг, бо життя промигнуло, як блискавка, та й тому, що безумно любив твою матір, яка була замужем...

Андрій. Женитися не треба. Не треба, тому що нудно.

Чебутикін. Так воно так, але самотність... Як там не філософствуй, а самотність страшна штука, голубчику мій... Хоч, власне... розуміється, зовсім однаково!

Андрій. Ходімо скоріше.

Чебутикін. Чого ж поспішати? Встигнемо.

Андрій. Я боюся, жінка б не спинала.

Чебутикін. А!

Андрій. Сьогодні я грати не буду, тільки так посиджу. Неможесться... Що мені робити, Іване Романовичу, від задишки?

Чебутикін. Що питати! Не пам'ятаю, голубчику. Не знаю.

Андрій. Пройдімо кухню. (*Виходять*).

Дзвінок, потім знову дзвінок; чути голоси, сміх.

Ірина (*входить*). Що там?

Анфіса (*пошептом*). Ряжені! (*Дзвінок*).

Ірина. Скажи, нянечко, дома нема нікого. Нехай пробачать.

Анфіса виходить. Ірина в 'роздумі ходить по кімнаті; вона схвильована. Входить Сольоний.

Сольоний (*здивовано*). Нікого нема... А де ж усі?

Ірина. Пішли додому.

Сольоний. Дивно. Ви самі тут?

Ірина. Сама. (*Пауза*). Прощайте!

Сольоний. Оце я поведився не досить стримано, нетактовно. Але ви не така, як усі, ви високі і чисті, вам видно правду... Тільки ви одна можете зрозуміти мене. Я люблю, глибоко, безмежно люблю...

Ірина. Прощайте! Ідіть.

Сольоний. Я не можу жити без вас. (*Ідучи за нею*). О, мое блаженство! (*Крізь сльози*). О, щастя! Розкішні, чудові, дивні очі, я не бачив ні в одній жінщини...

Ірина (*холодно*). Облиште, Василю Васильовичу!

Сольоний. Перший раз я говорю про любов до вас, і неначе я не на землі, а на іншій планеті. (*Тре собі лоб*). Ну, та однаково. Силоміць милим не будеш, розуміється... Але щасливих суперників у мене не повинно бути... Не повинно. Клянусь вам усім святим, суперника я уб'ю... О, дивна!

Наташа проходить із свічкою.

Наташа (*заглядає в одні двері, в другі і проходить мимо дверей, що ведуть до кімнати мужа*). Тут Андрій. Нехай читає. Ви пробачте, Василю Васильовичу, я не знала, що ви тут, я по-домашньому.

Сольоний. Мені однаково. Прощайте! (*Виходить*).

Наташа. А ти втомилася, люба, бідна моя дівчинко! (*Цілує Ірину*). Лягала б спати раніше.

Ірина. Бобік спить?

Наташа. Спить. Але неспокійно

спить. До речі, люба, я хотіла тобі сказати, та все то тебе нема, то мені немає часу... Бобікові в теперішній дитячій, мені здається, холодно і вогко. А твоя кімната така хороша для дитини. Люба, рідна, переберись поки до Олі!

Ірина (*не розуміючи*). Куди?

Чути, як до дому під'їжджає тройка з бубонцями.

Наташа. Ти з Олею будеш в одній кімнаті, покищо, а твою кімнату Бобікові. Він такий миленький, сьогодні я кажу йому: „Бобіку, ти мій! Мій!“ А він на мене дивиться своїми оченятками. (*Дзвінок*). Мабуть, Ольга. Як вона пізно!

Покоївка підходить до Наташі і шепоче їй на вухо.

Наташа. Протопопов? Ото чудак. Приїхав Протопопов, кличе мене покататися з ним на тройці. (*Сміється*). Які кумедні ці чоловіки... (*Дзвінок*). Хтось там прийшов. Поїхати хіба на чверть години прокататися... (*Покоївці*). Скажи, зараз. (*Дзвінок*). Дзвонять... Там Ольга, мабуть. (*Виходить*).

Покоївка вибігає; Ірина сидить, задумавшись; входять Кулігін, Ольга, за ними Вершинін.

Кулігін. От тобі й раз! А казали, що в них буде вечір.

Вершинін. Дивно, я пішов недавно, півгодини тому, і ждали ряжених...

Ірина. Всі пішли.

Кулігін. І Маша пішла? Куди вона пішла? А чого Протопопов внизу чекає на тройці? Кого він чекає?

Ірина. Не запитуйте... Я втомилась.

Кулігін. Ну, вередливиця.

Ольга. Нарада тільки но скінчилася. Я замучилася. Наша начальниця хвора, тепер я замість неї. Голова, голова болить, голова... (*Сідає*). Андрій програв учора в карти двісті карбованців... Ціле місто говорить про це...

Кулігін. Так, і я втомився на вашій раді. (*Сідає*).

Вершинін. Жінка моя оце зду-

мала полякати мене, ледве не отруїлась. Все обійшлося, і я радий, відпочиваю тепер... Виходить, треба йти? Що ж, дозвольте побажати всього доброго. Федоре Іллічу, поїдьмо зо мною кудинебудь! Я дома не можу залишатися, зовсім не можу... Поїдьмо!

Кулигін. Утомився: Не поїду. (Встає). Утомився. Жінка додому пішла?

Ірина. Мабуть.

Кулигін (цілує Ірині руку). Прощай! Завтра й післязавтра цілий день відпочивати. Всього доброго! (Іде). Чаю дуже хочеться. Розраховував провести вечір у прийємній компанії! — о, fallacet hominum spem!.. Знахідний відмінок при вигуку...

Вершинін. Значить, сам поїду. (Виходить з Кулигіним, посвистуючи).

Ольга. Голова болить, голова... Андрій програв... ціле місто говорить... Піду ляжу. (Іде). Завтра я вільна... О, боже мій, як це приємно! Завтра вільна, післязавтра вільна... Голова болить, голова... (Виходить).

Ірина (сама). Всі пішли. Нікого нема.

На вулиці гармоніка, нянька співає пісню.

Наташа (в шубі й шапці йде через залу; за нею покоївка). Через півгодини я буду дома. Тільки проїдусь трошки. (Виходить).

Ірина (залишившись сама, нудьгує). В Москву! В Москву! В Москву!

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Кімната Ольги й Ірини. Ліворуч і праворуч постелі, загороджені ширмами. Третя година ночі. За сценою б'ють на сполох з нагоди пожежі, що почалася вже давно. Видно, що в домі ще не лягали спати. На дивані лежить Маша, одягнена, як звичайно, в чорне вбрання. Входять Ольга і Анфіса.

Анфіса. Сидять тепер унизу під сходами... Я кажу — „пожалуйте нагору, невже, кажу, можна так“, — плачуть. „Татуньо, кажуть, не знаємо де. Не дай боже, кажуть, згорів“. Вигадали! І надворі якісь там... теж роздягнені.

Ольга (виймає з шафи одягу). Ось оце сіреньке візьми... І ось оце... Кофточку теж... І оцю спідницю візьми, нянечко... Що ж це таке, боже мій! Кірсановський провулок увесь згорів, очевидно... Оце візьми... (Кидає їй на руки одягу). Вершиніні бідні налякались... Іх дім мало не згорів. Нехай у нас переночують... додому їх не можна пускати... У бідного Федотика все згоріло, нічого не лишилося...

Анфіса. Ферапонта покликкала б, Олюшко, а то не донесу...

Ольга (дзвонить). Не додзвонишся... (У двері). Ідіть сюди, хто там є! (В одчинені двері видно вікно, червоне від заграви; чути, як повз дім проїжджає пожежна команда). Який це жах! І як набридло!

Входить Ферапонт.

Ольга. Ось візьми однеси вниз... там під сходами стоять панночки Колотіліні... віддай їм... І це віддай... Ферапонт. Слухаю. У дванадцятьому році Москва теж горіла. Господи ти боже мій! Французи дивувались.

Ольга. Іди вже, йди...

Ферапонт. Слухаю. (Виходить).

Ольга. Нянечко, любя, все віддавай. Нічого нам не треба, все віддавай, нянечко... Я втопилась, ледве на ногах стою... Вершиніних не можна пускати додому... Дівчатка ляжуть у вітальні, а Олександра Ігнатовича вниз до барона... Федотика теж до барона або, нехай, у нас у залі... Доктор, як навмисне, п'яний, страшенно п'яний, і до нього нікого не можна. І жінку Вершиніна теж у вітальні.

Анфіса (стомлено). Олюшко, любя, не жени ти мене! Не жени!

Ольга. Дурниці ти говориш, няню. Ніхто тебе не жене.

Анфіса (кладає їй голову на груди).

Рідна моя, золота моя, я труджуся, я працюю... Слаба стану, всі скажуть: геть! А куди я піду? Куди? Вісімдесят років. Вісімдесят другий рік...

Ольга. Ти посидь, нянечко... Втомилася ти, бідна... (*Садовить їй*). Одпочинь, моя хороша. Поблідла як!

Наташа входить.

Наташа. Там, кажуть, швидше треба утворити товариство для допомоги погорільцям. Що ж? Прекрасна думка. Взагалі, треба швидше помагати бідним. Це обов'язок багатих. Бобік і Софочка сплять собі, сплять, як нічого й не було. У нас так багато народу всюди, куди не підеш, повен дім. Тепер у місті інфлуенца, боюся, щоб діти не захопили.

Ольга (*не слухаючи її*). В цій кімнаті не видно пожежі, тут спокійно...

Наташа. Так... Я, мабуть, розтріпана. (*Перед дзеркалом*). Кажуть, я поповніла... і не правда! Нітрохи! А Маша спить, утомилася, бідна... (*Анфісі холодно*). При мені не смій сидіти! Встань! Іди звідси! (*Анфіса виходить; пауза*). І нащо ти держиш цю стару, не розумію!

Ольга (*оторопівши*). Пробач, я теж не розумію...

Наташа. Ні до чого вона тут. Вона селянка, мусить на селі жити... Що за витребеньки! Я люблю в домі порядок. Зайвих не повинно бути в домі. (*Гладить її по щоці*). Ти, бідненька, втомилася. Втомилася, наша начальниця. А коли моя Софочка виросте і поступить до гімназії, я тебе боятимуся.

Ольга. Не буду я начальницею.

Наташа. Тебе виберуть, Олечко. Це вирішено.

Ольга. Я одмовлюсь. Не можу... Це мені не під силу... (*П'є воду*). Ти зараз так грубо обійшлася з нянею... Пробач, я не можу переносити... в очах потемніло...

Наташа (*схвильовано*). Пробач, Олю, пробач... Я не хотіла робити тобі прикрасі.

Маша встає, бере подушку і виходить сердита.

Ольга. Зрозумій, любя... ми виховані, може, чудно, але я не пере-

ношу цього. Таке ставлення пригнічує мене, я хворію... я просто занепадаю духом.

Наташа. Пробач, пробач... (*Цилує її*).

Ольга. Всяка, навіть найменша грубість, неделікатно сказане слово хвилює мене...

Наташа. Я часто кажу зайве, це правда, але погодься, моя любя, вона могла б жити на селі.

Ольга. Вона вже тридцять років у нас.

Наташа. Алеж тепер вона не може працювати. Або я не розумію, або ти не хочеш мене зрозуміти. Вона не здатна до праці, вона тільки спить або сидить.

Ольга. І нехай сидить.

Наташа (*здивовано*). Як нехай сидить? Алеж вона прислуга. (*Крізь сльози*). Я тебе не розумію, Олю. В мене нянька є, мамка є, в нас покоївка, кухарка... для чого ж нам ще ця стара? Для чого?

За сценою б'ють на сполох.

Ольга. За цю ніч я постаріла на десять років.

Наташа. Нам треба домовитися, Олю. Ти в гімназії, я — дома, у тебе — навчання, у мене — хазяйство. І коли я говорю щось про прислугу, то знаю; що говорю. І щоб завтра ж не було тут цієї старої злодійки, старої карги... (*тупоче ногами*) цієї відьми!.. Не смійте мене дратувати! Не смійте! (*Схаменувшись*). Справді, якщо ти не переберешся вниз, то ми завжди будемо сваритися. Це жахливо.

Входить Кулігін.

Кулігін. Де Маша? Час би вже додому. Пожежа, кажуть, стихає. (*Потягається*). Згорів тільки один квартал, а був же вітер, спочатку здавалося, що горить ціле місто. (*Сідає*). Утомився. Олечко моя любя... Я часто думаю: якби не Маша, то я б з тобою оженився, Олечко. Ти дуже хороша... Замучився. (*Прислухається*).

Ольга. Що?

Кулігін. Як навмисне, у доктора запій, п'яний він страшенно. Як навмисне! (*Встає*). Ось він іде сюди, здається... Чуєте? Так, сюди... (*Сміється*). Ач, який, їй-богу... Я схо-

ваюсь. (*Іде до шафи і стає в кутку*). Отакий розбійник.

Ольга. Два роки не пив, а тут раптом узья і напився... (*Відходить з Наташею в глибину кімнати*).

Чебутикін входить; не хитаючись, як тверезий, проходить по кімнаті, зупиняється, дивиться, потім підходить до рукомийника і починає мити руки.

Чебутикін (*понура*). Чорт би всіх побрав... подрав... Думають, що я доктор, умію лікувати всякі хвороби, а я не знаю зовсім нічого, все позабував, що знав, нічого не пам'ятаю, зовсім нічого. (*Ольга і Наташа непомітно для нього виходять*). Чорт би побрав. У минулу середу лікував на Засипі жінку—вмерла, і я винний, що вона вмерла. Так... Дещо я знав літ двадцять п'ять тому, а тепер нічого не пам'ятаю. Нічого. Може, я й не людина, а тільки ось удаю, що в мене і руки, і ноги, і голова; може, я й не існую зовсім, а тільки здається мені, що я ходжу, їм, сплю. (*Плаче*). О, коли б не існувати! (*Перстає плакати, похмуро*). Чорт знає... Третього дня розмова в клубі; кажуть, Шекспір, Вольтер... Я не читав, зовсім не читав, а на обличчі своїм удав, нібито читав. І інші теж, як я! Паскудство! Гидота! І та жінка, що заморив у середу, згадалася... і все згадалося, і стало на душі криво, гідко, мерзенно... пішов, запив...

Ірина, Вершинін і Тузенбах входять; на Тузенбахові штатський одяг, новий і модний.

Ірина. Тут посидимо. Сюди ніхто не ввійде.

Вершинін. Якби не солдати, то згоріло б ціле місто. Молодці! (*Тре руки від задоволення*). Золотий народ! Ах, що за молодці!

Кулігін (*підходячи до них*). Котра година, панове?

Тузенбах. Уже четверта година. Світає.

Ірина. Всі сидять у залі, ніхто не йде. І ваш цей Сольоний сидить... (*Чебутикіну*). Ви б, доктор, ішли спати.

Чебутикін. Нічого... Дякую... (*Причісує бороду*).

Кулігін (*сміється*). Назююкався, Іване Романовичу! (*Поплескує по*

плечі). Молодець! In vino veritas, казали древні.

Тузенбах. Мене все просять улаштувати концерт на користь погорільців.

Ірина. Ну, хто там...

Тузенбах. Можна б улаштувати, якщо захотіти. Марія Сергіївна, по моему, грає на роялі чудесно.

Кулігін. Чудесно грає!

Ірина. Вона вже забула. Три роки не грала... або чотири.

Тузенбах. Тут у місті зовсім ніхто не розуміє музики, ні одна душа, але я, я розумію і словом честі запевняю вас, що Марія Сергіївна грає чудово, майже талановито.

Кулігін. Ваша правда, барон. Я її дуже люблю, Машу. Вона славна.

Тузенбах. Уміти грати так розкішно і в той же час знати, що тебе ніхто, ніхто не розуміє!

Кулігін (*зітхає*). Так... Але чи пристойно їй брати участь у концерті? (*Пауза*). Адже, панове, я нічого не знаю. Може, це й добре буде. Мушу признатися, наш директор добра людина, навіть дуже добра, дуже розумна, але в нього такі погляди... Розуміється, не його справа, але все таки, коли хочете, то я, може, поговорю з ним.

Чебутикін (*бере в руки фарфоровий годинник і розглядає його*).

Вершинін. На пожежі я забруднився весь, нінащо не схожий. (*Пауза*). Вчора я мимохідь чув, що нашу бригаду хочуть перевести кудись далеко. Одні кажуть—у Царство Польське, інші—ніби в Чіту.

Тузенбах. Я теж чув. Що ж? Місто тоді зовсім запустіє.

Ірина. І ми виїдемо.

Чебутикін (*впускає годинник, який розбивається*). На дрізки!

Пауза; всі почувають прикрість і зніяковіли.

Кулігін (*підбираючи уламки*). Розбити таку дорогу річ,—ах, Іване Романовичу, Іване Романовичу! Нуль з мінусом вам за поведінку!

Ірина. Це годинник покійної мами.

Чебутикін. Може бути... Мама, то й мама... Може, я не розбивав, а тільки здається, що розбив. Може, нам тільки здається, що ми існуємо, а справді нас нема. Нічого я не знаю,

ніхто нічого не знає. *(Біля дверей)*. Чого дивитесь? У Наташі романчик з Протопоповим, а ви не бачите... Ви от сидите тут і нічого не бачите, а в Наташі романчик з Протопоповим... *(Співає)*. Чи не завгодно оцей фінік вам узяти... *(Виходить)*.

Вершинін *(сміється)*. Як все це справді чудно! *(Пауза)*. Коли почалася пожежа, я побіг швидше додому; підходжу, дивлюсь — дім наш цілий і непошкоджений і в безпеці, але мої обидві дівчинки стоять біля порогу в самих сорочках, матері нема, народ метушиться, бігають коні, собаки, в дівчаток на лицах тривога, жах, благання, не знаю що; серце в мене стислося, коли я побачив ці лица. Боже мій, думаю, що доведеться пережити ще оцим дівчаткам за своє довге життя! Я хапаю їх, біжу і все думаю одно: що їм доведеться перенести ще на цьому світі! *(Б'ють на столох; пауза)*. Приходжу сюди, а мати тут, кричить, сердиться.

Маша входить з подушкою й сідає на дивані.

Вершинін. І коли мої дівчатка стояли біля порогу в самих сорочках, і вулиця була червона від огню, був страшний шум, то я подумав, що подібне щось уже було багато років тому, коли набігав несподівано ворог, грабував, палив... Проте, справді, яка різниця між тим, що є і що було! А пройде ще трохи часу, якихнебудь двісті-триста літ, і на наше теперішнє життя так само будуть дивитися з страхом, і з насмішкою, усе нинішнє буде здаватися і незграбним, і важким, і дуже незручним, і чудним. О, панове, яке це буде життя, яке життя! *(Сміється)*. Пробачте, я знову зафілософствував. Дозвольте продовжувати, панове. Мені страшенно хочеться філософствувати, такий у мене тепер настрій. *(Пауза)*. Неначе сплять усі. Так от я кажу: яке це буде життя! Ви можете собі тільки уявити... Отаких, як ви, в місті тепер тільки три, але в дальших поколіннях буде більше, все більше і більше, і прийде час, коли все зміниться по-вашому, жити будуть по-вашому, а потім і ви застарієте, народяться люди, які будуть кращі за вас... *(Сміється)*. Сьогодні в мене якийсь особливий

настрій. Хочеться жити надзвичайно... *(Співає)*. Коханння всіх людей скоряє і на добро їх надихає... *(Сміється)*.

Маша. Трам-там-там.

Вершинін. Там-там.

Маша. Тра-ра-ра?

Вершинін. Тра-та-та. *(Сміється)*.

Входить Федотик.

Федотик *(танцює)*. Погорів, погорів! Весь до щенту! *(Сміх)*.

Ірина. Що за жарти? Все згоріло?

Федотик *(сміється)*. Все до щенту. Нічого не лишилось. І гітара згоріла, і фотографія згоріла, і всі мої листи... І хотів подарувати вам записну книжечку — теж згоріла.

Входить Сольоний.

Ірина. Ні, прошу вас, виходьте, Василю Васильовичу. Сюди не можна.

Сольоний. Чому ж це баронові можна, а мені не можна?

Вершинін. Треба йти, справді. Як пожежа?

Сольоний. Кажуть, затихає. Ні, мені зовсім дивно, чому це баронові можна, а мені не можна? *(Виймає флакон з духами і обризкується)*.

Вершинін. Трам-там-там.

Маша. Трам-там.

Вершинін *(сміється, до Сольоного)*. Ходімо до зали.

Сольоний. Добре-е, так і запишемо. Цю думку можна б більше розжувати, але боюся я гусей роздратувати... *(Дивлячись на Тузенбаха)*. Ціп, ціп, ціп... *(Виходить із Вершиніним і Федотиком)*.

Ірина. Як накурив цей Сольоний... *(Здивовано)*. Барон спить! Барон! Барон!

Тузенбах *(отямившись)*. Втопився я, однак... Цегельня... Це я не заговорююсь, а справді скоро поїду на цегельню, почну працювати... Уже була розмова. *(Ірині ніжно)*. Ви така бліда, прекрасна, чарівна... Мені здається, ваша блідість прояснює темне повітря, як світло... Ви сумні, ви незадоволені життям... О, їдьмо зо мною, їдьмо працювати разом!

Маша. Миколо Львовичу, йдіть звідси.

Тузенбах *(сміючись)*. Ви тут? Я не бачу... *(Цілує Ірині руку)*. Прощайте, я піду... Я дивлюсь на вас

тепер, і згадується мені, як колись давно, в день ваших іменин, ви, бадьора, весела, говорили про радість праці... І яке мені тоді ввижалося щасливе життя! Де воно? (*Цілує руку*). У вас сльози на очах. Лягайте спати, вже світає... починається ранок... Якби мені дозволено було віддати за вас життя своє!

Маша. Миколаю Львовичу, йдіть! Ну, що справді...

Тузенбах. Іду... (*Виходить*).

Маша (*лягаючи*). Ти спиш, Федоре?

Кулигін. Га?

Маша. Йшов би додому.

Кулигін. Люба моя Маша, дорога моя Маша...

Ірина. Вона втомилась... Дав би їй спочити, Федю.

Кулигін. Зараз піду... Жона моя хороша, славна... Люблю тебе, мою єдину...

Маша (*сердито*). Амо, amas, amat, amatus, amatis, amant.

Кулигін (*сміється*). Ні, справді, вона дивна. Жонатий я на тобі сім років, а здається, що вінчалися тільки вчора. Слово честі. Ні, справді, ти дивна жінчина. Я задоволений, я задоволений, я задоволений!

Маша. Набридло, набридло, набридло... (*Встає і говорить сидячи*). І от не виходить у мене з голови... Просто обурливо. Сидить гвіздком у голові, не можу мовчати. Я про Андрія... Заставив він оцей дім у банку, і всі гроші забрала його жінка, а дім належить не йому самому, а нам чотирьом! Він повинен це знати, якщо він порядна людина.

Кулигін. Охота тобі, Маша! Навіщо тобі? Андрюша кругом винен, ну, і бог з ним.

Маша. Це в усякому разі обурливо. (*Лягає*).

Кулигін. Ми з тобою не бідні. Я працюю, ходжу до гімназії, потім лекції даю... Я чесна людина. Проста... Отпиа теа месим порто, як говориться.

Маша. Мені нічого не треба, але мене обурює несправедливість. (*Пауза*). Иди, Федоре.

Кулигін (*цілує її*). Ти втомилась, відпочинь з півгодивки, а я там посиджу, підожду. Спи... (*Іде*). Я задо-

волений, я задоволений, я задоволений! (*Виходить*).

Ірина. Справді, як здрибнів наш Андрій, як він видихався і постарів біля цієї жінки! Колись готувався на професора, а вчора хвалився, що попав, нарешті, в члени земської управи. Він — член управи, а Протопопов — голова... Ціле місто говорить, сміється, і тільки він один нічого не знає і не бачить... І от усі побігли на пожежу, а він сидить у себе в кімнаті і ніякої уваги. Тільки на скрипку грає. (*Нервово*). О, жахливо, жахливо, жахливо! (*Плаче*). Я не можу, не можу переносити більше... Не можу, не можу!..

Ольга входить, прибирає коло свого столика.

Ірина (*голосно ридає*). Викиньте мене, викиньте, я більше не можу!..

Ольга (*перелякавшись*). Чого ти, чого ти? Люба!

Ірина (*ридаючи*). Куди? Куди все поділося? Де воно? О, боже мій, боже мій! Я все забула, забула... в мене переплуталося в голові... Я не пам'ятаю, як по-італійському вікно, або ось стеля... Все забуваю, з кожним днем забуваю, а життя проходить і ніколи не вернеться, ніколи, ніколи ми не поїдемо до Москви... Я бачу, що не поїдемо...

Ольга. Люба, люба... *с*

Ірина (*стримуючись*). О, я нещасна... Не можу я працювати, не буду працювати. Досить, досить! Була телеграфісткою, тепер служу в міській управі і ненавиджу, з презирством ставлюсь до всього, що тільки мені дають робити... Мені вже двадцять четвертий рік, працюю вже давно, і мозок висох, схудла, змарніла, постаріла, і нічого, нічого, ніякого задоволення, а час іде, і все здається, що відходиш від справжнього прекрасного життя, відходиш усе далі й далі, у якусь прірву. Я в розпачі, і як я жива, як не вбила себе до цього часу, не розумію...

Ольга. Не плач, моя дівчинко, не плач... Мені боляче.

Ірина. Я не плачу, не плачу... Досить... Ну, от я вже не плачу. Досить... Досить!..

Ольга. Люба, кажу тобі, як сестра, як друг, коли хочеш моєї поради, виходь за барона!

Ірина (*тихо плаче*).

Ольга. Ти ж його шануєш, високо цінуєш... Він, правда, некрасивий, але він такий порядний, чистий... Адже заміж виходять не з кохання, а для того, щоб виконати свій обов'язок. Я принаймні так думаю, і я б вийшла без кохання. Хто б не посва-тав, однаково б пішла, аби тільки порядна людина. Навіть за старого б пішла.

Ірина. Я все ждала, переселимося до Москви, там мені зустрінеться мій справжній, я мріяла про нього, любила... Але виявилось, все нісенітниця, все нісенітниця...

Ольга (*обнімає сестру*). Люба моя, прекрасна сестро, я все розумію; коли барон Миколай Львович залишив військову службу і прийшов до нас у піджаку, то здався мені таким некрасивим, що я навіть заплакала... Він питає: „Чого ви плачете?“ Як я йому скажу! Але якби бог привів йому одружитися з тобою, то я була б щаслива. Тут бо інше, зовсім інше...

Наташа з свічкою проходить через сцену з правих дверей до лівих мовчки.

Маша (*сїдає*). Вона ходить так, неначе вона підпалила.

Ольга. Ти, Маша, дурна. Найдурніша в нашій сім'ї, це ти. Пробач, прошу тебе. (*Пауза*).

Маша. Мені хочеться каятися, любі сестри. Нудьгує душа моя. Покаюся вам і вже більше нікому, ніколи... Скажу в цю хвилину. (*Тихо*). Це моя таємниця, але ви все повинні знати... Не можу мовчати... (*Пауза*). Я люблю, люблю... Люблю цю людину... Ви її тількищо бачили... Ну, та що там. Одне слово, люблю Вершиніна...

Ольга (*їде до себе за ширми*). Облиш це. Я однаково не чую.

Маша. Що ж робити! (*Береться за голову*). Він здався мені спочатку дивним, потім я жаліла його... потім полюбила... полюбила з його голосом, його словами, нещастями, двома дівчатками...

Ольга (*за ширмою*). Я однаково не чую. Які б ти дурниці не казала, я однаково не чую.

Маша. Е, дурна ти, Олю. Люблю — така, значить, доля моя. Значить,

доля моя така... І він мене любить... Це все страшно. Так? Негарно це? (*Тягне Ірину за руку, притягує до себе*). О, моя люба... Як то ми проживемо наше життя, що з нас буде... Коли читаєш роман якийнебудь, то здається, що все це старе, і все таке зрозуміле, а як сама полюбиш, то й видно тобі, що ніхто нічого не знає і кожен повинен вирішувати сам за себе... Любі мої, сестри мої... Призналася вам, тепер мовчатиму. Буду тепер, як гоголівський божевільний... мовчання... мовчання...

Андрій, за ним Ферাপонт.

Андрій (*сердито*). Чого тобі треба? Я не розумію.

Ферапонт (*у дверях, нетерпляче*). Я, Андрію Сергійовичу, уже казав разів десять.

Андрій. Поперше, я тобі не Андрій Сергійович, а ваше високоблагородіє!

Ферапонт. Пожарні, ваше високоблагородіє, просять — дозвольте наріку садом проїхати. А то кругом їздють, їздють — чисте покарання.

Андрій. Добре. Скажи, добре. (*Ферапонт виходить*). Набридли. Де Ольга? (*Ольга виходить за ширми*). Я прийшов до тебе, дай мені ключ від шафи, я загубив свій. У тебе є такий маленький ключик.

Ольга (*подає йому мовчки ключа*). Ірина їде до себе за ширму; (*пауза*).

Андрій. А яка величезна пожежа! Тепер стало затихати. Чорт знає, розсердив мене цей Ферапонт, я сказав йому дурницю... Ваше високоблагородіє... (*Пауза*). Що ж ти мовчиш, Олю? (*Пауза*). Пора вже залишити ці дурниці і не думати так, здорово живеш... Ти, Маша, тут, Ірина тут, ну, от і чудово — порозуміємося цілком, раз назавжди. Що ви маєте проти мене? Що?

Ольга. Облиш, Андрюшо. Завтра порозуміємося. (*Хвилюючись*). Яка жахлива ніч!

Андрій (*він дуже збентежений*). Не хвилюйся. Я цілком спокійно вас питаю: що ви маєте проти мене? Кажіть прямо.

Голос Вершиніна. Трам-там-там!

Маша (*встає, голосно*). Тра-та-та! (*Ользі*). Прощай, Олю, господь з тобою. (*Іде за ширму, цілує Ірину*). Спи спокійно... Прощай, Андрію. Іди, вони втомилися... завтра порозумієшся... (*Виходить*).

Ольга. Справді, Андрюшо, одкладімо до завтра... (*Іде до себе за ширму*). Спати пора.

Андрій. Тільки скажу і піду. Зараз... Поперше, ви маєте щось проти Наташі, моєї жінки, і це я помічаю від самого дня мого одруження. Наташа прекрасна, чесна людина, пряма і благородна — ось моя думка. Свою жінку я люблю й поважаю, розумієте, поважаю і вимагаю, щоб її поважали також і інші. Повторюю, вона чесна, благородна людина, а всі ваші невдоволення, пробачте, це просто примхи... (*Пауза*). Подруге, ви неначе сердитесь за те, що я не професор, не працюю в науці. Але я служу в земстві, я член земської управи, і це своє служіння я вважаю за таке ж святе і високе, як служіння науці. Я член земської управи і пишаюся з цього, якщо хочете знати... (*Пауза*). Потрете... Я ще маю сказати... Я заставив дім, не спитавши вашого дозволу... В цьому я винен, так, і прошу мені пробачити. Мене спонукали до цього борги... тридцять п'ять тисяч... Я вже не граю в карти, давно кинув, але головне, що можу сказати в своє виправдання, це те, що ви — дівчата,

ви одержуєте пенсію, я ж не мав... заробітку, так би мовити... (*Пауза*).

Кулігін (*у дверях*). Маші тут нема? (*Стурбовано*). Де ж вона? Це дивно... (*Виходить*).

Андрій. Не слухають. Наташа прекрасна, чесна людина. (*Ходить по сцені мовчки, потім спиняється*). Коли я женився, я думав, що ми будемо щасливі, всі щасливі... Але, боже мій... (*Плаче*). Люби мої сестри, дорогі сестри, не вірте мені, не вірте... (*Виходить*).

Кулігін (*у дверях, схвильовано*). Де Маша? Тут Маші нема? Дивне діло. (*Виходить*).

Дзвонять на сполох, сцена пуста.

Ірина (*за ширмами*). Олю! Хто це стукає в підлогу?

Ольга. Це доктор, Іван Романович. Він п'яний.

Ірина. Яка тривожна ніч! (*Пауза*). Олю! (*Виглядає зза ширми*). Чула? Бригаду забирають від нас, переводять кудись далеко.

Ольга. Це чутки тільки.

Ірина. Залишимося ми тоді самі... Олю!

Ольга. Ну?

Ірина. Люба, дорога, я шаную, я ціную барона, він прекрасна людина, я вийду за нього, згоджуюсь, тільки їдьмо до Москви! Благаю тебе, їдьмо! Кращого за Москву, нічого нема на світі! Їдьмо! Олю! Їдьмо!

ЗАВІСА

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Старий сад при домі Прозорових. Довга ялинова алея, в кінці якої видно річку. На тому боці річки — ліс. Праворуч тераса дома; тут на столі пляшки і склянки; видно, що тільки но пили шампанське. Дванадцять година дня. З вулиці до річки через сад ходять зрідка прохожі; швидко проходять чоловіка з п'ять солдатів. Чебутикін у благодушному настрої, який залишає його протягом усього акта, сидить у кріслі в саду, чекає, коли його покличуть; він у кашкеті і з палицею. Ірина, Кулігін з орденем на шиї, без вусів, і Тузенбах, стояти на терасі, проводжають Федотика і Роде, які сходять униз; обидва офіцери в походній формі.

Тузенбах (*цілується з Федотиком*). Ви хороший, ми жили так дружно. (*Цілується з Роде*). Ще раз... Прощайте, любий мій...

Ірина. До побачення!

Федотик. Не до побачення, а прощайте, ми більше вже ніколи не побачимося!

Кулігін. Хто знає! (*Витирає очі й усміхається*). От і я заплакав.

Ірина. Колинебудь зустрінемося. Федотик. Років через десять — п'ятнадцять. Але тоді ми ледве впізнаємо один одного, холодно привітаємося... (*Фотографує*). Стійте... Ще в останній раз.

Роде (*обнімає Тузенбаха*). Не побачимося більше... (*Цілує руку в Ірини*). Спасибі за все, за все!

Федотик (*з досадою*). Та постій!

Тузенбах. Приведе бог, побачимося. Пишіть же нам. Неодмінно пишіть.

Роде (*окидає поглядом сад*). Прощайте, дерева! (*Кричить*). Гоп-гоп! (*Пауза*). Прощай, луна!

Кулигін. Чого доброго, оженились там, у Польщі... Жінка полька обніме і скаже: „кохане!“ (*Сміється*).

Федотик (*подивившись на годинник*). Залишилося менше години. З нашої батареї тільки Сольоний піде на баржі, а ми із стрйовою частиною. Сьогодні підуть три батареї дивізійно, завтра знову три — і в місті настане тиша і спокій.

Тузенбах. І нудьга страшенна.

Роде. А Марія Сергіївна де?

Кулигін. Маша в саду.

Федотик. З нею попрощатися.

Роде. Прощайте, треба йти, а то я заплачу... (*Обнімає швидко Тузенбаха і Кулигіна, цілує руку в Ірини*). Прекрасно ми тут пожили...

Федотик (*Кулигіну*). Це вам на спогад... Книжечка з олівцем... Ми тут пройдемо до річки... (*Відходять, обидва оглядаються*).

Роде (*кричить*). Гоп-гоп!

Кулигін (*кричить*). Прощайте!

В глибині сцени Федотик і Роде зустрічаються з Машею і прощаються з нею; вона вилодить з ними.

Ірина. Пішли... (*Сідає на нижню приступку тераси*).

Чебутикін. А зо мною забули попрощатися.

Ірина. Ви ж чого?

Чебутикін. Та й я якось забув. А втім, скоро побачуся з ними, йду завтра. Так... Ще один деньок залишився. Через рік дадуть мені відставку, знову приїду сюди і доживаю тиму свій вік коло вас. Мені до пенсії тільки один рік лишився... (*Кладає в кишеню газету, виймає другу*). Приїду сюди до вас і зміню життя корінним чином... Стану таким тихеньким, благо... благоугодним, пристойненьким...

Ірина. А вам треба б змінити життя, голубчику. Треба б якнебудь.

Чебутикін. Так. Почуваю. (*Тихо наспівує*). Тарара... бумбія... сиджу на тумбі я...

Кулигін. Невиправлений Іван Романович! Невиправлений.

Чебутикін. Та от до вас би на виучку. Тоді б виправився.

Ірина. Федір поголив собі вуси. Бачити не можу!

Кулигін. А що?

Чебутикін. Я б сказав, на що тепер схожа ваша фізіономія, та не можу.

Кулигін. Що ж! Так усі роблять, це *modus vivendi*. Директор у нас голить вуси, і я теж, як став інспектором, поголився. Нікому не подобається, а мені однаково. Я задоволений. З вусами я, чи без вусів, а я однаково задоволений... (*Сідає*).

В глибині сцени Андрій провозить у колясочці дитину, що спить.

Ірина. Іване Романовичу, голубчику, рідний мій, я страшно турбуюся. Ви вчора були на бульварі, скажіть, що там сталося?

Чебутикін. Що сталося? Нічого. Дурниці. (*Читає газету*). Все одно!

Кулигін. Так розповідають, ніби Сольоний і барон зустрілися вчора на бульварі коло театру...

Тузенбах. Облиште! Ну, що справді... (*Махає рукою і йде в дім*).

Кулигін. Коло театру... Сольоний став чіплятися до барона, а той не стерпів, сказав щось образливе...

Чебутикін. Не знаю. Чепуха все.

Кулигін. У якійсь семінарії учитель написав на письмовій роботі „чепуха“, а учень прочитав „ренікса“ — думав, що по-латині написано. (*Сміється*). Смішно напрочуд. Кажуть, нібито Сольоний закоханий в Ірину і нібито зненавидів барона... Це зрозуміло. Іриця дуже хороша дівчина. Вона навіть схожа на Машу, така ж задумлива. Тільки в тебе, Ірино, вдача м'якша. Хоч і в Маші, проте, теж дуже хороша вдача. Я її люблю, Машу.

В глибині саду за сценою: „Агов! Гоп-гоп!“

Ірина (*здрігається*). Мене якось усе лякає сьогодні. (*Пауза*). У мене вже все готове, я по обіді відправлю свої речі. Ми з бароном завтра вінчаємося, завтра ж виїздимо на це-

гельню і післязавтра я вже в школі, починається нове життя. Як то мені pomoже бог! Коли я складала іспит на вчительку, то навіть плакала з радості, з благості... (Пауза). Зараз приїде підвода по речі...

Кулигін. Так то воно так, тільки якось усе це несерйозно. Самі тільки ідеї, а серйозного мало. Проте, від душі тобі бажаю.

Чебутикін (розчулено). Люба моя, хороша... Золота моя... Далеко ви пішли, не доженеш вас. Лишився я позаду, наче перелітний птах, що зостарівся, не може летіти. Летить, мої любі, летить з богом! (Пауза). Даремно, Федоре Іллічу, ви вуси собі погодили.

Кулигін. Годі вам! (Зімхає). От сьогодні підуть в йськові, і все знову почнеється по-старому. Що б там не казали, Маша хороша, чесна жінка, я її дуже люблю і дякую своїй долі. Доля в людей різна... Тут в акцізі служить такий Козирьов. Він учився зо мною, його звільнили з п'ятого класу гімназії за те, що ніяк не міг зрозуміти *ut consecutivum*. Тепер він страшенно бідує, хворіє, і я, коли зустрічаюся, то кажу йому: „Здоров, *ut consecutivum!*“— Так, каже, іменно, *consecutivum*... а сам кашляє. А мені ось усе мое життя щастить, я щасливий, ось маю навіть Станіслава другого ступня, і сам тепер викладаю іншим це *ut consecutivum*. Розуміється, я розумна людина, розумніша за дуже багатьох, але щастя не в цьому.

В домі грають на роялі „Молитву діви“.

Ірина. А завтра ввечері я вже не буду слухати цієї „Молитви діви“, не буду зустрічатися з Протопоповим... (Пауза). А Протопопов сидить там у вітальні; і сьогодні прийшов...

Кулигін. Начальниця ще не приїхала?

Ірина. Ні. По неї послали. Якби ви тільки знали, як мені трудно жити тут самій, без Олі... Вона живе в гімназії, вона начальниця, цілий день у справах, а я сама; мені тоскно, немає чого робити, і ненависна кімната, що в ній живу... Я так і вирішила: коли мені не судилося бути в Москві, то хай так і буде. Значить, доля. Нічого не поробиш... Все в божій волі, це

правда. Миколай Львович просив мене бути його дружиною... Що ж? Поміркувала й вирішила. Він хороша людина, дивно навіть, така хороша... І в мене одразу наче крила вирости на душі, я повеселіла, стало мені легко і знову захотілося працювати, працювати... Тільки от учора трапилося щось, якась таємниця нависла налі мною...

Чебутикін. Ренікса. Чепуха.

Наташа (у вікно). Начальниця!

Кулигін. Приїхала начальниця. Ходім. (Іде з Іриною в дім).

Чебутикін (читає газету і тихо наспівує). Та-ра-ра... бумбія... сиджу на тумбі я...

Маша підходить; у глибині Андрій провозить колясочку.

Маша. Сидить собі тут, посиджує...

Чебутикін. А що?

Маша (сідая). Нічого... (Пауза).

Ви любили мою матір?

Чебутикін. Дуже.

Маша. А вона вас?

Чебутикін (після паузи). Цього я вже не пам'ятаю.

Маша. Мій тут? Так колись наша кухарка Марфа казала про свого породового: мій. Мій тут?

Чебутикін. Немає ще.

Маша. Коли береш щастя уривочками, по шматочках, потім його губиш, як я, то поволі дичавієш, стаєш злюща. (Показує собі на груди). Ось тут у мене кипить...

(Дивлячись на брата Андрія, що провозить колясочку). Ось, Андрій наш, братик... Всі надії пропали. Тисячі народу підіймали дзвона, витрачено було силу праці і грошей, а він враз упав і розбився. Раптом, ні з того, ні з сього. Так і Андрій...

Андрій. І коли, нарешті, в домі заспокояться? Такий галас.

Чебутикін. Скоро. (Дивиться на годинник). У мене годинник старовинний, з боєм... (Заводить годинник, він б'є). Перша, друга і п'ята батареї підуть рівно о першій годині. (Пауза). А я завтра.

Андрій. Назавжди?

Чебутикін. Не знаю. Може, через рік вернуся. Хоч, чорт його знає... однаково...

Чути, як десь далеко грають на арфу і скрипку.

Андрій. Спустіє місто. Наче його ковпаком накривють. *(Пауза)*. Щось сталося вчора коло театру; всі говорять, а я не знаю.

Чебутикін. Нічого. Дурниці. Сольоний став чіплятися до барона, а той спалахнув і образив його, і вишло так, нарешті, що Сольоний мусів викликати його на дуель. *(Дивиться на годинник)*. Пора б уже, здається... О пів на першу, в державному лісі, он у тому, що звідси видно, за річкою... Піф-паф. *(Сміється)*. Сольоний уявляє, що він Лермонтов, і навіть вірші пише. От жарти жартами, а вже в нього третя дуель.

Маша. У кого?

Чебутикін. У Сольоного.

Маша. А в барона?

Чебутикін. Що в барона? *(Пауза)*.

Маша. В голові в мене переплуталося... Все таки, я кажу, не слід їм дозволяти. Він може поранити барона або навіть убити.

Чебутикін. Барон гарна людина, але одним бароном більше, одним менше — чи ж не однаково? Нехай! Однаково! *(За садом крик: „Агов! Гоп-гоп!“)*. Підождеш. Це Скворцов кричить, секундонт. У човні сидить. *(Пауза)*.

Андрій. По-моєму, і брати участь у дуелі, і бути присутнім при ній, хоч би і як лікар, просто неморально.

Чебутикін. Це тільки здається... Нас нема, нічого нема на світі, ми не існуємо, а тільки здається, що існуємо... І чи не все однаково!

Маша. Так от цілий день говорять, говорять... *(Іде)*. Живеш у такому кліматі. Так і дивись сніг піде, а тут ще ці балачки... *(Зупиняючись)*. Я не піду до кімнат, я не можу туди ходити... Коли прийде Вершинін, скажіть мені... *(Іде алеєю)*. А вже летять перелітні птахи... *(Дивиться вгору)*. Лебеді чи гуси... Любі мої, щасливі мої... *(Виходить)*.

Андрій. Спустіє наш дім. Поїдуть офіцери, поїдете ви, сестра заміж вийде, і залишуся в домі я сам.

Чебутикін. А жінка?

Ферапонт входить з паперами.

Андрій. Жінка в жінка. Вона

чесна, порядна, ну, добра, але в ній є поруч з усім тим щось таке, що принижує її до дрібної, сліпої, отакої кострубатої тварини. В усякому разі, вона не людина. Кажу вам як другові, єдиній людині, якій я можу відкрити свою душу. Я люблю Наташу, це так, але іноді вона здається мені надзвичайно банальною, і тоді я розгублююсь, не розумію, за що, чому я так люблю її, чи, принаймні, любив...

Чебутикін *(устає)*. Я, брате, завтра іду, може, ніколи не побачимося, так ось тобі моя порада. Знаєш, надінь шапку, візьми в руки палицю і йди геть... іди геть і йди, іди не оглядаючись. І чим далі підеш, тим краще.

Сольоний проходить у глибині сцени з двома офіцерами; побачивши Чебутикіна, він повертає до нього; офіцери йдуть далі.

Сольоний. Доктор, пора. Уже пів на першу. *(Вітається з Андрієм)*.

Чебутикін. Зараз. Набридли ви мені всі. *(Андрієві)*. Якщо хто питає мене, Андрюшо, то скажеш, що я зараз... *(Зітхає)*. Охо-хо-хо!

Сольоний. Він ахнути не вспів, на нього вже ведмідь насів. *(Іде з ним)*. Що ви крекчете, старий?

Чебутикін. Ну!

Сольоний. Як здоров'ячко?

Чебутикін *(сердито)*. Як масло коров'яче.

Сольоний. Старий хвилюється даремно. Я дозволю собі трошки, я тільки підстрелю його, як вальдшнепа. *(Виймає духи і збризкує руки)*. От вилив сьогодні цілий флакон, а вони все тхнуть. Вони в мене тхнуть трупом. *(Пауза)*. Так бо... Пам'ятаєте вірші? А він, бунтар, шукає бурі, не наче в бурях спокій е...

Чебутикін. Так. Він ахнути не вспів на нього вже ведмідь насів. *(Виходить із Сольоним)*.

Чути гукання: „Гоп! Агов!“ Андрій і Ферапонт входять.

Ферапонт. Папери підписати...

Андрій *(нервово)*. Відчепись від мене! Відчепись! Благаю! *(Виходить з колясочкою)*.

Ферапонт. Аджеж на те й папери, щоб їх підписувати. *(Виходить у глибину сцени)*.

Входять Ірина і Тузенбах у солом'яному брилі, Кулігін проходить через сцену, гукаючи:
„Ау, Маша, ау!“

Тузенбах. Це, здається, єдина людина в місті, яка радіє, що виходять військові.

Ірина. Це зрозуміло. *(Пауза)*. Наше місто спустіє тепер.

Тузенбах. Люба, я зараз прийду.

Ірина. Куди ти?

Тузенбах. Мені треба в місто, потім... провести товаришів.

Ірина. Неправда... Миколай, чого ти такий неухажливий сьогодні? *(Пауза)*. Що вчора сталося коло театру?

Тузенбах *(нетерплячий рух)*. Через годину я вернуся і знову буду з тобою. *(Цілує їй руки)*. Кохана моя... *(Вдивляється їй в лице)*. Уже п'ять років минуло, як я люблю тебе, і все не можу привикнути, і ти здаєшся мені все кращою. Яке прекрасне, чудове волосся! Які очі! Я повезу тебе завтра, ми будемо працювати, будемо багаті, мрії мої оживуть. Ти будеш щаслива. Тільки от одне, тільки одне: ти мене не кохаєш!

Ірина. Це нє в моїй волі! Я буду твоєю дружиною, і вірною, і покірною, але кохання нема, що ж робити! *(Плаче)*. Я не кохала ні разу в житті. О, я так мріяла про кохання, мрію уже давно, дні і ночі, але душа моя, як дорогий рояль, який замкнено і ключ загублено. *(Пауза)*. У тебе неспокійний погляд.

Тузенбах. Я не спав усю ніч. У моєму житті нема нічого такого страшного, що могло б злякати мене, і тільки цей загублений ключ крає мою душу, не дає мені спати. Скажи мені щонебудь... *(Пауза)*. Скажи мені щонебудь...

Ірина. Що? Що сказати? Що?

Тузенбах. Щонебудь.

Ірина. Годі! Годі! *(Пауза)*.

Тузенбах. Які дрібниці, які дурні дрібниці іноді набирають у житті значення, раптом ні з того, ні з сього. Як раніше смієшся з них, уважаєш за дурниці, і все ж ідеш і почуваш, що в тебе немає сил спинитися. О, не будемо говорити про це! Мені весело! Я наче перший раз у житті бачу ці ялинки, клени, берези, і все дивиться на мене з зацікавленням і чекає. Які прекрасні дерева, і, власне,

яке має бути коло них гарне життя! *(Гукають: „Агов! Гоп-гоп!“)*. Треба йти, вже пора... Ось дерево засохло, та все ж воно вкупі з іншими гойдається від вітру. Так, мені здається, якщо я й умру, то все ж братиму участь у житті так або інакше. Прощай, моя люба... *(Цілує руки)*. Твої папери, що ти мені дала, лежать у мене на столі, під календарем.

Ірина. І я з тобою піду.

Тузенбах *(тривожно)*. Ні, ні! *(Швидко йде, на алеї зупиняється)*. Ірино!

Ірина. Що?

Тузенбах *(не знаючи, що сказати)*. Я не пив сьогодні кофе. Скажеш, щоб мені зварили... *(Швидко виходить)*.

Ірина стоїть, замислившись, потім виходить у глибину сцени і сідає на гойдалку. Входить Андрій з колясочкою; з'являється Феррапонт.

Феррапонт. Андрію Сергійовичу, аджеж папери не мої, а казенні. Не я їх видумав.

Андрій. О, де воно, куди пішло моє минуле, коли я був молодий, веселий, розумний, коли я мріяв і мислив красиво, коли теперішнє і майбутнє моє осявалося надією? Чого ми, ледве почавши жити, стаємо нудні, сірі, неінтересні, ліниві, байдужі, нікчемні, нещасні... Місто наше існує вже двісті років, у ньому сто тисяч людності, і ні одного, який не був би схожий на інших, ні одного подвизника ні в минулому, ні в теперішньому, ні одного вченого, ні одного художника, ні одної хоч би трохи помітної людини, яка викликала б заздрість або жагуче бажання наслідувати їй. Тільки ідять, п'ють, сплять, потім умирають... родяться інші і теж ідять, п'ють, сплять, і, щоб не отупіти з нудьги, різноманітять життя своє гидкою спліткою, горілкою, картами, позвами, і жінки обманюють чоловіків, а чоловіки брешуть, удають, що нічого не бачать, нічого не чують, і непоборно гидкий вплив гнітять дітей, і іскра божа гасне в них, і вони стають такими ж нікчемними, схожими один на одного, мерцями, як їх батьки й матері... *(Феррапонтові сердито)*. Чого тобі?

Феррапонт. Чого? Папери підписати.

Андрій. Набрид ти мені.

Ферапонт *(подаючи папери)*. Зараз швейцар з казенної палати розказував... Нібито, каже, зимою в Петербурзі мороз був у двісті градусів.

Андрій. Теперішнє огидне, але зате, коли я думаю про майбутнє, то як хороше! Стає так легко, так просторо; і в далині займається світло, я бачу свободу, я бачу, як я і діти мої стаємо вільні від неробства, від квасу, від гуски з капустою, від сну після обіду, від підлого дармоїдства...

Ферапонт. Дві тисячі людей померзло нібито. Народ, каже, жахався. Чи то в Петербурзі, чи то в Москві— не пригадаю.

Андрій *(охоплений ніжним почуттям)*. Люби мої сестри, чудові мої сестри! *(Крізь сльози)*. Маша, сестра моя...

Наташа *(у вікні)*. Хто тут розмовляє так голосно? Це ти, Андрюшо? Софочку розбудиш. Il ne faut pas faire du bruit, la Sophie est dormée déjà. Vous êtes un ours. *(Розсердившись)*. Якщо хочеш розмовляти, то віддай колясочку з дитиною кому-небудь іншому. Ферапонте, візьми в пана колясочку!

Ферапонт. Слухаю. *(Бере колясочку)*.

Андрій *(зняквовіло)*. Я говорю тихо.

Наташа *(за вікном, пестячи свого хлопчика)*. Бобік! Пустун Бобік! Поганий Бобік!

Андрій *(оглядаючи папери)*. Добре, перегляну і, що треба, підпишу, а ти віднесеш знову до управи... *(Іде до кімнати, читаючи папери, Ферапонт везе колясочку в глибину саду)*.

Наташа *(за вікном)*. Бобік, як зовуть твою маму? Любий, любий! А це хто? Це тьотя Оля. Скажи тьоті: здрастуй, Олю!

Мандрівні музиканти, чоловік і дівчина, грають на скрипку й арфу; з дому виходять Вершинін, Ольга і Анфіса і з хвилину слухають мовчки; підходить Ірина.

Ольга. Наш сад, як прохідний двір, через нього і ходять і їздять. Няню, дай цим музикантам щонебудь!..

Анфіса *(подає музикантам)*. Ідть з богом, сердешні. *(Музиканти вклоняються і виходять)*. Гіркий народ.

Від ситості не заграєш. *(Ірині)*. Здрастуй, Оришо! *(Цілує її)*. І-і, дитинко, от живу! От живу! В гімназії на казенній квартирі, вкупі з Олюшкою— призволив господь на старості літ. Зроду я, грішниця, так не жила... Квартира велика, казенна, і мені цільна кімнатка і ліжечко. Все казенне. Прокинувся уночі і— о, господи, мати божа, щасливішої над мене людини нема!

Вершинін *(подивившись на годинник)*. Зараз виходимо, Ольго Сергіївно. Мені пора. *(Пауза)*. Я бажаю вам усього, усього... Де Марія Сергіївна?

Ірина. Вона десь у саду... Я піду, пошукаю її.

Вершинін. Будьте ласкаві. Я поспішаю.

Анфіса. Піду і я пошукаю. *(Кричить)*. Машенько, агов! *(Іде разом з Іриною в глибину саду)*. Агов, агов!

Вершинін. Все має свій кінець. От і ми розлучаємось. *(Дивиться на годинник)*. Місто давало нам щось ніби сніданок, пили шампанське, міський голова виголошував промову, я їв і слухав, а душею був тут, у вас... *(Оглядає сад)*. Звик я до вас.

Ольга. Чи побачимось ми ще колинебудь?

Вершинін. Мабуть, ні. *(Пауза)*. Жінка моя і обидві дівчинки проживуть тут ще місяців зо два; прошу, як щось трапиться, або чого треба буде...

Ольга. Так, так, розуміється. Будьте спокійні. *(Пауза)*. В місті завтра не буде вже ні одного військового, все стане спогадом, і, розуміється, для нас почнеться нове життя... *(Пауза)*. Все робиться не по-нашому. Я не хотіла бути начальницею, і все таки стала нею. У Москві, значить, не бути...

Вершинін. Ну... Спасибі вам за все. Пробачте мені, коли що не так... Багато, дуже вже багато я говорив— і за це пробачте, не поминайте лихом.

Ольга *(утирає очі)*. Що ж це Маша не йде...

Вершинін. Що ж вам ще сказати на прощання? Про що пофілософствувати?.. *(Сміється)*. Життя важке. Воно уявляється багатьом із нас глухим і безнадійним, але все ж,

треба признатися, воно стає все яс-
нішим і легшим, і, видимо, недалеко
той час, коли воно стане зовсім яс-
ним. *(Дивиться на годинник)*. Пора
мені, пора! Раніше людство було
захоплене війнами, заповнюючи все
своє існування походами, наскоками,
перемогами, а тепер все це віджило,
залишивши по собі величезне по-
рожне місце, яке покищо нема чим
заповнити; людство жагуче шукає,
і, розуміється, знайде. Ах, тільки б
швидше! *(Пауза)*. Якби, знаєте, до
працьовитості додати освіту, а до
освіти працьовитість. *(Дивиться на
годинник)*. Мені, однак, пора...

Ольга. Ось вона йде.

Маша входить.

Вершинін. Я прийшов попроситися... *(Ольга відходить трохи на-
бік, щоб не перешкодити прощанню)*.

Маша *(дивлячись йому в лице)*.
Прощай... *(Довгий поцілунок)*.

Ольга. Годі, годі...

Маша *(сильно ридає)*.

Вершинін. Пиши мені... Не за-
бувай. Пусту мене... пора... Ольго
Сергіївно, візьміть її, мені вже...
пора... спізнився... *(Зворушений цілує
руки Ользі, потім ще раз обнімає
Машу і хутко виходить)*.

Ольга. Годі, Маша! Перестань,
люба... *(Входить Кулігін)*.

Кулігін *(збентежений)*. Нічого,
нехай поплаче, нехай... Хороша моя
Маша, добра моя Маша... Ти моя
жінка, і я щасливий, що б там не
було... Я не нарікаю, не роблю тобі
ні одного докору... от і Оля свід-
ком... Почнемо жити знову по-ста-
рому, і я тобі ні одного слова, ні
натяку...

Маша *(стримуючи ридання)*. При
лукомор'ї дуб зелений, злотий лан-
цюг на дубі тім... злотий ланцюг на
дубі тім... Я божеволюю... При луко-
мор'ї... дуб зелений...

Ольга. Заспокойся, Маша... За-
спокойся... Дай їй води.

Маша. Я більше не плачу...

Кулігін. Вона вже не плаче...
вона добра...

Чути глухий далекий постріл.

Маша. При лукомор'ї дуб зелений,
злотий ланцюг на дубі тім... Кіт зе-

лений... дуб зелений... Я плутаю...
(П'є воду). Невдале життя... Нічого
мені тепер не треба... Я зараз за-
спокоюся... Однаково... Що значить
при лукомор'ї? Чому це слово в
мене в голові? Плутаються думки.

Ірина входить.

Ольга. Заспокойся, Маша. Ну, от
і добре... Ходім до кімнати.

Маша *(сердито)*. Не піді я туди.
(Ридає, але зараз же спиняється).
Я в дім уже не ходжу і не піді...

Ірина. Давайте посидимо вкупі,
хоч помовчимо. Адже завтра я ви-
їжджаю... *(Пауза)*.

Кулігін. Вчора в третьому класі
в одного хлопчини я відібрав ось
вуси й бороду... *(Надіває вуси й бо-
роду)*. Схожий на учителя німецької
мови... *(Сміється)*. Чи не правда?
Смішні ці хлопчачки.

Маша. Справді схожий на вашого
німця.

Ольга *(сміється)*. Так.

Маша *(плаче)*.

Ірина. Годі, Маша!

Кулігін. Дуже схожий.

Входить Наташа.

Наташа *(покойці)*. Що? З Со-
фочкою посидить Протопопов, Ми-
хайло Іванович, а Бобіка нехай по-
катає Андрій Сергійович. Стільки кло-
поту з дітьми... *(Ірині)*. Ірино, ти
завтра виїжджаєш — такий жаль! Зо-
станься ще хоч на тиждень! *(Поба-
чивши Кулігіна, скрикує; той смі-
ється і здійсмає вуси й бороду)*. Ну
вас зовсім, перелякали! *(Ірині)*. Я до
тебе привикла і розлучатися з тобою,
ти думаєш, мені буде легко? До твоєї
кімнати я звелю переселити Андрія
з його скрипкою — нехай там пилає! —
а в його кімнату ми помістимо Со-
фочку. Дивна, чудова дитина! Що за
дівчатко! Сьогодні вона подивилася
на мене такими оченятами і — „мама“!

Кулігін. Прекрасна дитина, це
правда.

Наташа. Значить, завтра я вже
сама тут. *(Зітхає)*. Звелю насамперед
вирубати цю липову алею, потім ось
оцього клена. Вечорами він такий
некрасивий... *(Ірині)*. Люба, зовсім не
до лица тобі цей пояс... Це несмак.
Треба щонебудь світленьке. І тут

усюди я звелю понасаджувати квіточок, і буде пахнути... (*Строго*). Чого тут на лавці валяється виделка? (*Проходячи до кімнати, покоївці*). Чого тут на лавці валяється виделка, я питаю? (*Кричить*). Мовчи!

Кулигін. Розходилася!

За сценою музика грає марш; усі слухають.

Ольга. Виходять.

Входить Чебутикін.

Маша. Виходять наші. Ну, що ж... Щасливої їм дороги! (*Чоловікові*). Треба додому... Де мій капелюх і тальма?

Кулигін. Я в дім одніс... Принесу зараз.

Ольга. Так, тепер можна по домах. Пора.

Чебутикін. Ольго Сергіївно!

Ольга. Що? (*Пауза*). Що?

Чебутикін. Нічого... Не знаю, як сказати вам... (*Шепоче їй на вухо*).

Ольга (*перелякана*). Не може бути!

Чебутикін. Так... така історія... Утомився я, замучився, більше не хочу говорити... (*З досадою*). А втім, однаково!

Маша. Що сталося?

Ольга (*обнімає Ірину*). Жахливий сьогодні день... Я не знаю, як тобі сказати, моя люба...

Ірина. Що? Кажіть швидше: що? Бога ради! (*Плаче*).

Чебутикін. Тільки но на дуелі вбито барона.

Ірина (*тихо плаче*). Я знала, я знала...

Чебутикін (*в глибині сцени сідає на лавочку*). Утомився... (*Виймає з кишені газету*). Нехай поплачуть... (*Тихо наспівує*). Та-ра-ра-бумбія...

сиджу на тумбі я... Чи ж не однаково!

Три сестри стоять, притулившись одна до одної.

Маша. О, як грає музика! Вони йдуть від нас, один пішов зовсім, зовсім назавжди, ми залишаємося самі, щоб почати наше життя знову. Треба жити... Треба жити...

Ірина (*кладає голову на груди Ользі*). Прийде час, усі дізнаються, навіщо все це, для чого ці страждання, ніяких не буде таємниць, а поки треба жити... треба працювати, тільки працювати! Завтра я поїду сама, буду вчити в школі і все своє життя віддам тим, кому воно, може, потрібне. Тепер осінь, скоро прийде зима, засипле снігом, а я буду працювати, буду працювати...

Ольга (*обіймає обох сестер*). Музика грає так весело, бадьоро, і хочеться жити! О, боже мій! Пройде час, і ми підемо навіки, нас забудуть, забудуть наші обличчя, голоси і скільки нас було, але страждання наші перейдуть в радість для тих, хто житиме після нас, щастя і згода настануть на землі, і спом'януть добрим словом і благоговлять тих, хто живе тепер. О, любі сестри, життя наше ще не кінчене. Будемо жити! Музика грає так весело, так радісно і, здається, ще трохи, і ми дізнаємося, навіщо ми живемо, чого страждаємо... Якби знати, якби знати!

Музика грає все тихше і тихше; Кулигін веселий, усміхаючись, несе капелюх і тальму, Андрій везе колясочку, в якій сидить Бобік.

Чебутикін (*тихо наспівує*). Та-ра... ра... бумбія... сиджу на тумбі я... (*Читає газету*). Однаково! Однаково!

Ольга. Якби знати, якби знати!

1901

ЗАВІСА

ВИШНЕВИЙ САД

Комедія на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Раневська Любов Андріївна, поміщиця.

Аня, її дочка, 17 років.

Варя, її приймачка, 24 років.

Гаврило Андрійович, брат Раневської.

Лопухін Єрмлай Олексійович, купець.

Трофім Петрович Сергійович, студент.

Сімонов-Пищик Борис Борисович, поміщик.

Шарлота Іванівна, гувернантка.

Єпіходоз Семян Пантелеймонович, конторщик.

Дуняша, покоївка.

Фірс, лакей, старик 87 років.

Яш, молодий лакей.

Пророжий.

Начальник станції.

Поштовий чиновник.

Гості, прислуга.

Дія відбувається в маєтку Л. А. Раневської.

ДІЯ ПЕРША

Кімната, що й досі зветься дитячою. Одні з дверей ведуть до кімнати Ані. Світанок, незабаром зійде сонце. Вже травень, цвітуть вишні, але в саду холодно, приморозок. Вікна в кімнаті закриті.

Входять Дуняша із свічкою і Лопухін з книгою в руці.

Лопухін. Прийшов поїзд, слава богу. Котра година?

Дуняша. Незабаром друга. *(Гасить свічку)*. Уже видно.

Лопухін. На скільки ж це спізнився поїзд? Години на дві, принаймні. *(Позіхає й потягується)*. А я ж гарний, якого дурня склепав! Навмисне приїхав сюди, щоб на станції зустрінути, і враз проспав... Сидячи заснув. Досадно... Хоч би ти мене розбудила.

Дуняша. Я думала, що ви поїхали. *(Прислухається)*. Ось, здається, вже ідуть.

Лопухін *(прислухається)*. Ні... Багаж одержати, се та те... *(Пауза)*. Любов Андріївна прожила за кордоном п'ять років, і я знаю, яка вона тепер стала... Хороша вона людина. Лагідна, проста людина. Пам'ятаю, як я був хлопчиком років п'ятнадцяти, мій покійний батько, — тоді він тут

на селі в крамниці торгував, — ударив мене в обличчя кулаком, кров пішла з носа... Ми тоді разом чогось у двір прийшли і він наїдпитку був. Любов Андріївна, як ото зараз пам'ятаю, ще молоденька, худенька така, підвела мене до вмивальника, от у цій самій кімнаті, в дитячій. „Не плач, каже, мужичок, до весілля заживе...“ *(Пауза)*. Мужичок... Батько мій, справді, мужиком був, а я от у білій жилетці, в жовтих черевиках. Із свинячим рилом в калачний ряд... Тільки й того, що багатий, грошей купа, а як подумати та розібратись, то мужик-мужиком... *(Перегортає книжку)*. Читав ось книжку і нічого не зрозумів. Читав і заснув. *(Пауза)*.

Дуняша. А собаки цілу ніч не спали, чують, що хазяїни ідуть.

Лопухін. Чого ти, Дуняшо, така...

Дуняша. Руки трусяться. Я знепритомнію.

Лопухін. Надто вже ти ніжна, Дуняшо. І одягаєшся, як панночка, і

зачіска теж. Так не годиться. Треба пам'ятати, хто ти є.

Входить Єпіходов з букетом; він у піджаку і в яскраво начишених чоботях, що дуже риплять; увійшовши, він впустив букет.

Єпіходов (*підіймає букет*). Ось садівник прислав, каже, в ідальні поставити. (*Віддає Дуняші букет*).

Лопакін. І квасу мені принесеш.

Дуняша. Слухаю. (*Виходить*).

Єпіходов. Зараз приморозок, три градуси морозу, а вишня вся в цвіту. Не можу похвалити нашого клімату. (*Зітхає*). Не можу. Наш клімат не може сприяти, щоб у самий раз. От, Єрмолаю Олексійовичу, дозвольте вам додати, купив я собі позавчора чоботи, а вони, смію вас запевнити, риплять так, що ніякої тобі змоги. Чим би його змазати?

Лопакін. Одчепись. Набрид.

Єпіходов. Кожного дня трапляється зо мною якесь нещастя, а я не нарікаю, звик і навіть усміхаюсь. (*Дуняша входить, подає Лопакіну квас*).

Єпіходов. Я піду. (*Натикається на стілець, що падає*). Ну, от... (*Ніби зрадивши*). От бачите, вибачте на слові, яка річ між іншим... Це просто аж надзвичайно! (*Виходить*).

Дуняша. А до мене, Єрмолаю Олексійовичу, сказати правду, Єпіходов посватався.

Лопакін. А!

Дуняша. Не знаю вже й як... Чоловік він тихий, та тільки часом як почне говорити—нічого не розбереш. І гарно, і до серця доходить, тільки не зрозуміло. Мені він нібито й до вподоби. Він мене любить до нестями. Чоловік він нещасливий. Кожного дня щонебудь... Його так і дратвять у нас: двадцять два нещастя...

Лопакін (*прислухається*). От, здається, ідуть...

Дуняша. Ідуть! Що ж це зо мною... похолола вся.

Лопакін. Справді, ідуть. Ходім зустрічати. Чи візнає вона мене? П'ять років не бачилися.

Дуняша (*хвилюючись*). Я зараз упаду... Ах, упаду!

Чути, як до дому під'їжджають два екіпажі. Лопакін і Дуняша швидко виходять. На сцені нікого. В сусідніх кімнатах починається шум.

Через сцену, спираючись на палицю, швиденько проходить Фірс, що їздив зустрічати Любов Андріївну; він у старовинній ліврєї і в високому капелюсі; щось говорить сам до себе, але не можна розібрати жодного слова. Шум за сценою посилюється. Голос: „Ось тут прі йдемо“... Любов Андріївна, Аня і Шарлота Іванівна з собачкою на ланцюжку, одягнені, як подорожні, Варя в пальті й хустці, Гаєв, Сімеонов-Пищик, Лопакін, Дуняша з пакунком і зонтиком, прислуга з речами— всі йдуть через кімнату.

Аня. Пройдімо тут. Ти, мамочко, пам'ятаєш, яка це кімната?

Любов Андріївна (*радісно, крізь сльози*). Дитяча!

Варя. Як холодно, в мене руки задубіли. (*До Любові Андріївни*). Ваші кімнати, біла й фіалкова, такими ж і залишилися, мамочко.

Любов Андріївна. Дитяча, люба моя, чудесна кімната... Я тут спала, як була маленькою... (*Плаче*). І тепер я наче маленька... (*Цілує брата, Варю, потім знову брата*). А Варя така ж сама, як і була, на ма-нашку схожа. І Дуняшу я візнала... (*Цілує Дуняшу*).

Гаєв. Поїзд спізнився на дві години. Як це вам? Які порядки!

Шарлота (*Пищикові*). Мій собака й оріхи їсть.

Пищик (*здивовано*). Ви подумайте! (*Виходять всі, крім Ані й Дуняші*).

Дуняша. Ми вже ждали, ждали... (*Здіймає з Ані пальто, шляпу*).

Аня. Я не спала дорогою чотири ночі... тепер змерзла дуже.

Дуняша. Ви поїхали у великий піст, тоді був сніг, був мороз, а тепер? Люба моя! (*Сміється, цілує її*). Ждала, ждала вас, радість моя, сонечко... Я вам зараз таки скажу, ні одної хвилини не можу втерпіти...

Аня (*мляво*). Знов щонебудь...

Дуняша. Контрощик Єпіходов після великоддя до мене посватався.

Аня. А ти все про те саме... (*Поправляючи волосся*). Я порозгублювала всі шпильки... (*Вона дуже натомлена, навіть похитується*).

Дуняша. Вже я не знаю, що й думати. Він мене кохає, так кохає!

Аня (*дивиться в свої двері, ніжно*). Моя кімната, мої вікна, нібито я й не виїздила! Я дома! Завтра ранком встану, побіжу в сад... О, коли б я могла заснути! Я не спала цілу дорогу, тривожив мене неспокій.

Дуняша. Позавчора Петро Сергійович приїхали.

Аня (радісно). Петя!

Дуняша. В бані сплять, там і живуть. Боюсь, кажуть, заважати. (Глянувши на свій кишеньковий годинник). Треба б їх розбудити, та Варвара Михайлівна не дозволила. Ти, каже, його не буди.

Входить Варя, на поясі в неї в'язка ключів.

Варя. Дуняша, швидше кофе...
Мамочка кофе просить.

Дуняша. В цю ж хвилинку. (Виходить).

Варя. Ну, хвалити бога, приїхали. Знов ти дома. (Лашться). Серденько моє приїхало! Красуня приїхала!

Аня. Натерпілась я.

Варя. Уявляю!

Аня. Виїхала я на страсному тижні, тоді було холодно. Шарлота цілу дорогу говорить, показує фокуси. І навіщо ти нав'язала мені Шарлоту?..

Варя. Не можна ж тобі самій їхати, серденько. В сімнадцять років!

Аня. Приїздимо в Париж, там холодно, сніг. По-французькому я розмовляю жакливо. Мама живе на п'ятому поверсі, приходжу до неї, в неї якісь французи, дами, старий патер з книжкою, і накурено, непринятно. Мені враз стало жаль маму, так жаль, я обняла її голову, стисла руками й не могу випустити. Мама потім все пригорталась, плакала...

Варя (крізь сльози). Не кажи, не кажи...

Аня. Дачу свою біля Ментони вона вже продала, в неї нічого не залишилось, нічого. У мене теж не зосталось ні копійки, ледве доїхали. А мама й не розуміє! Сядемо на вокзалі обідати, а вона бере щонайдорожче і на чай лакеям дає по карбованцю. Шарлота так само. Яша також вимагає собі порцію, ну, просто жак. Адже в мамі лакей Яша, ми привезли його сюди...

Варя. Бачила падлюку.

Аня. Ну, що, як? Заплатили проценти?

Варя. Де там!

Аня. Боже мій, боже мій.

Варя. В серпні продаватимуть маєток...

Аня. Боже мій...

Лопакін (зазирає в двері й мугице). Ме-е-е... (Виходить).

Варя (крізь сльози). Отак і дала б йому... (Погрожує кулаком).

Аня (обнімає Варю, тихо). Варя, він посватався? (Варя заперечливо хитає головою). Аджеж він тебе любить... Чому ж ви не поговорите, чого ви ждете?

Варя. Я так думаю, що нічого в нас не буде. В нього багато діла, йому не до мене... і уваги не звертає. Бог з ним, важко мені його бачити... Всі говорять про наше весілля, всі вітають, а насправді нічого немає, все наче сон... (Іншим тоном). У тебе брошка, наче як бджілка.

Аня (сумно). Це мама купила. (Йде до своєї кімнати, каже весело, подитячому). А в Парижі я на повітряному шарі літала!

Варя. Серденько моє приїхало! Красуня приїхала! (Дуняша вже вернулася з кофейником і варить кофе).

Варя (стоїть біля дверей). Ходжу я, серденько, цілий день по хазяйству і все мрію. Видати б тебе за багатого чоловіка, і я була б тоді спокійніша, пішла б собі в пустинь, потім до Києва... в Москву, і так би все й ходила по святих місцях... Ходила б і ходила. Благодать!

Аня. Пташки в саду співають. Котра тепер година?

Варя. Мабуть, третя. Тобі пора спати, серденько. (Заходячи в кімнату до Ані). Благодать!

Входить Яша з пледом і дорожною сумкою.

Яша (йде через сцену, делікатно). Тут можна проїти?

Дуняша. І не впізнаєш вас, Яша. Яким ви стали за кордоном.

Яша. Хм... А ви хто?

Дуняша. Коли ви виїздили звідси, я була отакою... (Показує від підлоги). Дуняша, Федора Козоїдова дочка. Ви не пам'ятаєте!

Яша. Хм... Огірочок! (Оглядається і обнімає її, вона скрикує і впускає блюде. Яша швидко виходить).

Варя (в дверях, незадоволено). Що тут іще?

Дуняша (крізь сльози). Блюдечко розбила...

Варя. Це — на добре.

Аня (*вийшовши з своєї кімнати*). Треба б маму попередити: Петя тут...

Варя. Я сказала не будити його.

Аня (*задумливо*). Шість років тому помер батько, через місяць втупився в річці брат Гриша, гарненький семилітній хлопчик. Мама не витерпіла і пішла, пішла не оглядаючись... (*Здригається*). Як я розумію її, коли б вона знала! (*Пауза*). А Петя Трофімов був учителем Гриші, він може навести на згадки...

Входить Фірс, в піджаку й білому жилеті.

Фірс (*іде до кофейника, заклопотано*). Пані тут будуть пити... (*Надіває білі рукавички*). Готовий кофій? (*Суворо до Дуняші*). Ти! А де вершки?

Дуняша. Ах, боже мій... (*Швидко виходить*).

Фірс (*клопочеться біля кофейника*). Ех, ти, недотепа... (*Бурмоче про себе*). Приїхали з Парижа... І пан колись їздив до Парижа... кіннями... (*Сміється*).

Варя. Фірс, ти про що?

Фірс. Чого зволите? (*Радісно*). Пані моя приїхала! Діждався! Тепер хоч би й померти! (*Плаче від радості*).

Входять Любов Андріївна, Гаєв і Сімеонов-Пищик; Сімеонов-Пищик в чумарці з тонкого сукна й шароварах. Гаєв, входячи, руками і всім тілом робить рухи, ніби грає на бильярді.

Любов Андріївна. Як це воно? Дай но згадати... Жовтого в куток! Дуплет у середину!

Гаєв. Ріжу в куток! Колись ми з тобою, сестро, спали ось у цій самій кімнаті, а тепер мені вже п'ятдесят один рік, як це не дивно...

Лопакін. Так, час іде.

Гаєв. Кого?

Лопакін. Час, кажу, йде.

Гаєв. А тут пахнуть пахне.

Аня. Я спати піду. Надобраніч, мамо. (*Цілує матір*).

Любов Андріївна. Люба дитиночко моя. (*Цілує їй руки*). Ти рада, що ти дома? А я ніяк не опам'ятаюсь.

Аня. Прощай, дякую.

Гаєв (*цілує їй лице руки*). Господь з тобою. Яка ти схожа на свою матір! (*До сестри*). Ти, Любо, в її роки була така сама.

Аня подає руку Лопакіну й Пищикові, виходить і зачиняє за собою двері.

Любов Андріївна. Вона дуже втомилась.

Пищик. Дорога, мабуть, довга.

Варя (*Лопакіну й Пищикові*). Ну, що ж, панове? Третя година, пора й честь знати.

Любов Андріївна (*сміється*). А ти така ж, як і була, Варя. (*Притягує її до себе й цілує*). Ось вип'ю кофе, тоді всі підемо. (*Фірс кладе їй під ноги подушечку*). Спасибі, рідний. Я звикла до кофе. П'ю його вдень і вночі. Спасибі, мій старенький. (*Цілує Фірса*).

Варя. Піти подивитись, чи всі речі привезли... (*Виходить*).

Любов Андріївна. Невже це я сиджу? (*Сміється*). Мені хочеться скакати, розмахувати руками. (*Затуляє руками обличчя*). А що, коли сплю? Бог свідок, я люблю батьківщину, люблю віжно, я не могла дивитись з вагона, все плакала. (*Крізь сльози*). А проте, треба пити кофе. Спасибі тобі, Фірс, спасибі, мій старенький. Я така рада, що ти ще живий.

Фірс. Позавчора.

Гаєв. Він погано чує.

Лопакін. Мені оце, о п'ятій годині ранку, до Харкова їхати. Така досада! Хотілося подивитись на вас, поговорити... Ви все така ж чудова.

Пищик (*важко дихає*). Навіть ще краща стала... Одягнена по-паризькому... пррпадай, моя теліга, і кочеса і дуга...

Лопакін. Ваш брат, ось Леонід Андрійович, каже про мене, що я хам і глитай; та мене це зовсім не обходить. Нехай каже. Хочеться тільки, щоб ви мені вірили, як і раніше, щоб ваші дивні, зворушливі очі дивились на мене, як і перше. Боже милосердний! Мій батько був кріпак вашого діда й батька, а ви, власне ви, зробили для мене колись так багато, що я забув усе і люблю вас, як рідну... більше, ніж рідну.

Любов Андріївна. Я не можу всидіти, не можу... (*Схоплюється й ходить дуже схвильована*). Я не переживу цієї радості... Смійтесь з мене, я дурненька. Шафонько моя рідна... (*Цілує шафу*). Столику мій...

Гаєв. А без тебе тут няня вмерла. Любов Андріївна (*сідає й п'є кофе*). Так, царство небесне. Мені писали.

Гаєв. І Анастасій помер. Петрушка Косий від мене пішов і тепер у місті в пристава живе. (*Виймає з кишені коробочку з цукерками, смокче*).

Пищик. Дочка моя, Дашенька... вам кланяється...

Лопахін. Мені хочеться сказати вам щось дуже приємне, веселе. (*Глянув на годинник*). Зараз поїду, ніколи розмовляти... ну, та я двома-трьома словами. Вам уже відомо, вишневий сад ваш продають за борги, на 22 серпня призначено торги, але ви не турбуйтеся, моя дорога, спить собі спокійно, вихід є... Ось мій проект. Прошу уваги! Ваш маєток розташований тільки за двадцять верстов від міста, поблизу пройшла залізниця, і якщо вишневий сад і землю понад річкою розподілити на дачні ділянки й здавати потім в оренду під дачі, то ви матимете щонайменше 25 тисяч на рік прибутку.

Гаєв. Вибачте, яка дурниця!

Любов Андріївна. Я вас не зовсім розумію, Єрмолаю Олексійовичу.

Лопахін. Ви братимете з дачників щонайменше по 25 карбованців у рік за десятину, і коли зараз оповістите, то ручуся вам чим хочете, що до осені у вас не залишиться ані одного вільного клаптика, все розберуть. Словом, поздоровляю вас, ви врятовані. Місцевість чудова, річка глибока. Тільки треба, звичайно, прибрати, почистити... скажімо, приміром, зламати всі старі будівлі, ось оцей дім, що вже ні на що не здатний, вирубати старий вишневий сад...

Любов Андріївна. Вирубати? Любий мій, вибачте, ви нічого не розумієте. Якщо в цілій губернії є щось цікаве, навіть видатне, то це тільки наш вишневий сад.

Лопахін. Видатного в цьому саду тільки й того, що він дуже великий. Вишня родить раз на два роки, та й ту нема куди дівати, ніхто не купує.

Гаєв. І в „Енциклопедичному словнику“ про цей сад згадується.

Лопахін (*глянувши на годинник*). Якщо нічого не придумаємо і ні на

чому не спинимось, то 22 серпня і вишневий сад і весь маєток продадуть з торгів. Отож зважуйтеся! Іншого виходу нема, присягаюся вам. Нема і нема.

Фірс. Колись то, років сорок—п'ятдесят тому, вишню сушили, мочили, маринували, варення варили і, бувало...

Гаєв. Помовчи, Фірсе!

Фірс. І, бувало, сушену вишню возами везли до Москви, до Харкова. Грошей було! І сушена вишня тоді була м'яка, соковита, солодка, запашна... Спосіб тоді знали...

Любов Андріївна. А де ж тепер той спосіб?

Фірс. Забули. Ніхто не пам'ятає.

Пищик (*до Любові Андріївни*). Ну, що в Парижі? Як? Їли жаб?

Любов Андріївна. Крокодилів їла.

Пищик. Ви подумайте!..

Лопахін. Досі в селі були тільки пани й мужики, а тепер появились ще й дачники. Всі міста, навіть найменші, мають тепер навколо себе дачі. І можна сказати, дачник років через двадцять розмножиться надзвичайно. Тепер він тільки чай п'є на балконі, але може статися, що на своїй одній десятині він почне хазяйнувати, і тоді ваш вишневий сад стане щасливим, багатим, розкішним...

Гаєв (*обурюючись*). Яка дурниця!

Входять Варя і Яша.

Варя. Тут, мамочко, вам дві телеграми. (*Вибирає ключ і з дзвоном відмикає старовинну шафу*). Ось вони.

Любов Андріївна. Це з Парижа. (*Рве телеграми, не читаючи*). З Парижем тепер кінець...

Гаєв. А ти знаєш, Любо, скільки років цій шафі? Тиждень тому я висунув нижній ящик, дивлюсь, а там випалено цифри. Шафу зроблено рівно сто років тому. Як вам? Га? Можна б уже було ювілей святкувати. Річ бездушна, а проте, що не кажи, книжковий шафа.

Пищик (*здивовано*). Сто років... Ви подумайте!..

Гаєв. Так... Це річ... (*Обмацавши шафу*). Дорога вельмишановна шафа! Вітаю твое існування, що от уже по-

над сто років було спрямоване до ясних ідеалів добра і справедливості; твій мовчазний заклик до плідної праці не послаблювався протягом ста років, підтримуючи (крізь сльози) в поколіннях нашого роду бадьорість, віру в краще майбутнє і виховуючи в нас ідеали добра і громадської свідомості. (Пауза).

Лопахін. Так...

Любов Андріївна. Ти все такий самий, Льоню.

Гаєв (трохи зніяковілий). Від кулі праворуч в куток! Ріжу в середню!

Лопахін (подивившись на годинник). Ну, мені пора.

Яша (подає Любові Андріївні ліки). Може, приймете зараз пілюлі...

Пищик. Не треба вживати медикаментів, найлюбіша... від них ні шкоди, ні користі... Дайте но сюди... вельмашановна. (Бере пілюлі, висипає їх собі на долоню, дме на них, вкидає в рот і запиває квасом). От!

Любов Андріївна (злякано). Та ви збожеволіли!

Пищик. Усі пілюлі прийняв.

Лопахін. Отака прірва! (Всі сміються).

Фірс. Вони були в нас на святій, піввідра огірків з'їли... (Бурмоче).

Любов Андріївна. Про що це він?

Варя. Уже три роки так бурмоче. Ми звикли.

Яша. Похилий вік.

Шарлота Іванівна в білому вбранні, дуже худа, стягнена, з лорнеткою біля пояса, проходить через сцену.

Лопахін. Вибачте, Шарлото Іванівно, я ще не встиг привітатися з вами. (Хочє поцілувати їй руку).

Шарлота (однімаючи руку). Якщо дозволити вам поцілувати руку, то ви потім захочете в лікоть, потім в плече...

Лопахін. Не щастить мені сьогодні. (Всі сміються). Шарлото Іванівно, покажіть фокус!

Любов Андріївна. Шарлото, покажіть фокус!

Шарлота. Не треба. Я спати хочу. (Виходить).

Лопахін. Через три тижні побачимось. (Цілує руку Любові Андріївні). Покищо прощайте. Пора.

(Гаєву). До побачення. (Цілується з Пищиком). До побачення. (Подає руку Варі, потім Фірсові і Яші). Не хочеться їхати. (До Любові Андріївні). Якщо надумаете про дачі й виршите, то дайте знати, я в позику тисяч з п'ятдесят достану. Серйозно подумайте.

Варя (сердито). Та йдіть уже, нарешті!

Лопахін. Йду, йду... (Виходить).

Гаєв. Хам. А втім, пардон... Варя виходить за нього заміж, це Варин женишок.

Варя. Не говоріть, дядечку, зайвого.

Любов Андріївна. Що ж, Варя, я буду дуже рада. Він хороба людина.

Пищик. Людина, треба правду казати... найдостойніша... І моя Дашенька... теж каже, що... всякі слова каже... (Хропе, але зразу ж прокидається). А проте, вельмишановна, позичте мені... двісті сорок карбованців... завтра по заставній проценти платити...

Варя (злякано). Нема, нема!

Любов Андріївна. У мене, справді немає нічого.

Пищик. Знайдуться. (Сміється) Її втрачаю ніколи надії. От, думаю, вже все пропало, загинув, коли глянь — залізниця по моїй землі пройшла, і... мені заплатили. А там, дивись, знову щось станеться не сьогодні, то завтра... Двісті тисяч виграє Дашенька... в неї білет є.

Любов Андріївна. Кофе випито, можна й на відпочинок.

Фірс (чистить щіткою Гаєва, повчально). Знову не ті брючки наділи. І що мені з вами робити!

Варя (тихо). Аня спить. (Тихо відчиняє вікно). Уже зійшло сонце, не холодно. Гляньте, мамочко: які чудові дерева! Боже мій, повітря! Шпаки співають!

Гаєв (відчиняє друге вікно). Сад увесь білий. Ти не забула, Любо? Ця довга алея йде прямо-прямо, наче протягнутий ремінь, вона блищить у місячні ночі. Ти пам'ятаєш? Не забула?

Любов Андріївна (дивиться в вікно на сад). О, моє дитинство, чистота моя! У цій дитячій я спала,

дивилася звідси на сад, щастя прокидалось разом зо мною кожного ранку, і тоді він був таким самим, нічого не змінилось. (*Сміється з радості*). Увесь, увесь білий! О, мій сад! Після темної дощової осені й холодної зими, знов ти молодий, сповнений щастя, ангели небесні не покинули тебе... Якби зняти з грудей і з плечей моїх важкий камінь, якби я могла забути своє минуле!

Гаєв. Так, і сад продадуть за борги, як це не дивно...

Любов Андріївна. Гляньте, покійна мама йде по саду... в білому платті! (*Сміється з радості*). Це вона.

Гаєв. Де?

Варя. Господь з вами, мамочко.

Любов Андріївна. Нікого нема, мені так уявилося. Праворуч, на повороті до альтанки біле деревце схилилося, схоже на жінку...

Входить Трофімов, у приношеному студентському мундирі, в окулярах.

Любов Андріївна. Який дивовижний сад! Білі маси квіток, блакитне небо...

Трофімов. Любов Андріївна! (*Вона оглянулася на нього*). Я тільки вклонюся вам і зараз піду. (*Гаряче цілує руку*). Мені наказано було ждати до ранку, але в мене не вистачило терпіння...

Любов Андріївна дивиться з нерозумінням.

Варя (*крізь сльози*). Це Петя Трофімов...

Трофімов. Петя Трофімов, колишній учитель вашого Гриші... Невже я так змінився?

Любов Андріївна обнімає його і тихо плаче.

Гаєв (*зняксовіло*). Годі, годі, Любо.

Варя (*плаче*). Казала ж вам, Петю, щоб почекали до завтра.

Любов Андріївна. Гриша мій... мій хлопчик... Гриша... син...

Варя. Що ж робити, мамочко. Воля божа.

Трофімов (*лагідно, крізь сльози*). Годі, годі...

Любов Андріївна (*тихо плаче*). Хлопчик загинув, утонув... Для чого? Для чого, мій друже? (*Тихше*). Там Аня спить, а я голосно говорю...

здіймаю шум... Що ж, Петю? Чого ви змарніли? Чого постаріли?

Трофімов. Мене у вагокі одна баба назвала так: облзлий пан.

Любов Андріївна. Ви були тоді ще хлопчиком, милим студентиком, а тепер волосся не густе, окуляри. Невже ви все ще студент? (*Іде до дверей*).

Трофімов. Мабуть, я буду вічним студентом.

Любов Андріївна (*цілує брата, потім Варю*). Ну, йдіть спати... Постарів і ти, Леоніде.

Пищик (*іде за нею*). Значить, тепер спати. Ох, подагра моя! Я у вас залишусь... Мені б, Любов Андріївна, душа моя, завтра раненько... двісті сорок карбованців...

Гаєв. А цей усе своє...

Пищик. Двісті сорок карбованців... проценти по заставній платити...

Любов Андріївна. Немає в мене грошей, голубчику.

Пищик. Віддам, люба... Гроші невеличкі...

Любов Андріївна. Ну, добре, Леонід дасть... Ти дай, Леоніде.

Гаєв. Дам я йому, держи кишеню.

Любов Андріївна. Що ж поробиш, дай... Йому треба... Він віддасть...

Любов Андріївна, Трофімов, Пищик і Фірс виходять. Залишаються Гаєв, Варя і Яша.

Гаєв. Сестра не одвикла ще грошима сіяти. (*Яші*). Одійди, голубе, від тебе куркою тхне.

Яша (*з посмішкою*). А ви, Леоніде Андрійовичу, все такий самий, як і були.

Гаєв. Кого? (*До Варі*). Що він сказав?

Варя (*до Яші*). Твоя мати прийшла з села, від учора сидить у челядні, хоче побачитись...

Яша. Бог з нею зовсім.

Варя. Ах, безсоромний!

Яша. Дуже потрібно. Могла б і завтра прийти. (*Виходить*).

Варя. Мамочка така сама, як була, ні трохи не змінилась. Якби їй волю, вона б усе роздала.

Гаєв. Так... (*Пауза*). Коли проти якоїсь хвороби пропонують дуже багаго ліків, то це значить, що хвороба невігойна. Я думаю, на-

пружую мозок, у мене багато спосібів, дуже багато і, значить, власне, ні одного. Добре б дістати від когось спадщину, добре б видати нашу Аню за дуже багату людину, добре б поїхати до Ярославля і спробувати щастя в тітки-графині. Адже тітка дуже, дуже багата.

Варя *(плаче)*. Якби бог поміг.

Гаєв. Не реви. Тітка дуже багата, але нас вона не любить. Сестра, поперше, вийшла заміж за присяжного повіреного, не дворянина...

Аня появляється в дверях.

Гаєв. Вийшла за не дворянина і поводитись не можна сказати, щоб дуже добродібно. Вона хороша, добра, славна, я її дуже люблю, але, які там не вигадуй причини для виправдання, все ж треба признатись, вона з вадами... Це чувається з її найменшого руху.

Варя *(пошепки)*. Аня стоїть на дверях...

Гаєв. Кого? *(Пауза)*. Дивно, щось мені в праве око попало... погано став бачити. І в четвер, коли я був в окружному суді...

Входить Аня.

Варя. Що ж ти не спиш, Аню?

Аня. Не спиться. Не можу.

Гаєв. Крихітка моя. *(Цілує Ані лице, руки)*. Дитино моя... *(Крізь сльози)*. Ти не племінниця, ти мій ангел, ти для мене все. Вір мені, вір...

Аня. Я вірою тобі, дядю. Тебе всі люблять, поважають... але, любий дядю, тобі треба мовчати, тільки мовчати. Що ти говорив оце про мою маму, про свою сестру? Нащо ти це говорив?

Гаєв. Так, так... *(Її рукою затуляє собі обличчя)*. Справді, це жах! Боже мій! Боже, спаси мене! І сьогодні я промову виголошував перед шафою... так безглуздо! І тільки як скінчив, зрозумів, що безглуздо.

Варя. Правда, дядечку, вам треба б мовчати. Мовчіть собі, і все.

Аня. Якщо мовчатимеш, тобі ж самому буде спокійніше.

Гаєв. Мовчу. *(Цілує Ані і Варі руки)*. Мовчу. Тільки от про справу. У четвер був я в окружному суді, ну, зійшлася компанія, почалась роз-

мова про те, про се, п'яте, десяте, і, здається, от можна буде позичити під векселі, щоб заплатити проценти в банк.

Варя. Якби господь поміг!

Гаєв. У вівторок поїду, ще раз поговорю. *(До Варі)*. Не реви. *(До Ані)*. Твоя мама поговорить з Лопакіним; він, звісно, їй не відмовить... А ти, як відпочинеш, поїдеш у Ярославль до графині, твоєї бабуні. Отак і будемо діяти з трьох кінців—і діло наше врятуємо. Проценти ми заплатимо, я певен... *(Кладє в рот цукерку)*. Честю моєю, чим хочеш заприсягаюсь, маєток не буде проданий! *(Збуджено)*. Щастям своїм заприсягаюсь! Ось тобі моя рука, назови тоді мене поганцем, безчесною людиною, коли я допущу до аукціону! Всією істотою моєю заприсягаюсь!

Аня *(спокійний настрій повернувся до неї, вона щаслива)*. Який ти хороший, дядечку, який розумний! *(Обіймає дядю)*. Я тепер спокійна! Я спокійна! Я щаслива!

Входить Фірс.

Фірс *(докірливо)*. Леоніде Андрійовичу, бога ви не боїтесь! Коли ж спати?

Гаєв. Зараз, зараз, ти йди собі, Фірс. Я вже, так тому й бути, сам роздягнусь. Ну, дітки, бай-бай... Подробиці завтра, а тепер ідіть спати. *(Цілує Аню і Варю)*. Я людина восьмидесятих років... Не хвалiate тих часів, та все ж, можу сказати, за переконання мені перепадзло не мало в житті. Недарма мене мужик любить. Мужика треба знати! Треба знати, з якого...

Аня. Знову ти, дядю!

Варя. Ви, дяд чку, мовчіть.

Фірс *(сердито)*. Леоніде Андрійовичу!

Гаєв. Іду, іду... Лягайте. Від двох бортів—у середину! Кладу чистого!.. *(Виходить, за ним дріботить Фірс)*.

Аня. Я тепер спокійна. До Ярославля їхати не хочеться, я не люблю бабусі, та все ж я спокійна. Спасибі дяді. *(Сідає)*.

Варя. Треба спати. Піду. А тут без тебе була неприємність. У старій

челядні, як ти знаєш, живе сама стара прислуга: Юхимочка, Поля, Євстигній, ну і Карпо. Стали вони пускати до себе ночувати якихось там пройдисвітів — я промовчала. Тільки ось, дізнаюсь, пустили чутку, ніби я звеліла годувати їх самим горохом. Із скупості, нібито... І це все Євстигній.. Добре, думаю. Коли так, думаю, то почекай же. Кличу я Євстигнія... (Позіхає). Приходить... Як же ти, кажу, Євстигнію... дурню ти такий... (Глянувши на Аню). Анечко!.. (Пауза). Заснула... (Бере Аню під руку). Ходімо в ліжку... Ходімо... (Веде її).

Серденько мое заснуло! Ходім... (Ідуть).

Далеко за садом пастух грає на сопілку. Трофімов іде через сцену, і, побачивши Варю і Аню, спивається.

Варя. Тссс... Вона спить... спить... Ходімо, рідна!

Аня (тихо, у півсні). Я так на-томилася... все дзвіночки... Дядя... любий, і мама, і дядя...

Варя. Ходім, рідна, ходім... (Виходять до кімнати Ані).

Трофімов (розчулено). Сонечко мое! Весно моя!

ЗАВІСА.

ДІЯ ДРУГА

Поле. Стара, покривлена, давно покинута капличка, коло неї колодязь, велике каміння, що було колись, як видно, надмогильними плитами, і стара лава. Видно дорогу до садиби Гаєва. Збоку, здіймаючись, темніють тополі; там починається вишневий сад. Далі ряд телеграфних стовпів і далеко-далеко на обрії неясно визначається велике місто, що буває видне тільки в дуже гарну, ясну погоду. Незабаром сяде сонце. Шарлота, Яша і Дуняша сидять на лаві; Єпіходов стоїть біля них і грає на гітару; всі сидять замислившись. Шарлота в старому кашкеті; вона зняла рушницю з плеча й ладнає пряжку на ремені.

Шарлота (в роздумі). У мене нема справжнього пашпорта, я не знаю, скільки мені років, і мені все здається, що я молоденька. Коли я була маленькою дівчинкою, то мій батько і мати їздили по ярмарках і давали вистави, дуже гарні. А я робила salto-mortale і всякі там штучки. І коли тато і мама вмерли, взяла мене до себе одна німецька пані і стала мене вчити. Добре. Я виросла, потім пішла в гувернантки. А звідки я і хто я,— не знаю... Хто мої батьки, може, вони не вінчались... не знаю. (Дістає з кишені огірок, починає їсти). Нічого не знаю. (Пауза). Так хочеться поговорити, а немає з ким... Нікого в мене нема.

Єпіходов (грає на гітару й співає). „Что мне до шумного света, что мне друзья и враги...“ Як приємно грати на мандоліні!

Дуняша. Це гітара, а не мандоліна. (Дивиться в дзеркальце й пудриться).

Єпіходов. Для безумця, що закоханий, це мандоліна... (Наспівує). „Было бы се дце согрето жаром взаимной любви“.

Яша підспівує.

Шарлота. Жахливо співають ці люди... пху! Як шакали.

Дуняша (Яші). Все ж таки, яке щастя побувати за кордоном.

Яша. Так, звісно. Не можу з вами не погодитись. (Позіхає, потім закурює сигару).

Єпіходов. Зрозуміла річ. За кордоном все давно вже в цілковитій комплекції.

Яша. Само собою.

Єпіходов. Я розвинена людина, читаю різні знамениті книги, але ніяк не можу зрозуміти напрямку, чого мені, власне, хочеться, жити мені, чи застрелитись, власне кажучи, а проте я завжди ношу при собі револьвер. Ось він... (Показує револьвер).

Шарлота. Скінчила. Тепер піду. (Надіває рушницю). Ти, Єпіходов, дуже розумна людина й дуже страшна; тебе повинні шалено кохати жінки. Бррр! (Іде). Ці розумники такі всі дурні, нема з ким мені поговорити... Все сама і сама, нікого в мене нема і... і хто я, навіщо я— невідомо... (Іде не поспішаючи).

Єпіходов. Власне кажучи, не

торкаючись інших предметів, я мушу висловитись про себе, між іншим, що доля ставиться до мене без жалю, як буря до невеликого корабля. Коли, припустимо, я помиляюсь, тоді навіть ж сьогодні я прокидаюсь, приміром сказати, дивлюсь, а в мене на грудях страшний павук... От такий. *(Показує обома руками)*. І також квасу візьмеш, щоб напитися, а там, дивись, шонебудь у найвищій мірі непристойне, на зразок таргана. *(Пауза)*. Ви читали Бокля? *(Пауза)*. Я хочу потурбувати вас, Авдотіє Федорівно, на пару слів.

Дуняша. Кажіть.

Епіходов. Мені б бажано з вами наодинці... *(Зітхає)*.

Дуняша *(зніяковіло)*. Добре... тільки спочатку принесіть мені мою тальмочку... Вона біля шафи... Тут трошки вогко...

Епіходов. Добре... принесу... Тепер я знаю, що мені робити з моїм револьвером... *(Бере гітару, йде, награвачи)*.

Яша. Двадцять два нещастя! Дурний чоловік, між нами кажучи. *(По-зітхає)*.

Дуняша. Не дай боже, застрелиться. *(Пауза)*. Я стала тривожна, все непокоюсь. Мене ще дівчинкою взяли до панів, я тепер одвикла від простого життя, і от руки білі-білі, наче в панночки. Ніжна стала, така делікатна, благородна, всього боюся... Страшно так. І якщо ви, Яша, мене обдурите, то я не знаю, що буде з моїми нервами.

Яша *(цілує її)*. Огірочок! Звісно, кожна дівчина мусить себе пам'ятати, і я найбільше не люблю, коли дівчина поганої поведінки.

Дуняша. Я палко покохала вас, ви освічений, можете про все міркувати. *(Пауза)*.

Яша *(позіхає)*. Та-ак... По-моєму так: якщо дівчина когось кохає, то вона, виходить, розпусна. *(Пауза)*. Приємно викурити сигару на чистому повітрі... *(Прислухається)*. Сюди йдуть... Це пани...

Дуняша рвучко обнімає його.

Яша. Ідіть додому, нібито ходили на річку купатись, ідіть цією стежечкою, а то зустрінуть і подумають про

мене, ніби я з вами на побаченні. Терпіти цього не можу.

Дуняша *(тихо кашляє)*. У мене від сигари голова розболілась... *(Виходить)*.

Яша залишається, сидить біля каплички. Входять Любов Андріївна, Гаєв і Лопакін.

Лопакін. Треба остаточно вирішити,— час не жде. Справа ж зовсім проста. Згоджуєтесь ви віддати землю під дачі, чи ні? Дайте відповідь одним словом: так чи ні? Тільки одне слово!

Любов Андріївна. Хто це тут курить огидні сигари?.. *(Сідає)*.

Гаєв. От залізницю збудували, і стало зручно. *(Сідає)*. З'їздили до міста й посідали... жовтого в середину! Мені б спочатку піти додому, зіграти одну партію...

Любов Андріївна. Встигнеш.

Лопакін. Тільки одне слово! *(Благаючи)*. Дайте ж мені відповідь!

Гаєв *(позіхаючи)*. Кого?

Любов Андріївна *(дивиться в своє портмоне)*. Учора було багато грошей, а сьогодні зовсім мало. Бідна моя Варя з ошадності годує всіх молочною кашею, на кухні старим дають самий горох, а я витрачаю якось безглуздо... *(Впустила портмоне, розсипала золоті)*. Ну, посипались... *(Йй досадно)*.

Яша. Дозвольте, я зараз позбираю. *(Збирає монети)*.

Любов Андріївна. Будь ласка, Яша. І навіть я поїхала снідати... Паскудний ваш ресторан з музикою, скатерті пахнуть милом... І нащо так багато пити, Льоню? Нащо так багато їсти? Нащо так багато говорити? Сьогодні в ресторані ти знов багато говорив і все не в лад. Про семидесяті роки, про декадентів. І кому? Трактирній прислузі говорити про декадентів!

Лопакін. Так.

Гаєв *(махнув рукою)*. Я неоправний, це ясно... *(Роздратовано до Яші)*. Що таке, завжди крутишся перед очима...

Яша *(сміється)*. Я не можу без сміху вашого голосу чути...

Гаєв *(до сестри)*. Або я, або він...

Любов Андріївна. Ідіть, Яша, забирайтесь...

Яш'а (*віддає Любові Андріївні гаманець*). Зараз піду. (*Ледве стримує сміх*). Цю хвилину... (*Іде*).

Лопакін. Ваш маєток збирається купити багач Деріганов. На торги, кажуть, приїде сам особисто.

Любов Андріївна. А ви звідки чули?

Лопакін. У місті говорять.

Гаєв. Ярославська тітуся обіцяла прислати, а коли й скільки приїде, невідомо...

Лопакін. Та скільки вона приїде? Тисяч сто? Двісті?

Любов Андріївна. Ну... Тисяч десять — п'ятнадцять, і за те спасибі.

Лопакін. Вибачте, таких легко-важких людей, як ви, панове, таких не ділових, чудних, я ще не зустрічав. Вам кажуть людською мовою, маєток ваш продається, а ви наче не розумієте.

Любов Андріївна. Що ж нам робити? Навчіть, що?

Лопакін. Я вас шодня вчу. Шодня я кажу те саме. І вишневий сад і землю треба здати в оренду під дачі, треба зробити це зразу ж, негайно, — аукціон на носі! Зрозумійте! Як тільки остаточно вирішите, щоб були дачі, то грошей вам дадуть, скільки хоче, і ви тоді врятовані.

Любов Андріївна. Дачі й дачники — це так банально, вибачте.

Гаєв. Цілком з тобою погоджусь.

Лопакін. Я або заплачу, або закричу, або знепритомнію. Не можу! Ви мене замучили! (*До Гаєва*). Баба ви!

Гаєв. Кого?

Лопакін. Баба! (*Хоче піти*).

Любов Андріївна (*перелякано*). Ні, не йдіть, залишіться, голубчику. Прошу вас. Може, надумаємо щонебудь!

Лопакін. Про що тут думати!

Любов Андріївна. Не йдіть, прошу вас. З вами все ж веселіше... (*Пауза*). Я все жду чогось, наче над нами має завалитися дім.

Гаєв (*у глибокій задумі*). Дуплет у куток!.. Круазе в середину!..

Любов Андріївна. Надто вже багато ми грішили...

Лопакін. Які у вас гріхи...

Гаєв (*кладає в рот цукекру*). Ка-

жуть, я всі свої статки проїв на цукерках... (*Сміється*).

Любов Андріївна. О, мої гріхи... Я завжди сіяла грошима безупину, як божевільна, і вийшла заміж за людину, що робила самі тільки борги. Муж мій помер від шампанського, — він страшенно пив, — і на лихо я полюбила іншого, зійшлась, і якраз у цей час, — це була перша кара, удар просто в голову, — ось тут на річці... втонув мій хлопчик, і я поїхала за кордон, зовсім поїхала, щоб ніколи не вертатись, не бачити цієї річки... Я заплющила очі, втекла, себе не пам'ятаючи, а він за мною... безжалісно, грубо. Купила я дачу біля Ментони, бо він там захворів, і три роки я не знала відпочинку ні вдень, ні вночі, хворий замучив мене, душа моя висохла. А минулого року, коли дачу продали за борги, я поїхала до Парижа, і там він обібрав мене, покинув, зійшовся з іншою; я пробувала отруїтись. Так безглуздо, так соромно... І потягло враз у Росію, на батьківщину, до дівчинки моєї... (*Втирає сльози*). Господи, господи, будь милостивий, прости мені гріхи мої! Не карай мене більше! (*Достає з кишені телеграму*). Одержала сьогодні з Парижа... Просить протити, благає вернутись... (*Рве телеграму*). Наче десь музика. (*Прислухається*).

Гаєв. Це наш знаменитий єврейський оркестр. Пам'ятаєш, чотири скрипки, флейта і контрабас.

Любов Андріївна. Він ще існує? Його б колись до нас закликати, влаштувати вечірку.

Лопакін (*прислухаючись*). Не чути... (*Тихо наспівує*). „И за деньги русака немцы офранцузят“... (*Сміється*). Яку я вчора п'єсу дивився в театрі, дуже смішно.

Любов Андріївна. І, напевне, нічого нема смішного. Вам не п'єси дивитись, а дивитись частіше на самого себе. Як ви всі сіро живете, як багато говорите непотрібного.

Лопакін. Це правда. Треба прямо говорити, життя в нас дурне... (*Пауза*). Мій батько був мужик, ідіот, нічого не тямив, мене не вчив, а тільки бив з п'яних очей, і все палицею. Власне, я теж такий самий бовдур і ідіот.

Нічого не вчився, почерк у мене паскудний, пишу я так, що від людей совісно, мов свиня.

Любов Андріївна. Женитись вам треба, мій друже.

Лопахін. Так... Це правда.

Любов Андріївна. На нашій би Варі. Вона хороша дівчина.

Лопахін. Так.

Любов Андріївна. Вона в мене з простих, працює цілий день, а головне вас любить. Та й вам уже давно подобається.

Лопахін. Що ж? Я не від того... Вона хороша дівчина. *(Пауза)*.

Гаєв. Мені пропонують службу в банку. Шість тисяч на рік... Чула?

Любов Андріївна. Де тобі! Сиди вже...

Входить Фірс; він приніс пальто.

Фірс *(до Гаєва)*. Звольте, пане, надіти, бо вогко.

Гаєв *(надіває пальто)*. Набридти мені, брат.

Фірс. Нічого там... Ранком поїхали, не сказали. *(Обдивляється його)*.

Любов Андріївна. Як ти постарів, Фірс!

Фірс. Чого zvolите?

Лопахін. Кажуть, ти постарів дуже!

Фірс. Живу давно. Мене женити збирались, а вашого татуня ще й на світі не було... *(Сміється)*. А воля вийшла, то я вже старшим камердинером був. Тоді я не схотів на волю, залишився при панах... *(Пауза)*. І, пам'ятаю, всі раді, а чому раді, і самі не знають.

Лопахін. Раніше дуже добре було. Принаймні, били.

Фірс *(не дочувши)*. А як же! Мужики при панах, пани при мужиках, а тепер усі нарізно, не розбереш нічого.

Гаєв. Помовчи, Фірс! Завтра мені треба до міста. Обіцяли познайомити з одним генералом, який може позичити під вексель.

Лопахін. Нічого у вас не вийде. І процентів ви не заплатите, будьте певні.

Любов Андріївна. Це він марить. Ніяких генералів нема.

Входять Трофімов, Аня і Варя.

Гаєв. А ось і наші йдуть.

Аня. Мама сидить.

Любов Андріївна *(ніжно)*. Іди, іди... Рідні мої... *(Обнімає Аню і Варю)*. Якби ви обидві знали, як я вас люблю. Сідайте рядком, отак. *(Усі сідають)*.

Лопахін. Наш вічний студент все з панночками ходить.

Трофімов. Не ваше діло.

Лопахін. Йому п'ятдесят років незабаром, а він усе ще студент.

Трофімов. Облиште ваші дурні жарти.

Лопахін. Чого ж ти, чудак, сердишся?

Трофімов. А ти не чіпляйся.

Лопахін *(сміється)*. Дозвольте вас спитати, як ви мене розумієте?

Трофімов. Я, Єрмолаю Олексійовичу, так розумію: ви багата людина, скоро станете мільйонером. От як в розумінні обміну речовин потрібен хижий звір, який з'їдає все, що трапляється йому на шляху, так і ти потрібен. *(Усі сміються)*.

Варя. Ви, Петя, розкажіть краще про планети.

Любов Андріївна. Ні, давайте продовжимо вчорашню розмову.

Трофімов. Про що це?

Гаєв. Про горду людину.

Трофімов. Ми вчора говорили довго, але ні до чого не дійшли. В гордій людині, по-вашому, є щось містичне. Можливо, ви й праві по-своєму, але коли міркувати просто, без викрутасів, то яка вже там гордість, чи є в ній рація, коли людина фізіологічно створена невдало, коли вона здебільшого брутальна, нерозумна, глибоко нещаслива. Треба перестати пишатися з самих себе. Треба б тільки працювати.

Гаєв. Однаково помреш.

Трофімов. Хто знає? І що означає — помреш? Може, в людини є сто почувань, і з смертю гинуть тільки п'ять, відомих нам, а інші дев'яносто п'ять залишаються живі!

Любов Андріївна. Який ви, розумний, Петя!..

Лопахін *(іронічно)*. Страх!

Трофімов. Людство йде вперед, удосконалюючи свої сили. Все, що недосяжне для нього тепер, колись стане близьким, зрозумілим, тільки

треба працювати, допомагати всіма силами тим, хто шукає істину. У нас, в Росії, працюють покищо дуже мало людей. Величезна більшість тієї інтелігенції, яку я знаю, нічого не шукає, нічого не робить і до праці покищо нездатна. Називають себе інтелігенцією, а прислужі кажуть „ти“, з мужиками поводяться як з тваринами, вчаться погано, серйозно нічого не читають, зовсім нічого не роблять, про науки тільки розмовляють, у мистецтві мало тямлять. Усі серйозні, у всіх суворі обличчя, всі розмовляють тільки про важливе, філософствують, а тим часом у всіх на очах робітники ідуть огидно, сплять без подушок, по тридцять, по сорок в одній кімнаті, скрізь блощиці, сморід, вогкість, моральний бруд... І, очевидно, всі гарні розмови в нас тільки для того, щоб одвести очі собі й іншим. Покажіть мені, де в нас ясла, про які говорять так багато й так часто, де читальні? Про них тільки в романах пишуть, а справді їх немає зовсім. Є тільки бруд, паскудство, азіатчина... Я боюсь і не люблю дуже серйозних фізіономій, боюся серйозних розмов. Краще помовчім!

Лопахін. Знаєте, я встаю о п'ятій годині ранку, працюю з ранку до вечора, ну, у мене завжди гроші, свої і чужі, і я бачу, які навколо люди. Треба тільки почати робити щонебудь, щоб побачити, як мало чесних, порядних людей. Іноді, коли не спиться, я думаю: господи, ти дав нам ці величезні ліси, безмежні лани, глибочезні обрії, і, живучи тут, ми сами повинні б справжньому бути велетнями...

Любов Андріївна. Вам знадобились велетні... Вони тільки в казці гарні, а так вони лякають.

В глибині сцени проходить Єпіходов, граючи на гітарі.

Любов Андріївна (задумливо). Єпіходов іде...

Аня (задумливо). Єпіходов іде.

Гаєв. Сонце сіло, панове.

Трофімов. Так.

Гаєв (неголосно, немов декламує). О, природа дивна, ти сяєш вічним сяйвом, прекрасна і байдужа, ти, яку ми звемо матір'ю, поєднуєш у собі буття й смерть, ти живиш і руйнуєш...

Варя (благаючи). Дядечку!

Аня. Дядю, ти знову!

Трофімов. Ви б краще жовтого в середину дуплетом.

Гаєв. Я мовчу, мовчу.

Усі сидять, замислились. Тиша. Чути тільки, як тихо бурмоче Фірс. Раптом лунає далекий звук, наче з неба, звук перерваної струни, що поволі завмирає, сумний.

Любов Андріївна. Це що?

Лопахін. Не знаю. Десь далеко в шахтах зірвався цебер. Тільки де-небудь дуже далеко.

Гаєв. А може, птиця яканебудь... як от чапля.

Трофімов. Або пугач...

Любов Андріївна (здрігається). Неприємно чогось. (Пауза).

Фірс. Перед нещастям теж так було: і сова кричала, і самовар гудів безугавно.

Гаєв. Перед яким нещастям?

Фірс. Перед волею. (Пауза).

Любов Андріївна. Знаєте, друзі, ходімо, вже вечоріє. (До Ані). У тебе на очах сльози... Що тобі, дівчинко? (Обнімає її).

Аня. Це так, мамо. Нічого.

Трофімов. Хтось іде.

Появляється Прохожий у білому пошарпаному кашкеті; в пальті; і він трохи п'яний.

Прохожий. Дозвольте вас спитати, чи я можу пройти тут просто на станцію?

Гаєв. Можете. Ідіть цією дорогою.

Прохожий. Сердечно вам вдячний. (Кашлянувши). Погода чудова. (Декламує). „Брате мій, страднику брате“... „Глянь на Волгу, чий стогін лунає“. (До Варі). Мадемуазель, дозвольте голодному росіянинові копілок з тридцять...

Варя злякалася, скрикує.

Лопахін (сердито). Усякому неподобству є своя пристойність!

Любов Андріївна (збентежена). Возьміть... ось... вам... (Шукає в гаманці). Срібла немає... Все одно, ось вам з золотий...

Прохожий. Сердечно вам вдячний! (Іде).

Сміх.

Варя (злякано). Я піду... я піду... Ах, мамочко, дома людям їсти немає чого, а ви йому віддали золотий.

Любов Андріївна. Що ж зо мною, нерозумною, робити! Я тобі дома віддам усе, що в мене є. Єрмолаю Олексійовичу, дасте мені ще позичково!..

Лопахін. Слухаю!

Любов Андріївна. Ходімо, панове, пора. А тут, Варя, ми тебе зовсім просватали, вітаю.

Варя (*крізь сльози*). Цим, мамо, жартувати не можна.

Лопахін. Охмеліє, іди в монастир...

Гаєв. А в мене тремтять руки; давно не грав на більярді.

Лопахін. Охмеліє, о, німфо, спом'яни мене в твоїх молитвах!

Любов Андріївна. Ходімо, панове, незабаром вечера.

Варя. Налякав він мене. Серце так і стукає.

Лопахін. Нагадую вам панове: 22 серпня продаватиметься вишневий сад. Думайте про це!.. Думайте!..

Йдуть усі, крім Трофімова й Ані.

Аня (*сміючись*). Спасибі прохожому, налякав Варю, тепер ми самі.

Трофімов. Варя боїться, а що як ми покохаємо одне одного, і цілими днями не відходить від нас. Вона своєю обмеженою головою не може збагнути, що ми вище кохання. Обминути те дріб'язкове й вигадане, що заважає бути вільним і щасливим, ось мета і суть нашого життя. Вперед! Ми нестримно йдемо до яскравої зорі, що горить там в далечині! Вперед! Не відставай, друзі!

Аня (*сплескуючи руками*). Як гарно ви говорите! (*Пауза*). Сьогодні тут чудово!

Трофімов. Так, погода дивна!

Аня. Що ви зо мною зробили, Петю, чому я вже не люблю вишневого саду, як раніш? Я ж любила його так ніжно, мені здавалося, на землі немає кращого місця, як наш сад.

Трофімов. Вся Росія наш сад. Земля велика і прекрасна, є на ній чимато чудових місць. (*Пауза*). Подумайте, Аню: ваш дід, прадід і всі ваші предки були кріпосники, що володіли живими душами, і невже з кожної вишні в саду, з кожного листка, з кожного стовбура не ди-

вляться на вас людські істоти, невже ви не чуєте голосів... Володіги живими душами — адже це переродило всіх вас, що раніше жили й тепер живете, так що ваша мати, ви, дядько, вже не помічаєте, що ви живете в борг, чужим коштом, коштом тих людей, яких ви не пускаєте далі свого передпокою... Ми відстали принаймні років на двісті, в нас нема ще зовсім нічого, нема певного ставлення до минулого, ми тільки філософствуємо, скаржимося на нудьгу, або п'ємо горілку. Адже так ясно, щоб почати жити в сучасному, треба спочатку спокутувати наше минуле, розквитатися з ним, а спокутувати його можна тільки стражданням, тільки незвичайною безперервною працею. Зрозумійте це, Аню.

Аня. Дім, в якому ми живемо, давно вже не наш дім, і я піду, даю вам слово.

Трофімов. Якщо у вас є ключі від господарства, то киньте їх у колодязь і йдіть. Будьте вільні, як вітер.

Аня (*захоплено*). Як гарно ви сказали!

Трофімов. Вірте мені, Аню, вірте! Мені ще нема тридцяти, я молодий, я ще студент, але вже стільки витерпів! Щозими я голодний, хворий, заклопотаний, убогий, як жебрак, і — куди тільки доля не ганяла мене, де тільки я не був! А проте душа моя завжди, щохвилини, вдень і вночі, сповнена була невиразних передбачень. Я передчуваю щастя, Аню, я вже бачу його...

Аня (*задумливо*). Сходить місяць. Чути, як Єпіходов грав на гітару тієї самої сумної пісні. Сходить місяць. Десь біля тополів Варя шукає Аню й гукає: „Аню! Де ти?“

Трофімов. Так, сходить місяць. (*Пауза*). Ось воно, щастя, ось воно йде, підходить ближче і ближче, я вже чую його кроки. І коли ми не побачимо, не зазнаємо його, що з того? Його побачать інші!

Голос Варі. Аню! Де ти?

Трофімов. Знову ця Варя! (*Сердито*). Обурливо!

Аня. Що ж? Ходімо до річки. Там гарно.

Трофімов. Ходімо. (*Ідуть*).

Голос Варі. Аню! Аню!

ДІЯ ТРЕТЯ

Вітальня, відокремлена від зали аркою. Горить люстра. Чути, як у прихожій грає єврейський оркестр, той самий, що про нього згадується в другій дії. Вечір. У залі танцюють grand rond. Голос Сімеонова-Пищика: „Promenade à une paire“*. Виходять у вітальню: в першій парі Пищик і Шарлота Іванівна, в другій — Трофімов і Любов Андріївна, в третій — Аня з поштовим чиновником, у четвертій — Варя з начальником станції і т. д. Варя тихо плаче і, танцюючи, втирає сльози. В останній парі — Дуняша. Ідуть по вітальні, Пищик кричить: „Grand rond balancez!“ і „Les cavaliers à genou et remerciez vos dames!“*.

Фірс у фраку приносить на підносі зельтерську воду. Входять у вітальню Пищик і Трофімов.

Пищик. Я повнокровний, зо мною вже два рази удар був, танцювати важко, але, мовляв, попав у зграю, дзвякоти не дзвякоти, а хвостом крути. Здоров'я в мене коняче. Мій покійний батько, штукар, царство йому небесне, щодо нашого походження казав так, нібито стародавній род Сімеонових-Пищиків походить від того самого коня, що його Калігула посадив до сенату... (Сідає). Та от лихо: грошей нема. Голодний собака вірує тільки в м'ясо... (Хропе і зразу ж прокидається). Так і я... можу тільки про гроші...

Трофімов. А у вас у постаті, справді, є щось коняче.

Пищик. А що ж... кінь хороша тварина... коня продати можна.

Чути, як у сусідній кімнаті грають на більярді. В залі під аркою з'являється Варя.

Трофімов (дражнить). Мадам Лопакіна! Мадам Лопакіна!..

Варя (сердито). Облізлий пан!

Трофімов. Так, я облізлий пан і пишаюсь цим!

Варя (в гіркому роздумі). От найняли музикантів, а чим платити?

Виходить.

Трофімов (Пищикові). Якби енергія, яку ви протягом вашого життя витратили на вишукування грошей для сплати процентів, пішла у вас на щось інше, то, мабуть, ви, кінець-кінцем, могли б перевернути землю.

Пищик. Ніцше... філософ... найбільший, найзнаменитіший... величезного розуму людина, говорить у своїх творах, нібито фальшиві кредитки робити можна.

* Фігури кадрил: 1) велике коло; 2) прогулянка парами; 3) велике коло з балансуванням; 4) кавалери на колінях дякують своїм дамам.

Трофімов. А ви читали Ніцше?

Пищик. Ну... Мені Дашенька говорила. А я тепер у такому стані, що хоч фальшиві кредитки роби... Післязавтра 310 карбованців платити... 130 уже дістав... (Обмацує кишеню, тривожно). Гроші пропали! Загубив гроші! (Крізь сльози). Де гроші? (Радісно). Ось вони, за підкладкою... Навіть в піт укинуло...

Входять Любов Андріївна і Шарлота Іванівна.

Любов Андріївна (наспівує лезгинку). Чого це так довго немає Леоніда? Що він там робить у місті? (Дуняші). Дуняша, подайте музикантам чаю...

Трофімов. Торги не відбулись, напевне.

Любов Андріївна. І музиканти прийшли невчасно, і бал ми затіяли невчасно... Ну, нічого... (Сідає й тихо наспівує).

Шарлота (подає Пищикові колоду карт). От вам колода карт, задумайте одну якусь карту.

Пищик. Задумав.

Шарлота. Тасуйте тепер колоду. Дуже добре. Дайте тепер суди, мій милий пане Пищику! Ein, zwei, drei! Тепер пошукайте, вона у вас у боковій кишені...

Пищик (дістає з бокової кишені карту). Вісімка пік, цілком вірно! (Дивуючись). Ви подумайте!

Шарлота (тримає на долоні колоду карт, до Трофімова). Кажіть швидше, яка карта зверху?

Трофімов. Що ж? Ну, дама пік.

Шарлота. Є! (До Пищика). Ну? Яка карта зверху?

Пищик. Туз червовий.

Шарлота. Є!.. (Б'є по долоні, колода карт зникає.) А яка сьогодні гарна погода! (Їй відповідає таємничий жіночий голос спід підлоги: „О так, погода чудова, пані!“) Ви такий хороший мій ідеал... (Го-

лос: „Ви, пані, мені теж дуже сподобався“).

Начальник станції (*вітає оплесками*). Пані чревовіщателько, браво!

Пищик (*дивуючись*). Ви подумайте! Найчарівніша Шарлота Іванівно... я просто закоханий...

Шарлота. Закоханий? (*Знизавши плечима*). Хіба ви можете кохати? *Guter Mensch, aber schlechter Musikant**.

Трофімов (*ляскає Пищика по плечу*). Кінь ви отакий...

Шарлота. Прошу уваги, ще один фокус. (*Бере з стільця плед*). Ось дуже хороший плед, я хочу продавати... (*Струшує*). Чи не хоче хто купувати?

Пищик (*дивуючись*). Ви подумайте!

Шарлота. *Ein, zwei, drei*. (*Швидко підіймає спущений плед; за пледом стоїть Аня; вона робить реверанс, біжить до матері, обнімає її і тікає назад у залу при загальному захопленні*).

Любов Андріївна (*аплодує*). Браво, браво!..

Пищик (*дивуючись*). Ви подумайте! Шарлота. Тепер ще! *Ein, zwei, drei*. (*Підіймає плед; за пледом стоїть Варя і кланяється*).

Пищик (*здивовано*). Ви подумайте! Шарлота. Кінець. (*Кидає плед на Пищика, робить реверанс і вибігає до зали*).

Пищик (*спішить за нею*). Лиходійка... яка? Яка? (*Виходить*).

Любов Андріївна. А Леоніда досі немає. Що він там робить у місті так довго, не розумію! Адже все вже там скінчилось, маєток продано, або торги не відбулися, навіщо ж так довго тримати без звістки!

Варя (*намагаючись розважити її*). Дядечко купив, я певна того.

Трофімов (*глузливо*). Так.

Варя. Бабуся прислала йому доручення, щоб він купив на її ім'я, з переведенням боргу. Це вона для Ані. І я певна, бог дасть, дядечко купить.

Любов Андріївна. Ярославська бабуня прислала п'ятнадцять тисяч,

щоб купити маєток на її ім'я,— вона нам не вірить,— а цих грошей не вистачило б навіть проценти заплатити. (*Затуляє обличчя руками*). Сьогодні доля моя вирішується, доля...

Трофімов (*дражнить Варю*). Мадам Лопакіна!

Варя (*сердито*). Вічний студент! Уже двічі звільняли з університету.

Любов Андріївна. Чого ж ти сердишся, Варя? Він дражнить тебе Лопакіним, ну, що ж? Хочеш, виходь за Лопакіна, він хороша, цікава людина. Не хочеш— не виходь, тебе, дуся, ніхто не силує...

Варя. Я дивлюсь на цю справу, мамочко, серйозно, треба прямо сказати. Він гарна людина, мені подобається.

Любов Андріївна. І виходь. Чого ж чекати, не розумію!

Варя. Мамочко, не можу я сама освідчуватись. Ось уже два роки всі кажуть мені про нього, всі говорять, а він або мовчить, або жартує. Я розумію. Він багатіє, захоплений ділом, йому не до мене. Якби були гроші, хоч трохи, хоч би сто карбованців, кинула б усе, пішла б десь далі... В монастир би пішла.

Трофімов. Благодать! Варя (*до Трофімова*). Студентові слід бути розумним! (*Лагідним тоном, з слізми*). Який ви стали негарний, Петю, як постаріли! (*До Любові Андріївни, вже не плачучи*). Ог тільки без діла я не можу, мамочко. Мені щохвилини треба щонебудь робити.

Входить Яша.

Яша (*ледве стримуючи сміх*). Єпіходов більярдний кий зламав!.. (*Виходить*).

Варя. Чого ж Єпіходов тут? Хто йому дозволив на більярді грати? Не розумію я цих людей... (*Виходить*).

Любов Андріївна. Не дражнить її, Петю, ви бачите, вона і без того в горі.

Трофімов. Надто вже вона заподлива, не в своє діло втручається. Ціле літо не давала спокою ні мені, ні Ані, боялась, щоб у нас роману не вийшло. Яке їй діло? І до того ж, це безпідставно, я такий далекий від банальності. Ми вище кохання!

* Хороша людина, але поганий музикант.

Любов Андріївна. А я от, мабуть, нижче кохання! (*Надзвичайно стурбовано.*) Чому ж немає Леоніда? Тільки б знати: продано маєток чи ні? Нещастя уявляється мені таким неймовірним, що навіть якось не знаю, що думати, розгублююсь... Я можу зараз крикнути... можу дурницю зробити. Врятуйте мене, Петю. Говоріть же щонебудь, говоріть...

Трофімов. Продано сьогодні маєток, чи не продано — хіба не однаково? Йому вже давно край, нема повороту назад, заросла доріжка. Заспокойтесь, дорога. Не треба себе дурити, треба хоч раз в житті глянути правді просто в очі.

Любов Андріївна. Якій правді? Ви бачите, де правда й де неправда, а я немов осліпла, нічого не бачу. Ви сміливо вирішуюте всі важливі питання, але скажіть, голубчику, чи це не тому, що ви молоді, що ви не встигли ще переболіти жодним цим питанням? Ви сміливо дивитесь вперед, а чи це не тому, що ви не додаєте і не чекаєте нічого страшного, бо життя ще приховане від ваших молодих очей? Ви сміливіший, чесніший, глибший від нас, але вдумайтесь, будьте великодушні хоч би на кінчику пальця, пожалуйте мене. Адже я тут народилась, тут жили мої батьки, мій дід, я люблю цей дім, я не розумію свого життя без вишневого саду, і коли вже треба продавати, то продавайте і мене разом з садом... (*Обнімає Трофімова, цілує його в лоб.*) Адже тут утонув мій син... (*Плаче.*) Пожалуйте мене, хороший, добрий чоловіче.

Трофімов. Ви ж знаєте, я співчуваю всією душею.

Любов Андріївна. Але треба якось інакше, інакше це сказати... (*Виймає хусточку, на підлогу падає телеграма.*) Мені сьогодні так важко на душі, ви не можете собі уявити. Тут мені шумно, тремтить душа від кожного звука, я вся тремчу, а піти до себе не можу, мені самій страшно в тиші. Не судіть мене, Петю... Я вас люблю, як рідного. Я охоче віддала б за вас Аню, божусь вам, тільки ж треба, голубчику, вчитись, треба курс скінчити. Ви нічого не робите, тільки доля кидає вас з місця на місце, так

це чудно... Хіба не правда? Так? І треба ж щонебудь з бородою зробити, щоб вона росла якнебудь... (*Сміється.*) Смішний ви!

Трофімов (*підіймає телеграму*). Я не хочу бути красунем.

Любов Андріївна. Це з Парижа телеграма. Щодня одержую. І вчора, і сьогодні. Ця дика людина знову захворіла, знову з ним негарзд... Він перепрошує мене, благає приїхати, і справді, мені слід би з'їздити до Парижа, побути біля нього. У вас, Петю, суворе обличчя, але що ж робити, голубчику мій, що мені робити, він хворий, він самотній, нещасний, а хто там догляне його, хто застереже від помилок, хто дасть йому вчасно ліки? І, що вже тут критись і мовчати, я кохаю його, це ясно. Кохаю, кохаю... Це камінь на мій шиї, я йду з ним на дно, але я люблю цей камінь і жити без нього не можу. (*Тисне Трофімову руку.*) Не думайте поганого, Петю, не говоріть мені нічого, не говоріть...

Трофімов (*крізь сльози*). Вибачте за одвертість, бога ради: адже він обібрив вас!

Любов Андріївна. Ні, ні, ні, не треба говорити так... (*Затуляє вуха.*)

Трофімов. Адже він негідник, тільки ви одна не знаєте цього! Він дріб'язковий негідник, нікчема...

Любов Андріївна (*розгнівавшись, але стримано*). Вам двадцять шість чи двадцять сім років, а ви все ще гімназист другого класу!

Трофімов. Хай!

Любов Андріївна. Треба бути мужчиною, у ваші роки треба розуміти тих, хто кохає. І треба самому кохати... треба закохуватись! (*Сердито.*) Так, так! І у вас немає чистоти, а ви просто чистюк, смішний чудак, потвора...

Трофімов (*жахливо*). Що вона каже!

Любов Андріївна. „Я вище кохання!“ Ви не вище кохання, а просто, як от каже наш Фірс, ви недотепа! У ваші роки не мати полюбовниці!..

Трофімов (*з жахом*). Це жахливо! Що вона каже?! (*Йде швидко до зали, схопившись за голову*). Це жахливо... Не можу, я піду... (*Вихо-*

дить, але зразу ж вертається). Між нами всьому кінець! (Виходить до прихожой).

Любов Андріївна (кричить услід). Петю, пождіть! Смішна людина, я пожартувала! Петю!

Чути, як у прихожій хтось іде швидко східцями і раптом падає вниз. Аня й Варя скрикують, але зразу ж чути сміх.

Любов Андріївна. Що там таке?

Вбігає Аня.

Аня (сміючись). Петя із сходів упав! (Вибігає).

Любов Андріївна. Який чудак цей Петя...

Начальник станції спиняється серед зали й читає „Грішницю“ О. Толстого. Його слухають; але ледве він прочитав кілька рядків, як з прихожой долинають звуки вальса, і читання переривається. Всі танцюють. Проходять з прихожой Трофімов, Аня, Варя й Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Ну, Петю... ну, чиста душа... я перепрошую... Ходімо танцювати... (Танцює з Петєю).

Аня і Варя танцюють.

Фірс входить, ставить свою палицю біля бокових дверей. Яша теж увійшов в вітальні, дивиться на танці.

Яша. Що, дідусю?

Фірс. Нездужається. Перше у нас на балах танцювали генерали, барони, адмірала, а тепер посилаємо за поштовим чиновником і начальником станції, але й ті неохоче йдуть. Щось ослаб я. Покійний пан, дідусь, усіх сургучем лікував, від усіх хвороб. Я сургуч вживаю щодня вже років з двадцять, або і більше; може, я від нього й живий.

Яша. Набрид ти, діду. (Позіхає). Хоч би ти швидше подох.

Фірс. Ех ти... недотеп! (Бурмоче).

Трофімов і Любов Андріївна танцюють у залі, потім у вітальні.

Любов Андріївна. Мерсі, Я посиджу... (Сідає). Втомилась.

Входить Аня.

Аня (схвильовано). А зараз на кухні якийсь чоловік казав, що вишневий сад уже продано сьогодні.

Любов Андріївна. Кому продано?

Аня. Не сказав кому. Пішов. (Танцює з Трофімовим, обое виходять до зали).

Яша. Це там якийсь старик базікав. Чужий.

Фірс. А Леоніда Андрійовича досі нема, не приїхав. Пальто на ньому легеньке, демісезон, так і дивись, застудиться. Ех, молоде — зелене!

Любов Андріївна. Я зараз умру. Підіть, Яша, дізнайтесь, кому продано.

Яша. Та він уже давно пішов, старик тобто. (Сміється).

Любов Андріївна (з легкою досадою). Ну, чого ви смієтесь? Чого радієте?

Яша. Надто вже Єпіходов смішний. Пуста людина. Двадцять два нещастя.

Любов Андріївна. Фірс, якщо продадуть маєток, ти куди підеш?

Фірс. Куди скажете, туди й піду.

Любов Андріївна. Чого в тебе обличчя таке? Ти хворий? Ішов би, знаєш, спати...

Фірс. Еге ж... (З усмішкою). Я піду спати, а без мене хто тут подасть, хто розпорядиться? Один на весь дім.

Яша (до Любові Андріївни). Любов Андріївно! Дозвольте звернутися до вас з проханням, будьте такі ласкаві! Якщо знову поїдете до Парижа, візьміть мене з собою, зробіть ласку. Тут мені залишатись зовсім неможливо. (Озираючись, тихо.) Що ж там казати, ви ж самі бачите, край неосвічений, народ розпусний, при тому нудьга, на кухні годують паскудно, а тут ще Фірс оцей ходить і бурмоче всякі неподобні слова. Візьміть мене з собою, будьте такі добрі!

Входить Пищик.

Пищик. Дозвольте запросити вас... на вальсик, найпрекрасніша... (Любов Андріївна йде з ним). Найчарівніша, а я все ж таки сто вісімдесят карбованчиків візьму у вас... Візьму... (Танцює). Сто вісімдесят карбованчиків... (Перейшли до зали).

Яша (тихо наспівує). „Поймеш ли ты души моей волнение...“

В залі фігура в сірому циліндрі і в картатих панталонах махає руками й стрибаче; вигуки: „Браво, Шарлота Іванівна!“

Дуняша (*спинилася, щоб поупудритися*). Панночка велить мені танцювати—кавалерів багато, а дам мало,— а в мене від танців крутиться голова, серце б'ється, Фірсе Миколайовичу, а зараз чиновник з пошти сказав мені таке, що мені дух забило.

Музика затихає.

Фірс. Що він тобі сказав?

Дуняша. Ви, каже, як квітка.

Яша (*позіхає*). Неуцтво!.. (*Виходить*.)

Дуняша. Як квітка... Я така делікатна дівчина, страх люблю ніжні слова.

Фірс. Закрутишся ти.

Входить Єпіходов.

Єпіходов. Ви, Авдотье Федорівно, не хочете мене бачити... наче якась комашка. (*Зітхає*). Ех, життя! Дуняша. Чого вам треба?

Єпіходов. Безперечно, може, ваша й правда. (*Зітхає*.) Та, звісно, як глянути з точки зору, то ви, дозволю собі так висловитись, вибачте за одвертість, зовсім призвели мене у становище духу. Я знаю свою фортуна, щодня зо мною трапляється якесь нещастя, і до цього я вже давно звик, так що з усмішкою дивлюсь на свою долю. Ви дали мені слово, і хоч я...

Дуняша. Прошу вас, потім поговоримо, а тепер облиште мене. Зараз я мрію. (*Грається віялом*).

Єпіходов. У мене нещастя кожного дня, і я, дозволю собі так висловитись, тільки посміхаючись, навіть сміюсь.

Входить із зали Варя.

Варя. Ти ще й досі не пішов, Семене? Яка ж ти, справді, неповажлива людина. (*До Дуняші*). Иди звідси, Дуняшо. (*До Єпіходова*). То на більярді граєш і кий зламав, то по вітальні розгулюєш, як гість.

Єпіходов. З мене вимагати, дозвольте вам висловитись, ви не можете.

Варя. Я не вимагаю з тебе, а кажу. Тільки й знаєш, що ходиш з місця на місце, а діла не робиш. Держимо конторщика, а невідомо— для чого.

Єпіходов (*ображено*). Працюю я, чи ходжу, чи їм, чи граю на більярді,

про те можуть міркувати тільки люди розсудливі і старші.

Варя. Ти смієш мені казати це? (*Спалахнувши*). Ти смієш? Значить, я нічого не розумію? Забирайся ж геть звідси! В цю ж хвилину!

Єпіходов (*злякавшись*). Прошу вас висловлюватися делікатним способом.

Варя (*не тямлячи себе*). В цю ж хвилину геть звідси! Геть! (*Він іде до дверей, вона за ним*). Двадцять два нещастя! Щоб і духу твого тут не було! Щоб очі мої тебе не бачили! (*Єпіходов вийшов, за дверима його голос: „Я на вас скажжмитимусь“*). А, ти назад ілеш? (*Бере палицю, поставлену біля дверей Фірсом*). Иди. Иди... Иди, я тобі покажу!.. А, ти йдеш? Идеш? Так ось же тобі!.. (*Замахується, в цей час входить Лопахін*).

Лопахін. Широ дякую.

Варя (*сердито й насмішкувато*). Пробачте!

Лопахін. Нічого. Широ дякую за приемне частування.

Варя. Не варто подяки. (*Відходить, потім оглядається й запитує лагідно*). Я вас не забула?

Лопахін. Ні, нічого. Гуля, проте, набіжить величезна.

Вигуки в залі Лопахін приїхав! Ермолай Олексійович.

Пищик. Видом видати, слихом слухати... (*Цілується з Лопахіним*). Коньячком від тебе попахує, любий мій, душа моя. А ми тут теж розважаємось.

Входить Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Це ви, Ермолаю Олексійовичу? Чому так довго? Де Леонід?

Лопахін. Леонід Андрійович зо мною приїхав, він іде...

Любов Андріївна (*хвилюючись*). Ну, що? Були торги? Кажіть же!

Лопахін (*зняквовіло, боячись виявити свою радість*). Торги закінчились до чотирьох годия... Ми на поїзд спізнались, довелося ждати до половини десятої. (*Важко зітхнувши*). Ух! Мені голова трохи крутиться...

Входить Гаєв; у правій руці в нього покупки, лівою він витирає сльози.

Любов Андріївна. Льоною, що там? Льоною, ну? *(Нетерпляче, крізь сльози)*. Швидше ж, бога ради...

Гаєв *(нічого їй не відповідає, тільки махає рукою; до Фірса, плачучи)*. Ось візьми... Тут анчоуси, керченські оселедці... Я сьогодні нічого не їв... Стільки я вистраждав! *(Двері до більярдної відчинені, чути стукіт шарів і голос Яші: „Сім і вісімнадцять!“ У Гаєва міняється вираз обличчя, він уже не плаче)*. Утомився я страшенно. Дай мені, Фірсе, передогнутись. *(Виходить до себе через залу, за ним Фірс)*.

Пищик. Що ж на торгах? Розкажуй же!

Любов Андріївна. Продано вишневий сад?

Лопахін. Продано.

Любов Андріївна. Хто купив?

Лопахін. Я купив. *(Пауза)*.

Любов Андріївна пригноблена; вона впала б, якби не стояла біля крісла і столу; Варя знімає з пояса ключі, кидає їх на підлогу посеред вітальні й виходить.

Лопахін. Я купив! Пождіть, панове, будь ласка, в мене в голові потьмарилось, говорити не можу... *(Сміється)*. Прийшли ми на торги, там уже Дериганов. У Леоніда Андрійовича тільки п'ятнадцять тисяч, а Дериганов поверх боргу зразу надавав тридцять. Бачу, діло таке, я зчепився з ним, надавав сорок. Він сорок п'ять. Я п'ятдесят п'ять. Він, значить, набавляє по п'ять, а я по десять... Ну, кінчилось. Поверх боргу я надавав дев'яносто, залишилось за мною. Вишневий сад тепер мій! Мій! *(Режочеться)*. Боже мій, господи, вишневий сад мій! Скажіть мені, що я п'яний, не при розумі, що все це мені тільки ввижається... *(Тупоче ногами)*. Не смійтеся наді мною! Якби мій батько й дід устали з могил та подивились на всю пригоду, як їхній Ермолай, битий, малописьменний Ермолай, що зимою босий бігав, як цей самий Ермолай купив маєток, що прекраснішого за нього нема нічого в світі. Я купив маєток, де дід і батько були рабами, де їх не пускали навіть на кухню. Я сплю, це тільки вви-

жається мені, це тільки здається... Це витвір вашої уяви, захований у темряві невідомості... *(Підіймає ключі, ласкаво посміхаючись)*. Кинула ключі, хоче показати, що вона вже тут не хазяйка... *(Дзвенить ключами)*. Ну, та однаково. *(Чути, як настраюється оркестр)*. Гей, музиканти, грайте, я бажаю вас слухати! Приходьте всі подивитись, як Ермолай Лопахін ушкварить сокирою по вишневому саду, як упадуть на землю дерева! Набудуємо ми дачі, і наші внуки й правнуки побачать тут нове життя... Музико, грай!

Грає музика, Любов Андріївна опустила на стілець і гірко плаче.

Лопахін *(з докором)*. Чому ж, чому ви мене не послухали? Бідна моя, хороша, не повернеш тепер. *(Крізь сльози)*. О, скоріше б усе це минуло, скоріше б якимось змінилось наше нещадне, нещасливе життя.

Пищик *(бере його під руку, півголосом)*. Вона плаче. Ходім до зали, хай вона сама... Ходім... *(Бере його під руку і виводить до зали)*.

Лопахін. Що ж таке? Музико, грай виразно! Хай усе так, як я хочу! *(З іронією)*. Іде новий поміщик, власник вишневого саду! *(Штовхнув ненавмисне столик, ледве не перекинув канделябри)*. За все можу заплатити! *(Виходить з Пищиком)*.

В залі й вітальні нема нікого, крім Любові Андріївни, що сидить, зіщулившись, і гірко плаче. Тихо грає музика. Швидко входять Аня і Трофімов. Аня підходить до матері і стає перед нею на коліна. Трофімов залишається при вході в залу.

Аня. Мамо!.. Мамо, ти плачеш? Люба, добра, хороша моя мамо, моя прекрасна, я люблю тебе... я благословляю тебе. Вишневий сад проданий, його вже нема, це правда, правда, але не плач, мамо, в тебе залишилось життя попереду, залишилась твоя хороша, чиста душа... Ходім зо мною, ходім, люба, звідси, ходім!.. Ми насадимо новий сад, розкішніший за цей, ти побачиш його, зрозумієш, і радість тиха, глибока радість зійде на твою душу, як сонце у вечірній час, і ти усміхнешся, мамо! Ходім, люба! Ходім!..

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Декорація першого акта. Немає ні занавісок на вікнах, ні картин, залишилося трохи меблів, що складені до купи в один куток, наче на продаж. Відчувається пуста. Біля вихідних дверей і в глибині сцени складено чемодани, дорожні пакунки і т. ін. Ліворуч двері відчинені, звідти чути голоси Варі й Ані. Лопахін стоїть, чекає. Яша тримає піднос із скляночками з шампанським. У прихожій Єпіходов зав'язує ящик. За сценою в глибині гомін. То прийшли прощатись селяни. Голос Гаєва: „Спасибі, братці, спасибі вам!“

Яша. Простий народ прощатись прийшов. Я такої думки, Єрмолаю Олексійовичу, народ добрий, але мало розуміє.

Гомін стихає. Вхолять через прихожу Любов Андріївна і Гаєв; вона не плаче, лице її тремтить, вона не може говорити.

Гаєв. Ти віддала їм свій гаманець, Любо. Так не можна! Так не можна! Любо в Андріївна. Я не змогла! Я не змогла! (Обоє виходять).

Лопахін (в двері їм у слід). Будь ласка, милості прошу! По скляночці на прощання. З міста не догадався привезти, а на станції знайшов тільки одну пляшку. Милості прошу! (Пауза). Що ж, панове! Не хочете? (Відходить від дверей). Знав би — не купував. Ну, і я пити не стану. (Яша обережно ставить піднос на стілець). Випий, Яшо, хоч ти.

Яша. З від'їжджачими! Щасливо залишатись! (П'є). Це шампанське не справжнє, можу вас запевнити.

Лопахін. Вісім карбованців пляшка. (Пауза). Холодно тут з біса!

Яша. Не топили сьогодні, однаково ідем. (Сміється).

Лопахін. Чого ти?

Яша. Від задоволення.

Лопахін. Надворі жовтень, а сонячно й тихо, наче літом. Будуватись добре. (Поглядає на годинник, у двері). Панове, майте на увазі, до поїзда залишилось тільки сорок сім хвилин! Отже через двадцять хвилин треба на станцію їхати. Поспішайте.

Трофімов у пальті входить із двору.

Трофімов. Мені здається, їхати вже пора. Коней подано. Чорт його знає, де це мої галоші. Пропали. (В двері). Аню, немає моїх галош! Не знайшов!

Лопахін. А мені до Харкова треба. Поїду з вами одним поїздом. У Харкові проживу всю зиму. Я тут усе вештався з вами, замучився без діла.

Не можу без роботи, не знаю, що оторобити з руками; теліпаються якось чудно, наче чужі.

Трофімов. Зараз видемо, і визнову візьметесь за свою корисну працю.

Лопахін. Випий но скляночку.

Трофімов. Не буду.

Лопахін. Значить, до Москви тепер?

Трофімов. Так, проведу їх до міста, а завтра до Москви.

Лопахін. Так... Що ж, професори не читають лекцій, небійсь, усе ждуть, коли прийдеш!

Трофімов. Не твое діло.

Лопахін. Скільки років, як ти в університеті вчишся?

Трофімов. Придумай щонебудь новіше. Це старе і заялозене. (Шукає галоші). Знаєш, ми, мабуть, не побачимось більше, то дозволь мені дати тобі на прощання одну пораду: не розмахуй руками! Одвикни від цієї звички — розмахувати. І теж от дачі будувати, розраховувати, що згодом з дачників вийдуть окремі хазяї, розраховувати так — це значить теж розмахувати... Як не як, все таки я тебе люблю. У тебе тонкі, ніжні пальці, як у артиста, в тебе тонка, ніжна душа...

Лопахін (обнімає його). Прощай, голубчику. Спасибі за все. Якщо треба, візьми в мене грошей на дорогу.

Трофімов. Навіщо мені? Не треба.

Лопахін. Аджє у вас нема!

Трофімов. Є. Дякую. Я за переклад одержав. Ось вони тут, в кишені. (Тривожно). А галош моїх нема!

Варя (з другої кімнати). Возьміть вашу гидоту! (Викидає на сцену пару гумових галош).

Трофімов. Чого ж ви сердитесь, Варя? Гм... Та це не мої галоші!

Лопахін. Я весною посіяв маку тисячу десятин і тепер заробив сорок тисяч карбованців чистих. А коли мій мак цвів, яка ж це була картина!

Так ось я, Кажу, заробив сорок тисяч і, значить, пропоную тобі в позику, бо можу. Нащо ж носа задирати? Я мужик... по-простому.

Трофімов. Твій батько був мужик, мій — аптекар, і з цього не випливає рішуче нічого. *(Лопакін виймає бумажник)*. Облиш, облиш... Давай мені хоч і двісті тисяч, не візьму. Я вільна людина. І все, що так високо й дорого цінуєте ви всі, багаті й убогі, не має надо мною жодної влади, от як пух, що літає в повітрі. Я можу обходитись без вас, я можу пройти мимо вас, я дужий і гордий. Людство йде до вищої правди, до вищого щастя, яке тільки можливе на землі, і я в перших рядах!

Лопакін. Дійдеш?

Трофімов. Дійду. *(Пауза)*. Дійду, або покажу іншим путь, як дійти.

Чути, як здалека стукають сокирою по дереву.

Лопакін. Ну, прощай, голубчику. Час їхати. Ми один перед одним носа деремо, а життя собі проходить. Коли я працюю довго, без устанку, тоді й думки легш, і здається, наче мені теж відомо, для чого я існую. А скільки, брат, у Росії людей, що існують не знати для чого. Ну, однаково, циркуляція діла не в цьому. Леонід Андрійович, кажуть, взяв посаду, буде в банку, шість тисяч на рік... Тільки ж не всидить, лінивий дуже...

Аня *(в дверях)*. Мама вас просить, поки вона не поїхала, щоб не рубали саду.

Трофімов. Справді, невже не висгачає такту... *(Виходить через прихожу)*.

Лопакін. Зараз, зараз... Які, справді. *(Виходить за ним)*.

Аня. Фірса вирядили до лікарні? Яша. Я казав ранком. Вирядили, треба гадати.

Аня *(Єпіходову, що проходить через залу)*. Семене Пантелейовичу, довідайтесь, будь ласка, чи одвезли Фірса до лікарні.

Яша *(образено)*. Ранком я казав Єгорові. Нащо ж питати по десять разів!

Єпіходов. Довголітній Фірс, на мою остаточну думку, до ремонту не придатний, йому треба до прабатьків. А я можу йому тільки задрити.

(Поклаз чемодан на картонку з шляпою й роздавив). Ну, от, розуміється. Так і знав. *(Виходить)*.

Яша *(глузливо)*. Двадцять два нещастя...

Варя *(за дверима)*. Фірса одвезли до лікарні?

Аня. Одвезли.

Варя. Чому ж листа до лікаря не взяли?

Аня. То треба послати навздогін... *(Виходить)*.

Варя *(з сусідньої кімнати)*. Де Яша? Скажіть, мати його прийшла, хоче попрощатися з ним.

Яша *(махає рукою)*. Виводять тільки з терпіння.

Дуняша весь час клопочеться біля речей; тепер, коли Яша залишився сам, вона підійшла до нього.

Дуняша. Хоч би разок один глянули, Яшо. Ви йдете... мене покидаєте... *(Плаче й кидається йому на шию)*.

Яша. Чого ж плакати? *(П'є шампанське)*. Через шість днів я знов у Парижі. Завтра сядемо в кур'єрський поїзд і помчимо, тільки нас і бачили. Навіть якось не віриться. Вів ля Франс!.. Тут не про мене, не можу жити... нічого не вдієш. Надивився на нещастю — досить з мене. *(П'є шампанське)*. Чого ж плакати? Поводьтесь пристойно, тоді не будете плакати.

Дуняша *(пудриться, дивлячись у дзеркальце)*. Пришліть з Парижа листа. Адже я любила вас, Яшо, так любила! Я ніжна істога, Яшо!

Яша. Йдуть сюди. *(Порається біля чемоданів, тихо наспівує)*.

Входять Любов Андріївна, Гаєв, Аня і Шарлота Іванівна.

Гаєв. Їхати б нам. Уже небагато залишилось. *(Поглядаючи на Яшу)*. Від кого це оселедцем тхне!

Любов Андріївна. Хвилини через десять давайте вже й до екіпажів сідати... *(Оглядає кімнату)*. Прощай, любий доме, старий дідусю! Пройде зима, настане весна, а тебе вже не буде, тебе знесуть. Скільки бачили ці стіни! *(Гаряче цілує дочку)*. Золото моє, ти сяєш, твої очка блищать, як два алмази. Ти задоволена? Дуже?

Аня. Дуже! Починається нове життя, мамо!

Гаєв (*весело*). Справді, тепер усе добре. До продажу вишневого саду ми всі хвилювалися, страждали, а потім, коли питання було розв'язане остаточно, безповоротно, всі заспокоїлись, повеселіли навіть... Я банківський службовець, тепер я фінансист... жовтого в середину, і ти, Любо, як не як, виглядаєш краще, це безперечно.

Любов Андріївна. Так. Нерви мої покращали, це правда. (*Їй подають капелюшок і пальто*). Я сплю добре. Виносьте мої речі, Яшо. Пора. (*До Ані*). Дівчинко моя, незабаром ми побачимось... Я їду до Парижа, житиму там на ті гроші, що прислала твоя ярославська бабуся на купівлю маєтку,— нехай живе бабуся!— а грошей цих вистачить не надовго.

Аня. Ти, мамо, повернешся скоро, скоро... чи не правда? Я підготуюся, складу іспит у гімназії і потім буду працювати, тобі допомагати. Ми, мамо, будемо читати разом всякі книжки... Чи не правда? (*Цілує матері руки*). Ми будемо читати осінніми вечорами, прочитаємо багато книг, і перед нами розгорнеться новий, чудовий світ... (*Мрійно*). Мамо, приїжджай...

Любов Андріївна. Приїду, мое золото. (*Обнімає дочку*).

Входить Лопакін. Шарлота тихо наспівує пісеньку.

Гаєв. Щаслива Шарлота: співає! Шарлота (*бере клунок, схожий на сповиту дитину*). Моя дитинко, люлі-люлі... (*Чути плач дитини: „уа. уа!“*) Тихо, мій хороший, мій любий хлопчику! (*Уа!.. уа!*) Мені тебе так жалко! (*Кидає клунок на місце*). То ви, будь ласка, найдіть мені посаду. Я не можу так.

Лопакін. Найдемо, Шарлото Іванівно, не турбуйтеся!

Гаєв. Усі нас кидають, Варя йде... ми стали враз непотрібні.

Шарлота. В місті мені жити ніде. Треба йти кудись... (*Наспівує*). Однаково...

Входить Пищик.

Лопакін. Чудо природи!..

Пищик (*заснавши*). Ох, дайте віддихатись... замучився... Мої найшановніші... Води дайте...

Гаєв. По гроші, мабуть? Красно дякую, одйду від гріха... (*Виходить*).

Пищик. Давненько не був у вас... найпрекрасніша... (*До Лопакіна*). Ти тут... радий тебе бачити... величезного розуму людина... візьми... одержуй... (*Подає Лопакіну гроші*). Чотириста карбованців... за мною залишається вісімсот сорок...

Лопакін (*не розуміючи, знизує плечима*). Наче у сні... Ти ж де це взяв?

Пищик. Пожди... Жарко... Подія незвичайніша... Приїхали до мене англійці й знайшли в землі якусь білу глину... (*До Любові Андріївни*). І вам чотириста... прекрасна, дивна... (*Подає гроші*). Решту потім. (*П'є воду*). Зараз один молодий чоловік розповідав у вагоні, нібито якийсь... великий філософ радить стрибати з криш... „Стрибай!“ — каже, і в цьому вся задача. (*Здивовано*). Ви подумайте! Води!..

Лопакін. Які ж це англійці?

Пищик. Здав їм ділянку з глиною, на двадцять чотири роки... А тепер, вибачте, ніколи... треба мчати далі... Поїду до Знойкова... до Карамонова... Всім винен... (*П'є*). Бувайте здорові... В четвер заїду...

Любов Андріївна. Ми зараз переїздимо до міста, а завтра я за кордон...

Пищик. Як? (*Стурбовано*). Чому до міста? То ж бо я дивлюсь на меблі... чемодани... Ну, нічого... (*Крізь слози*)... Нічого... Величезного розуму люди... оті англійці... Нічого... Будьте щасливі... Бог pomoже вам... Нічого... Всьому на світі буває кінець... (*Цілує руку Любові Андріївни*). А як дійде до вас чутка, що мені край прийшов, згадайте ось цю саму коняку і скажіть: „був на світі сякий-такий... Сімеонов-Пищик... царство йому небесне“... Найчудовіша погода... Так... (*Виходить, дуже збентежений, але зразу ж повертається і говорить у дверях*). Кланялась вам Дашенька! (*Виходить*).

Любов Андріївна. Тепер можна і їхати. Їду з двома турботами. Перша — це хворий Фірс. (*Глянувши на годинник*). Ще хвилин п'ять можна...

Аня. Мамо, Фірса вже вирядили до лікарні. Яша ранком вирядив.

Любов Андріївна. Другий мій смуток — Варя. Вона звикла рано вставати й працювати, і тепер без праці вона, як риба без води. Схудла, зблідла і плаче, бідненька... *(Пауза)*. Ви це дуже добре знаєте, Єрмолаю Олексійовичу, я мріяла... видати її за вас, та й з усього в дно було, що ви оженились. *(Шепче Ані, та киває Шарлоті, обидві виходять)*. Вона вас любить, вона вам до душі, і не знаю, не знаю, чому це ви наче уникаєте одне одного. Не розумію!

Лопакін. Я сам теж не розумію, правду сказати. Якось чудно все... Коли є ще час, то я хоч і зараз готовий... Покінчимо зразу — і край, а без вас я, почуюю, не освідчусь.

Любов Андріївна. І чудово. Адже тільки хвилинку треба. Я її зараз покличу...

Лопакін. До речі і шампанське є. *(Глянув на скляночки)*. Порожні, вже хтось випив. *(Яша кашляє)*. Це називається вихлепати...

Любов Андріївна *(жваво)*. Чудово. Ми вийдемо... Яшо, allez! Я її покличу... *(До дверей)*. Варя, покинь усе, йди сюди. Йди! *(Виходить з Яшею)*.

Лопакін *(глянувши на годинник)*. Так... *(Пауза)*.

За дверима стриманий сміх, шепіт, нарешті входить Варя.

Варя *(довго оглядає речі)*. Дивно, ніяк не знайду...

Лопакін. Що ви шукаєте?

Варя. Сама поклала й не пам'ятаю. *(Пауза)*.

Лопакін. Ви куди ж тепер, Варваро Михайлівно?

Варя. Я? До Рагуліних... Договорилась із ними доглядати за господарством... за економку, чи що.

Лопакін. Це в Яшневе? Верстов сімдесят буде. *(Пауза)*. От і скінчилось життя в цьому домі...

Варя *(оглядаючи речі)*. Де ж це... Чи, може, я в скриню поклала?.. Так, життя в цьому домі скінчилось... більше вже не буде...

Лопакін. А я до Харкова їду зараз... от із цим поїздом. Діла багато.

А тут у дворі залишаю Єпіходова... Я його найняв.

Варя. Що ж!

Лопакін. Торік у цю пору вже сніг ішов, якщо пам'ятаєте, а тепер тихо, сонячно. Тільки холодно... Градусів три морозу.

Варя. Я не подивилась. *(Пауза)*. Та й розбитий у нас градусник... *(Пауза)*.

Голос у двері знадвору. Єрмолаю Олексійовичу!..

Лопакін *(наче давно дождився цього)*. Цю ж хвилину! *(Швидко виходить)*.

Варя, сидячи на підлозі, тихо плаче, поклавши голову на клунок з одягом. Відчиняються двері, обережно входить Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Що? *(Пауза)*. Треба їхати.

Варя *(вже не плаче, витерла сльози)*. Так, пора, мамочко. Я до Рагуліних устигну сьогодні, не спізнитися б тільки до поїзда...

Любов Андріївна *(в двері)*. Аню, одягайся!

Входять Аня, потім Гаєв, Шарлота Іванівна. На Гаєву тепле пальто з башликом. Входить прислуга, візники. Біля речей клопочеться Єпіходов.

Любов Андріївна. Тепер можна і в дорогу.

Аня *(радісно)*. В дорогу!

Гаєв. Друзі мої, любі, дорогі друзі мої! Покидаючи цей дім назавжди, чи ж можу я змовчати, чи можу втриматись, щоб не висловити на прощання ті почуття, що наповнюють тепер усю мою істоту...

Аня *(благаючи)*. Дядю!

Варя. Дядечку, не треба!

Гаєв *(сумно)*. Дуплетом жовтого в середину... Мовчу...

Входять Трофімов, потім Лопакін.

Трофімов. Ну, що ж, панове, пора їхати!

Лопакін. Єпіходов, мое пальто!

Любов Андріївна. Я посиджу ще хвилинку. Наче раніше я ніколи не бачила, які в цьому домі стіни які стелі, і тепер я дивлюсь на них жадібно, з такою ніжною любов'ю...

Гаєв. Пам'ятаю, коли мені було шість років, на Тройцю сидів я на

цьому вікні й дивився, як мій батько йшов до церкви...

Любов Андріївна. Усі речі забрали?

Лопахін. Здається, всі. *(До Єпіходова, надіваючи пальто)*. Ти ж, Єпіходов, дивись, щоб усе було в порядку.

Єпіходов *(хрипким голосом)*. Будьте певні, Ермолаю Олексійовичу!

Лопахін. Що це в тебе голос такий?

Єпіходов. Зараз воду пив, щось проковтнув.

Яша *(з презирством)*. Неуцтво...

Любов Андріївна. Поїдемо — і тут не залишиться ні душі...

Лопахін. До самої весни.

Варя *(висмикує з пакунка зонтик, схоже, ніби вона замахнулася; Лопахін удає, що злякався)*. Що ви, що ви... Я й не думала...

Трофімов. Панове, ходімо сідати в екіпажі... Вже пора! Зараз поїзд прийде!

Варя. Петю, ось вони, ваші калоші, біля чемодана. *(Крізь сльози)*. І які вони у вас брудні, старі...

Трофімов *(надіваючи калоші)*. Ходім, панове!..

Гаєв *(дуже збентежений, боїться заплакати)*. Поїзд... станція... Круазе в середину, білого дуплетом у куток...

Любов Андріївна. Ходім!

Лопахін. Усі тут? Нікого там нема? *(Замикає бокові двері ліворуч)*. Тут речі складено, треба замкнути. Ходім!

А ня. Прощай, доме! Прощай, старе життя!

Трофімов. Здрастуй, нове життя!.. *(Виходить з Анею)*.

Варя оглядає кімнату і, не поспішаючи, виходить. Виходять Яша і Шарлота з собачкою.

Лопахін. Значить, до весни. Виходьте, панове... До побачення! *(Виходить)*.

Любов Андріївна і Гаєв залишились удвох. Вони наче ждали цього, кидаються одне одному на шию і ридають стримано, тихо, боячись, щоб їх не почули.

Гаєв *(у розпачі)*. Сестро моя, сестро моя...

Любов Андріївна. Ой, мій любий, мій ніжний, прекрасний сад!.. Мое життя, моя молодість, щастя моє, прощай!.. Прощай!..

Голос Ані *(весело, закликаючи)*. Мамо!..

Голос Трофімова *(весело, піднесено)*. Агов!..

Любов Андріївна. В останній раз глянути на стіни, на вікна... По цій кімнаті любила ходити покійна мати...

Гаєв. Сестро моя, сестро моя!..

Голос Ані. Мамо!..

Голос Трофімова. Агов!..

Любов Андріївна. Ми йдем!.. *(Виходять)*.

Сцена порожня. Чути, як на ключ замикають усі двері, як потім від'їжджають екіпажі. Стає тихо. Серед тиші лунає глухий стукіт сокири по дереву, що звучить самотньо і сумно.

Чути кроки. З дверей праворуч виходить Фірс. Він одягнений, як і завжди, в піджак білу жилетку, на ногах туфлі. Він хворий

Фірс *(підходить до дверей, торкає ручку)*. Замкнено. Поїхали... *(Сідає на диван)*. Про мене забули... Нічого... я тут посиджу... А Леонід Андрійович, небійсь, шуби не надів, у пальті поїхав... *(Заклопотано зітхає)*. А я й не подивився... Молоде — зелене!.. *(Бурмоче щось, чого зрозуміти не можна)*. А життя ж то минуло, наче й не жив... *(Лягає)*. Я полежу... Силоньки в тебе немає, нічого не залишилось, нічого... Ех, ти... недотепа!.. *(Лежить нерухомо)*.

Лунає далекий звук, наче з неба, звук струни, що лопнула. Звук сумно завмирає. Настає тиша і тільки чути, як далеко в саду стукають сокирою по дереву.

1903

ЗАВІСА

З М І С Т

	Стор.		Стор.
Радість	5	Драма	151
На цвяху	7	Негайна допомога	154
Смерть чиновника	9	Беззаконство	157
Дочка Альбіона	11	Батько	160
Товстий і тонкий	14	Сирена	165
Наклеп	16	Устриці	169
Роман з контрабасом	19	Сопілка	172
Книга скарг	23	Месник	177
Заколот у думках	24	Неприємність	180
Вінт	27	Холодна кров	190
Хірургія	30	Спати хочеться	200
Хамелеон	32	Каштанка	204
Належні заходи	34	Степ	215
У бані	37	Припадок	264
Маска	41	Княгиня	276
Відставний раб	44	Нудна історія	283
Капітанський мундир	46	Дома	314
Минь	50	Злодії	319
Зловмисник	53	На засланні	328
Мислитель	56	Палата № 6	333
Увтер Прішибеев	58	Учитель письменства	361
Переселив	61	У садибі	374
Письменик	64	Дружина	379
Горе	66	Білолюбий	383
Ну, публіка!	69	Анна на шиї	386
Дітвора	72	Мужики	393
Туга	75	Печеніг	409
Красуні	78	Людина у футлярі	415
Відьма	83	Агрус	422
Агафія	90	Про кохання	428
Хористка	96	Іонович	434
Важкі люди	99	Нова дача	444
Похлібці	104	Душечка	452
Помста	108	В службових справах	459
Мрії	111	Дама з собачкою	467
Хороші люди	116	В яру	476
Подія	122		
Оратор	125	Драматичні твори	
Ванька	127	Ведмідь	499
Вороги	130	Посватання	507
Темнота	137	Чайка	514
Необережність	140	Три сестри	540
Беззахисне створіння	143	Вишневий сад	571
Щастя	146		